

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

M. ANTONII
 MAIORA,
 GII
 ANTIPARADO-
 XON LIBRI
 SEX.

*In quibus M. Tullij Ciceronis omnia
 Paradoxa refelluntur.*

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIUM
 LVGDVNI,

M. A N T O N I V S

MAIORAGIVS, AL-
CIATO MAGNO,

S. P. D.

*

ARRO tibi Alciate. Mihi cer-
tè proximè quadam in re videor
insanisse: quæ fortasse tibi prorsus
incredibilis & falsa videbitur,
cùm tamen omnino vera sit: in
qua, si tibi otium est, & si placet,

suauiter licet, & iucundè rideas. Nam ego ille, quem
noſti, tantus Ciceronis amator, qui Calios, Merulas,
Lucilios, non ita pridem magna in concione Medio-
lani de loco superiore condemnare non dubitavi, pro-
pterea quòd in Ciceronem meum hiſcere neſcio quid
auſi fuerant, cùm otio nuper abundarem, quia Barto-
los tuos, & Baldos, vt pote Barbaros homines, &
litium tantùm amatores, neſcio quàm ſapienter con-
tempſeram, etiam ipſe ſcribere tandem in Ciceronem
aggreſſus, eius omnia Paradoxa, quæ pleriq; , vt ſa-
croſancta venerantur, & religioni noſtræ maxime
conſentanea exiſtimãt, ſubuertere conatus ſum. Quid
credis? hac mea quaſi luſione quadam, experiri vo-
lui, quid poſſit hominum contradicendi cupidorum im-
proba loquacitas, & præclarè ſanè intellexi, nihil eſſe

4 2 tam

*tam verè, nihil tam sanctè dictum, quod non dicendo
 conuelli, labefactariq; possit. Hoc planè modo Calli-
 cles in Gorgia Platonis multis verbis Philosophiam
 accusat: hoc modo apud eundem Platonem primo de
 Repub. Thrasymachus, secundo autem, & quidem
 multò fortius, Glauco iustitiam improbat, & iniu-
 stitiam ad cœlum laudibus effert. Hoc illud esse cre-
 diderim, quod in Progymnasmatibus suis Theon ait à Si-
 monide præceptum, ut in rebus omnibus ludamus, ni-
 hil autem in vita seriò agamus. Quamuis hoc (ut ve-
 rum fatear) non consultò planè, ac dedita opera, sed
 casu potius quodã effecisse videri possim. Cùm enim
 iampridem, nihil omnino scripsissem, & aliqua in re
 me hoc tempore exercere statuissem: ne quod in me
 facultatis est, si modò quid est, in dicèdo penitus exa-
 resceret. Eo animo quasi ludibundus disputationem
 hanc contra Ciceronis Paradoxa conscribere cœperã,
 ut exponendis rationibus, quæ contra dici posse vide-
 rentur, eas postea refellerem. Sed dicam uerè. Simile
 quiddam mihi euenit, quod plerisq; Philosophis, ac
 Theologis accidere solet: qui cùm arduas de Deo, ac
 de Animorum immortalitate quæstiones proposue-
 rint, quas deinde soluere nesciant, incerti quò feran-
 tur: tandem in Diagora Melij, & Theodori Cyre-
 naici opinionem delabuntur. Eodem ego ferè modò
 cùm adductas in Ciceronem à me rationes refellere*

NON

non possem, in eam statim discessi sententiam (vide quò nos cecus rerum nostrarū amor trahat) ut meas rationes veras, Paradoxa verò Ciceronis falsa crederem. Quapropter hac opinione ductus, quòd audaciā admireris, & præterea alicuius gloriolæ studio (cur enim vera non fatear?) etiam de edendis his ineptijs meis cogitare cœpi. Hæc enim veram esse nostri temporis Philosophiam video, ut quoniam noua fingere non possumus, vetera diruamus. Et cum per nostra non possimus opera caput aliud à terra tollere, saltem per aliorum ruinam emergamus. Quin etiam audacior eo factus sum, quoniam vir ingenio, doctrina, iudicio præstantissimus Bartolomeus Terrinus, itemq; maximus ille Ciceronis obseruator Riccus, meas has nugas nò omnino malas esse pronuntiarunt: quas tum demum aliquid esse existimabo, si tu vir omnium, qui post homines natos florere, præclarissimus, non dico id quod sperare fortassis iniquissimum est, approbaris. Sed quod, ut spero & opto, facies, non improbaris. ut enim nihil aliud hoc in opere assequar, ingenia certè multorum, ad hæc, quæ pulcherrima sunt, discutienda concitabo. Nam ex illa sacratissima Platonis officina multa sanè deprompsi, quæ non omnino legentibus ingrata fore confido. Totam autem disputationem, in trium dierum scholas, (ut Græci appellant) atq; in sex paruos libros quasi ludens in Dialogo conieci. Quod

opusculum sub tuo potissimum, Alciate, nomine apparere volui, non alia sanè de causa, nisi quia certum habeo, si vnum illud immortale nomen, quod apud eos etiam, qui procul ab omni literarum cognitione remoti sunt, celeberrimum ac sanctissimū est, huic meae lucubrationi praesulserit: fore, ut tunc demum ea gratior in hominū manus perueniat. Quis enim magnum aliquid in eo libro non contineri putet, qui Alciato sit inscriptus? Quòd si deinde legentium spei, atq; expectationi non responderit, nihil inde nomini tuo detrimenti futurum est, sed erit quod ipsi potius se legentes accusare debeant, qui tam praecleari nominis inscriptione capti, Ciceronem à me refelli posse temerè crediderint. Te verò, certò scio, quæ tua in me singularis est humanitas, atq; benevolentia, & libentissimè hæc nostra perlecturum, & in locis etiam multis suavissimè risurum. Erunt etiam fortasse quædam, quæ tibi satis acutè disputata videbūtur. Quibus ex rebus fore spero, ut et totum volumen euoluendum tibi censeas, nec omnino id imperitiæ condemnes. Vale: meq; ut facis, ama. Ferraria, Idibus Maijs. M. D. XLV.

M. A. N.

7

M. ANTONII
MAIORAGIIAN.
TI PARADOXON, SI-
VE SVBVRBANARVM
QVAESTIONVM
LIBRI
SEX,

*

*In quibus M. Tullij Ciceronis omnia
Paradoxa refelluntur.*

ET VS illa, atq; So-
cratica ratio, Alcia-
te, cōtra alterius opi-
nionem differendi,
maximè mihi sem-
per placuit: semperq;
digna uisa est, in qua
se quisque plurimum
exerceret. Ita enim

facillimè quod verissimum esset, inueniri posse So-
crates arbitrabatur. Quae post eum Academicorum
omnium, atq; etiam Peripateticorum consuetudo fuit,
ut omnibus de rebus in utranq; partem copiose dispu-
tarent. Itaq; veterem hanc doctissimorum hominum

a 4 con

consuetudinem secutus, rem quidem arduam atq; dif-
ficilem, sed tamen dignam, in qua nervos omnes, atq;
aciem mentis intenderem, nuper tentare non dubita-
ui: ut ea, quæ Græco nomine Paradoxa Ciceroni li-
buit inscribere, quæ de Stoicorum disciplina sumpta,
Cicero ipse voluit, oratorij ornamentis adhibitis, per-
tractare: ego multis sanè rationibus, atq; argumentis
cùm à Platone, tum etiam ab Aristotele sumptis, re-
futare contenderem, qua in re nõ omnino lussisse ope-
ram videri possem, nisi gravissimum nobis Ciceronis
nomen obijceretur. Sed hoc sanè neq; contra Cicero-
nem esse, neq; eius gravitati quicquam detrachere, fa-
cile quivis intelligere potest, si quæ ipse de Stoicorum
sententia vera esse docere voluit, ego contra de sen-
tentia Platonis, non esse vera docuero. Tu igitur hoc
tempore, cùm publicis negotijs vacuus sis, audies (ut
opinor) libentissimè, quæ duos abhinc annos omnium
ingeniosissimi adolescentes, me præsentè de Ciceronis
Paradoxis disputarint. Cùm enim ex veteri, atq;
usitata, consuetudine quietem tandem, & vocationè
à publico docèdi munere, quod annos quatuor Medio-
lani, non parva sanè cum auditorum frequentia susti-
nui, Calendis Sextilibus impetrassem: eo ipso die, di-
missa concione, cùm hora diei fere secunda esset, rela-
xandi animi gratia cum tribus concordissimis fratri-
bus, ex Comitū familia, consobrinis meis, me in amœ-
nissim

nissimum quoddam suburbanū conferre statui: cumq; nos in viam omnes vnà dedissemus, nuntiatum est nobis ab Adolescente quodam, ex auditorum numero, venisse eodem paulò antè discipulum meum M. Fannianum cum Lancilloto patre suo, clarissimo atq; honestissimo viro: nam prædium illud Donatus Fannianus, Lancilloti frater, non ita pridem magno sanè pretio coëmerat, & iam magnificis atq; pulcherrimis edificijs exornarat. Mihi autè propter summam necessitudinem, que cum tota illa honestissima Fannianorū familia ab ineunte ætate intercesserat, siue præfentes ipsi adessent, siue abessent, liberè semper omnia patebant. Itaq; licet in eum locum, non vt Fannianorum aliquem inuiserem, sed eo tantum animo concedere statuissem, vt ex maximis caloribus, non enim maiores memini, summa cum amœnitate loci me resicerem. Tamen vt primum Marcum meum ibi esse audini, quem multis iam diebus propter eius rusticationes non videram, equidem maiorem in modum lætatus sum, vt omnem statim molestiam, quam ex anni gravissimo tempore, atq; ex diutino labore contraxeram, ille mihi nuntius ademertit. Etenim is est adolescens, & omnium ingenuariū artium studijs mirificè deditus, & oratione maximè suavis, & præterea ita moratus, vt præ se probitatem quandam, & ingenuitatem ferat: quem quidem ego propter maximas

a s eius

eius ingenij suauitates, à prima pueritia mirandum
 semper in modum amaui. Is igitur vt primum me ad-
 uenisse cum Primo, Antonio, Francisco, consobrinis
 meis audiuit: confestim quasi præ letitia gestiens, ad
 me ire perrexit. Qui cum maximè hilari vultu me,
 atq; socios consalutasset, atq; , vt amicorum mos est,
 complexus fuisset, in proximam coenationem disces-
 simus. Tùc ego, Quàm me iuuat, inquam, Marce sua-
 uissime, huc hodie venisse, postquam te, quem omnium
 maximè diligo, præter spem, atq; opinionem hoc in
 regno vestro reperi: putabam enim te hoc tempore in
 Cerriano tuo, aut canibus lepores atq; capreolos, aut
 accipitre perdicù pullos atq; coturnices insectari. Ve-
 rero tam propè ad urbem, his præsertim diebus, ac-
 cederes, nunquam omnino fore credidissem. Quid, in-
 quit ille, an me consuetudinis tuæ oblitum putas? qui
 cum primum publici muneris vacationem habere po-
 tes, in aliquam te villam procul ab vrbe cum amicis
 ad te colligendum conferre soles, qua in rusticatione
 semper aliquod tuis studijs dignissimum elucubraris:
 sicut anno superiore, cum in Carellianum huius Primi-
 tui, atq; fratrum, te contulisses, quinque & viginti die-
 bus (vt mihi Antonius iste consobrinus tuus iuratus
 dixit) quinque & viginti decisiones illas perfecisti,
 quibus Ciceronem à Calij Calcagnini criminationi-
 bus liberaisti. Quod quidem opusculum tuum cum
 proxi

proximè perlegissem, & vehementer mihi placuisset, statim venit in mentem quiddam hoc tempore à te petere, quod mihi te non denegaturum confido. Atq; hoc sanè potissimum in causa fuit, ut ad urbem propius accederem, (nam hodie vesperi in urbem ad te venire decreueram) ut te, si quo modo fieri posset, in Cerrianum meum adducerem, & ociosè, de quibus vellem, tecum ibi colloquerer. Nam si aduentum ad te meum distalissimè, verebar, ne aliquò prius profiscereris, quàm ego voti mei compos fierem. Bene, inquam ego, narras Marce: cras enim unà omnes in Garellianum discedere cōstituimus. Quare siquid est, quod me velis, hodie tibi operam meam polliceor, & defero. Minimè verò, inquit ille: nam si me tantum amas, quantum aut certè amas, aut perbelle simulas, vel in Cerrianum meum cum socijs istis tuis venies: vel si id per aliqua tibi negotia nō licet, hoc in nostro suburbano triduum saltem nobiscum moraberis: neq; enim citius possum, quod à te volo, percipere: nec si possem, citius vellem. Nam tua mihi certè iucundissima consuetudine frui, tres saltem hosce dies, magnopere desydero. Age age, inquit Primus, cōcede hoc Maiorati Fanniano tuo, quod & ipse non sine causa, ut videtur, exoptat: & tu non satis iustè, cum negotijs vacuus sis, recusare potes: sed ea lege, ut cum primum in Cerrianum suum ad venationes redierit, te præda

præda participem faciat. Et libentissimè quidem, inquit Marcus, ita mihi Delia faueat, vt Minerva tibi Prime, quæ te omnes ingenuas artes edocuit. Hæc omnes ad hilaritatem conuersi subridere cœperunt, & merogare, vt Marco meo, præsertim in petitione tam honesta, obsequi vellem. Itaq; cùm me nihil recusando proficere posse intelligerem, nisi parum comis atq; humanus videri vellem, dixi me in eorum potestate futurum, modò statim Marcus id explicaret, quod à me se tantopere desyderare prius dixerat.

Quid credis, inquit Marcus, res quedam inanis tibi fortasse videbitur, quippe qui Ciceronem magis quam te ipsum amas, & ab eò ne latum quidem (vt aiunt) unguem in re ulla discedere potes: dicam tamen quid sit id, de quo dubitem, vt aliquid ex te more solito discam. Proximis diebus eas Ciceronis declamatiunculas legi, quæ Græco uocabulo Paradoxa inscribuntur, quæ quidem Cicero se ait eò libentius scripsisse, quòd sibi uiderentur esse maxime Socratica, longèq; verissima. Nam pluribus in locis horum Paradoxorum Socratem laudat autorem, vultq; ea Stoicos à Socrate accepisse, vt in tertio Tusculanarum ait, Socratem existimasse, Omnem animi commotionem esse insaniam. Et non ita multò post ait, quòd à Socrate acceptum diligenter stoici retinuerunt, Omnes insipientes esse non sanos. Et in quarto Tuscul. ait Stoici-

eos idem dicere quod Socrates, sed alio modo. Et in
 quinto ait, apud Platonem à Socrate nihil præter vir-
 tutem bonum iudicari, & Vitam beatam in vna vir-
 tute poni. Mihi autem hæc, vt ingenuè fatear, neq;
 vera, neq; Socratica videntur: & quod maius est,
 etiam à Socratis atque Platonis disciplina plurimum
 abhorrere, neq; cum religione nostra vlllo modo posse
 conuenire. Velim igitur, vt his diebus hoc me errore,
 si modo error est, liberares: & Ciceronem Socratico
 more, atq; verè disputasse ostenderes. Quod te facile
 facere posse existimo: quippe qui & Platonis studio-
 sus sis, & verum à falso distinguere scias, quoniam
 Dialecticam profiteris. Quo tandem hos inquam,
 modo fieri potest, vt aliquid à Socratica disciplina
 atq; à veritate alienū Cicero docuerit? cum & vnum
 ex omnibus Philosophis Platonem, quod satis ex eius
 scriptis apparet, plurimi fecerit: vt verisimile sit,
 ipsum & Platonis, & Socratis sententias quàm opti-
 mè tenuisse, & res illæ, quæ in Paradoxis dispu-
 tantur, verissimæ mihi videantur. Quòd autem à no-
 stra religione dissideant, quamuis hoc minimè mirum
 videri deberet, quia Cicero Christianus esse non po-
 tuit: tamen ego, quomodo discrepent, non sanè video:
 quin potius interdum Ethnicum (vt nostri vocant)
 hominem tam Christianè locutum fuisse, mirari ma-
 gnopere soleo. Quomocunque hoc sit, inquit ille,
 nihil

nihil de nostra religione meminero, quoniam ab hoc vinculo Ciceronem absoluis. Tu, quaeso, proba mihi, Socratica & vera esse, quae in Paradoxis à Cicerone scripta sunt: quoniam utrunq; Ciceroni videtur, mihi uerò neutrum. Namq; ego (ut initio dixi) & falsa, & à Socratica doctrina remota, quaecunq; ibi dicta sunt, existimo. Ridiculum uerò, inquam ego, perinde quasi mihi necesse sit, aut conueniat id probare, quod tu nullis rationibus improbas. Hoc cine illud est, quod à me tantopere desyderabas, ut ea tibi probarem, quae à nullo sunt haectenus improbata? Fac ut rationes tuas, atq; argumenta audiam: deinde si ocium fuerit, aut si placuerit, eis respondebo, atq; Ciceronis sententiam defendam. Nunc planè, inquit ille, me circumuentum, atq; deprehensum video: te enim sperabam pro tuo Cicerone causam hanc libentissimè suscepturum: ut ea vera esse, quae dicit, ostèderes, etiam si nullae ego rationes afferre possem, cur falsa esse existimarem: atq; ita putabam fore, ut à te tridui disputationem hac ratione elicerem: video enim campum esse dicendi latissimum, si quis ea omnia, quae in Paradoxis à Cicerone disputantur esse Socratica, & vera, probare contendat. Hoc est, quod à te desyderabam: tu uerò statim à me contra Ciceronem argumenta quaeris, neq; aliter uideris eius sententiam uelle defendere: quae res nullo modo mihi planè satisfacit. Nā
 si Cicer

*si Ciceronem aliquibus argumētis impugnare volue-
 ro, ut tecum congregiar oportet, cui ne in verissima
 quidem, atque in certissima causa par esse ullo modo
 possum: nedum in hac, in qua licet mihi Ciceronē falli
 quasi certum atque exploratum sit: multa tamen ad
 eius sententiam defendendam, ab homine praesertim
 Dialectico, (qua in facultate tu plurimum vales) ex-
 cogitari verisimilia possunt. Itaq; si me oppugnante,
 atq; accusante, tu defendēdum Ciceronem susceperis,
 me planè oleum. (quod aiunt) & operam perditu-
 rum video: nam te pro illo, tanquam pro aris & fo-
 cis, certaturum esse certò scio. neque omnino curatu-
 rum, utrum falsa, an vera fuerint quae dixeris, modò
 Ciceronem tuum tutari, atq; defendere possis. Hic
 ego subridens, O Marce, inquam, tu fortasse me So-
 phistam aliquem esse putas, & fallacium conclusionū
 captatorem: qui, quod aiunt vulgò, in nigrum candi-
 da conuertere possim, & efficere, ut quae falsa est ora-
 tio, verissima esse videatur: qualem in Nebulis Ari-
 stophanes Poëta Socratem, quamuis mehercle imme-
 ritò depingit. Fuit enim vir ille, quantum ex Histo-
 ria colligi potest, vir bonus, & simplicis veritatis
 amicus, fraudis verò inimicus: neq; reliquorum Græ-
 corum similis, quos ait Cicero contentionis cupidiores
 esse, quam veritatis. Talem igitur me esse puta, nō qui
 velim & iure, & iniuria Ciceronem defendere: sed
 cui*

cui nihil sit veritatis luce dulcius, atque iucundius. Nam, ut Aristotelis dictum illud usurpem, Amicus quidem Plato, sed rebus omnibus veritatem antepone-
 nere decet. Huc accedit, quòd si vera sint, quæ dicturus es, nihil est quod verearis, ne coner ea refelle-
 re. Neq; enim prasente hoc gravissimo, atq; integerrimo viro, Primo Comite, atq; eius doctissimis fratribus Antonio, & Francisco, veritatem impugnando
 videri ego impudens velim. Deinde non te latet, verissimum id esse, quod ait Cicero, Magnam vim esse
 veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, facile se per se ipsam defendat. Quãobrem
 audacter contra Ciceronem quicquid volueris per me dicas licet: nam ea lege tibi meam astringo fidem, qua apud Terentium Thaidi Parmeno:

Quæ vera audiui taceo, & contineo optime.

Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuò palàm est.

Plenus rimarum sum, hac atq; illac perfluo.

Proin tu taceri si vis, vera dicito.

Eodẽ modo tu, mi Marce, nisi refelli vis, vera dicito. Nam apud me plus vera ratio valebit, quàm Cicero-
 nis opinio. Modò ita sit, inquit ille, nam illud me primum mordet, quòd me Thaidi compararis: perinde
 quasi, ut illa suum amatorem Phædriam, sic ego te Ciceronis amatorem decipere velim. Deinde non sine
 causa

*causa scio, cæcum à Poëtis amorem fingi solere: Quoniam nos amor recto iudicio spoliare plerunque solet. Vnde (quemadmodum rectè ait Theocritus) sæpenu-
 mero fit, ut præ amore, quæ minimè pulchra sunt, pulcherrima videantur. Ut enim cæci colores percipere non possunt, ita neq; amatores ueritatem. Verùm hoc perquam sanè commodè accidit, quòd te cùm hos tuos consobrinos eduxeris: qui quamuis te maiorem in modum ament, attamen eos spero pro ueritate contra Ciceronem mihi, tanquam tres Hercules uni Theseo, auxiliares fore: cùm præsertim hac in re neq; de dignitate tua, neq; de fortunis agatur. Etiam me ipsum, inquam ego, tanquam Iolaum auxiliatorem assumas licet, modò pro ueritate contendas. Sed age, iam ad istam tandem disputationem aggredere, ut uideamus, quæ sint ista tua, quæ dicturus es, Antiparadoxa, quibus Ciceronem, tanquam Anthem Hercules quidam, prosternas. Faciam verò, inquit ille, tuo iussu libentissimè, quod antea mea sponte facturus neuiquam fueram. Sed, si placet, in proximos hortos concedamus, ubi in opaco aliquo, atque frigido loco, uel inambulantes, uel si magis visum fuerit confidentes, de his rebus inter nos ociosè colloquemur, donec nos ad prandium famuli reuocent. Hic omnes consurreximus, & amoenissimos hortos, qui pulcherrimum illud edificium attingunt, ingressi, ad partem eorum*

b quand

quandam, herbescentis plenam viriditatis, quam frequentes arbores, patulis diffuse ramis opacabant, ubi nos tenuis quedam leniter afflabat aura, deuenimus. Atque hinc, inquit Primus, optimè philosophabimur, cœpitq; locum ad sessionem commodum sibi prospicere: cum statim è Marci familia serui quidam accurrentes puluinos omnibus apposuerunt. Tum Marcus cum ad eum audiendum nos erectos omnes aduertisset, Incredibile est, inquit, quantopere animū meum commotum esse sentiam, postquam in tali præsertim causa, mihi perpetuam habendam esse orationem intellexi: neq; unquam ad hanc disputationem descendissem, si quisquam alius præter vos quos mihi omnes amicissimos esse intelligo præsens adesset. Verum cum ea vos omnes modestia præditos esse sciam, ut quicquid à me dictum fuerit, in meliorem sitis partem accepturi, non dubitabo coràm vobis quid sentiam explicare: cum præsertim hæc non impugnandi Ciceronis studio dicturus sim, sed tantum ut exponendis rationibus, quæ me in contrariam opinionem trahunt, à Maioragio (si modo relicta Ciceronis autoritate, verè ac liberè pronuntiare voluerit) harum rerum vel veritatem, vel aliquam saltem veri similitudinem eliciam. Iam igitur cum bona omnium venia ad Ciceronis Paradoxa discutienda venio: ac primùm illud, quod initio sibi disputandum proponit, quale sit. videamus,

deamus,

deamus, Solùm id esse bonum quod honestum. Hoc certè mihi, contra Ciceronis sententiam, neq; Socraticum esse videtur, neq; verum. Mitto hoc in loco quaerere, quibus id Cicero rationibus approbet: nam non ita multò post apertissimè, ut ego quidem spero, declarabo, nullum esse in hoc toto capite argumentum, quod acutè conclusum esse videatur. Nunc ut totius disputationis meæ ratio constet, faciam quod ab eruditissimis hominibus fieri sapissimè animaduerti, ut causam eam, quam agunt, initio partiantur, deinde sigillatim partes omnes pertractet. Rectè enim habitata in causa partitio, quemadmodum ait Cicero, illustram, & perspicuam totam efficit orationem. Primum igitur mihi videtur ostendendum esse, Paradoxon hoc non esse Socraticum: deinde, non esse verum: tum, Ciceronis argumenta non esse necessariò consequentia, neq; rectè conclusa. Quantum enim ego per ætatem, quam videtis, evoluendis Platonis Dialogis, Socratis sententiam indagare potui, intellexi, tria potissimum esse, quæ Socrates bona solet appellare: & licet ab eodem multa alia bona nominentur, tamen ad hæc tria, quæ dicturus sum, omnia reliqua deduci facile possunt. Nam quæcunque ad humanæ vitæ cultum, atq; dignitatem, accommodata sunt, bona Socrates appellat, quæ Utilia nominantur: & quæcunque ad vitam bonis moribus instituendam, atq; ad exornan-

b 2 dum

dum animum attinent, quæ *Honestæ* dicuntur: & denique quorum gratia reliqua omnia parari, atq; acquiri solent, quæ uno *Felicitatis* atq; *Sapientiæ* nomine comprehenduntur. Est igitur celebrata à Platone, siue à Socrate (nam in ijs, quæ ad mores spectant, Socratem ubiq; ferè Plato sequitur) *Bonitatis* ratio triplex: una, quæ ad *Utilitatem* tantum pertinet: altera, quæ ad *Honestatem*: tertia, quæ ad *Felicitatem*.

Quare *Bonum* à Socrate, tanquam genus quoddam ponitur, sub quo tres diuersæ formæ, siue species continentur: *Vtile*, *Honestum*, *Finis*. Quamuis *Bonum* nequaquam propriè genus dici potest: nomen etenim est eiusmodi, qualia *Dialectici* *Homonyma* vel potius *Analogæ* nuncupant. Nam tres illæ, quas diximus, *Bonorum* species, nomine tantum inter se, non etiam ratione, atq; definitione conueniunt. Alia est enim *Utilitatis*, alia *Honestatis*, alia *Finis* siue *Felicitatis* ratio. Nam *finis* ipse bonorum omnium, quæ *Felicitas* est, solum verè atq; propriè bonum appellatur. *Vtile* verò, atq; *Honestum* non primo, ac per se, sed proportionem tantum, atq; comparationem ad finem facta, bona nuncupantur. Semper enim *Utilitas* ad *Honestatem*, *Honestas* ad *Felicitatem* referri debet. Hæc igitur, quæ proposui, *Socratis* ipsius, hoc est *Platonis*, apud quem *Socrates* disputat, auctoritate comprobanda sunt. Ac primò quidem ea quæ sunt
utilia,

utilia, ab ipso Socrate bona nominari, declarat illud in Hipparcho, quòd multis rationibus Lucrum esse bonum ostendit, atq; concludit: non alia sanè de causa, nisi quia sit utile. Et cùm in eodem Dialogo mortales omnes quod bonum est appetere probare contendat: non aliud certè, quàm quod utile videtur, intelligit. Non enim omnes honestatem, sed pleriq; potius utilitatem sequuntur. In decimo autem de Repub. libro, bonum id esse ait, quod servat, et iuvat: quod idem esse, ac si diceret, quod utile est, quis non intelligit? De legibus primò, cùm duplicia bona esse dixisset, Divina & Humana: in humanis bonis Sanitatem, Robur, Diuitias commemorat, quæ certè bona non ad honestatem, sed ad utilitatem pertinent. In Euthydemo, eodem modo Sanitatem & Diuitias in bonis refert. In Gorgia, Voluptates eas bonas esse dicit, quæ utiles sunt. Sed quid exemplis opus est? quæ penè sunt innumerabilia: ut mihi veniat in mentem valde mirari, quo pacto factum sit, ut in re tam clara Cicero deceptus esse videatur. Quòd autem ea quæ ad bonos mores attinent, quæ Honestà dicuntur, à Socrate bona vocentur, nihil opus est approbare, quoniam hoc maxime perspicuum est. Quin etiam hanc solam erroris causam Ciceroni fuisse facile crediderim, quòd multis in locis apud Platonè legerat, idem esse Honestum quod Bonum. Itaq; putavit hoc etiam vicissim retro

commeare, atq; conuerti, vt quemadmodum quicquid honestum, id etiam bonum est: ita vicissim quicquid est bonum, etiam honestum sit. Quod omnino falsum est: multa enim bona sunt, quæ tamen nequaquam rectè honesta dici possunt. Quoniam, vt ostendere cœpimus, Bonum tanquam genus quoddam est, quod hæc tria complectitur, Vtile, Honestum, Finem. Et de his omnibus Bonum rectè dicitur, quoniam semper genus dicitur in formis suis, non autè contrà: neq; enim rectè de genere formam dices: vt quoniã Coloratum genus est, Candidum species: ita rectissimè dicere poteris, Quidquid candidum, id etiam coloratum est. Quòd si dictionem hanc ita commutes, Quidquid coloratum, id etiam candidum est: id non tantum falsò, sed etiam imperitè, atq; ineptè facias. Quid autem hoc Cicernis ab illo differt? Quidquid honestum est, id etiam bonum: hoc verè dicitur. Sed si cõmutes, falsum erit: non enim quicquid bonum, id etiam honestum: quod non aduertisse videtur Cicero. Quare quod in Alcibiade primò probare nititur Socrates, quòd nihil sit honestum, quin idem etiam bonum: id omnino verissimum est, quamuis aliter imperita multitudo censeat. Vt, pro patria mori, esse decorum, atq; honestum, fortasse concedent omnes: sed idem etiam bonum esse pleriq; negant. Quoniam quod corpori detrimentum affert, id neutiquam in bonis numerandum esse censeant.

Sent. Hoc est igitur, quod ibi Socrates Alcibiadi probare cōtendit: Nempe nullam omnino rem honestam esse, quæ non eadem etiam bona sit. Quod Alcibiades, ut imperiti solent, primò pernegabat: nam vulnera, & mortem, etiam si pro patria perferrentur, tamen in malis esse statuebat. Sed tamen postea veris à Socrate rationibus victus, Honestam mortem esse bonam concedit. Quod autem Bonum etiam pro fine, seu felicitate capiatur, manifestissimè Socrates in Philebo declarat, quo in Dialogo Bonum ita definit, ut id esse dicat, cuius gratia sunt alia omnia: quod longè apertius in Gorgia, his quidem verbis idem Socrates ostendit: Bonorum gratia agenda sunt omnia: atq; hic est finis omnium actionum, ipsum scilicet bonum, cuius gratia cætera omnia facienda sunt: nõ autem ipsum gratia reliquorum. Iam igitur profectò videtis, verum id esse, quod superius affirmavi: nempe à Socrate & quod vtile, & quod honestum, & quod reliquorum extremum atq; finis est, quò referuntur, & cuius causa sunt facienda omnia, Bonum appellari. Sed nemini dubium esse potest, quin reliquorum omnium bonorum, finis ipse præstantissimus sit, quoniam ipsius gratia reliqua sunt expetēda. Quamobrem non modò non verum est quod ait Cicero, Honestum quod sit, id esse solum bonum, sed ne summum quidem bonum est, quod honestum. Id enim, gratia

b 4 cuius

cuius alia requiruntur, ut ceteris omnibus excellentius sit oportet: sed propter finem virtus, atq; honestas, reliquaq; omnia, quæ bona vocantur, acquiri solent. Est ergo Finis, ipsa honestate longè præstantius bonum. Sed ut longè clarius etiam, atque manifestius appareat, neq; Platonis, neq; Socratis hanc fuisse sententiam, Id solum bonum esse, quod honestum: tria vobis loca recitare constitui, quæ apud Platonem proximè annotavi: in quibus diuerso quodam ordine bonorum distinctio perficitur. Primus est in libro de legibus primo: secundus est in Euthydemo: tertius in Philebo. Igitur in primo de legibus libro sic ait sub Atheniensis hospitis persona Plato: Duplicia bona sunt: alia Humana, Diuina alia: dependentq; à diuinis humana. Siqua verò ciuitas maiora suscepit, minora quoq; possidet: sin autem illis caret, utrisq; priuatur. Minorum primum est Sanitas, Forma secundum, tertium Vires ad cursum, ceterosq; corporis motus, quartum Diuitie, quæ cæca nequiquam sunt, sed acutè cernunt, si Prudentiam sequantur: quæ quidè Prudentia diuinorum bonorum dux prima existit: deinde post mentem Temperatus animi habitus, ex his duobus cum Fortitudine mixtis Iustitia tertio emergit: Fortitudo quartum tenet locum, quæ omnia humanis illis natura præponuntur. Quare oportet ut legum quoq; lator hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, ut
 semper

semper ad hæc respicientes in singulis rebus operentur. Humana enim ad diuina, diuina verò ad mentem principem referenda. Hactenus hospes ille Atheniensis. Ipsius uerò Socratis in Euthydemo quæ sint uerba, quæ so percipite: sic enim facillimè intelligetis, quid ipse de bonorum distinctione Socrates senserit: nam eo in loco Cliniam Axiochi filium, hoc modo interrogat. Quis est omnium, qui bene uiuere non cupiat? Nemo, inquit. Age, inquam, postquam bene uiuere volumus, quo pacto id assequi licet? an non si bona multa nobis adsint? Non ne ineptus esset, si quis hoc negaret? hoc enim perspicuum est. Perspicuum, inquit. Bona verò ex omni rerum genere quanam sunt, inquam? an fortè neq; id arduum est inuentu, neq; eleganti homini dubitandum? quis est enim qui neget esse bonum diuitias, atq; diuitem esse? an non ita est?

Maximè, inquit. An non & sanū esse, inquam, & pulchrum, cæterisq; corporis ornamentis præditum? Certè, inquit. Quin etiam nobilitas, inquam, potentia, & in sua cuiq; ciuitate honores sunt boni?

Et ista, inquit. Quæ præterea bona, inquam, restant, si dixerimus Temperantiam, Iustitiam, Fortitudinem esse bona, nunquid rectè dicemus? dubitet enim fortè quispiã: tu verò quid ais? Bona profectò, inquit, dicenda. Sapientiam verò quo in genere locabimus, bonorum ne, an aliter? In bonorum, inquit,

b s genere.

*genere. Hac ita primò Socrates ibi disputat: postea
 verò docet Sapientiam, quam eandem etiam felicita-
 tem appellat, summum bonorum esse: reliqua verò bo-
 na ideo vocari, propterea quòd ad felicitatem acqui-
 rendam prodesse possint. At verò in postrema Phile-
 bi parte, ab ipso summo bono principium sumens So-
 crates, paulatim vsque ad infinitum descendit, &
 quinque bonorum gradus esse statuit. In supremo gra-
 du ponuntur ea, quæ sempiternam quandam naturam
 sortita sunt, quam ait rerum omnium esse mensuram:
 hoc est (ut ego quidem interpretor DEVM. In se-
 cundo deorsum versus Pulchritudinem atque Perfe-
 ctionem, & quod equaliter ab illa prima mensura
 regitur, esse dicit. In tertio Mentem, atq; Sapientiam
 collocat. In quarto, quæ sunt animi propria, ut Ho-
 nestas Scientia, Ars, Recta opinio. In quinto atq; in-
 fimo Puras voluptates, quæ sine molestia sint, et Sen-
 sum cum Ratione sequuntur. Ex quo loco videri faci-
 le potest, Honestatem apud Socratem, non tantum
 solam esse bonam, sed ne supremum quidem bonitatis
 gradum obtinere, verum potius ab infimo proximū,
 Summū autem hominis bonum, non Diuitias, non Sa-
 nitatem, non Gloriam, nō Honestatem esse: quoniam
 hæc omnia non tantum per se, sed etiam alicuius finis
 gratia sunt expetenda. Quod nam igitur est (inquiet
 aliquis) quod solum bonum appellari possit, ex Socra-
 tis*

tis sententia? equidem video Socratem in Philebo di-
 cere, Bonum una tantum idea, siue specie, nequaquam
 comprehendi posse: quare nihil erit unum præter
 DEVM, quod cum bono conuerti, atq; reciprocari pos-
 sit, nisi fortasse quis quod summum Bonum est, id so-
 lum bonum appellare velit, quod aliquando Socrates
 factitanit: nam in protagora DEVM solum bonum
 esse affirmat, quod ita intelligendum est, DEVM esse
 summum bonum, à quo cætera omnia, quæ bona di-
 cuntur, originem, atq; principium habent: quod etiam
 infra paulò post enodatius explicabo. Homini verò
 summum bonum esse vult Socrates, quemadmodum
 in Phædone, atque in Theateto obseruauimus, DEO
 quàm simillimum fieri, quod quidem Honestate sola,
 tanquam instrumento quodam, effici solet. Nihil au-
 tem Honestas sola, si fortè sine DEI cognitione fue-
 rit, ad Felicitatem prodesse posset: nam ita Socrates
 ait in Theateto: DEI COGNITIO sapientia
 est, & vera virtus: ignoratio verò stultitia, & vi-
 tiositas manifesta. Et paulò superius dixerat, Nulla
 est alia malorum fuga, nisi vt DEO quoad fieri po-
 test similes efficiamur. Sed iam tempus esse mihi vi-
 detur, vt ab hac prima parte discedamus, nam satis
 omnino mihi probasse videor non satis rectè locutum
 fuisse Ciceronem, nisi fortè hoc arroganter dicitur,
 qui dixerit ex Socratis sententia, Quod honestum est,
 id esse

id esse solum bonum. Sequitur ut hoc etiam à veritate longè alienum esse doceam qua in parte dabitur profecto mihi veniam, si nimis alta sectari visus fuero. Est enim in profundo mersa veritas, quæ non nisi cogitationibus altissimis erui potest: deinde res summa difficultatis est summum illud bonum reperire, ad quod alia omnia referenda sunt, & quod solum eo nomine dignum esse videatur. Sed qua potissimum ratione veritatem hanc inueniemus? equidem ita arbitror, si distinctionem eam secuti fuerimus, quam in rebus omnibus Platonici esse faciendam dicunt, et quæ cum Christiana religione mirificè videtur conuenire. Volunt enim verè diuini Platonici, tria esse, in quibus vniuersa boni natura consistat: Deum, Mentem, & Res creatas. Nam de Mundi anima, quam à Deo, atq; Mente proficisci volūt, quem nostri Sacrum spiritum appellare consueuerunt, nihil attinet hoc loco verba facere. A Deo verò, tãquam rerum omnium autore, atq; prima causa, & summo principio boni naturam omnem proficisci dicunt, quæ in Mente, hoc est in Dei filio, atq; ut nos appellare solemus, in CHRISTO conquiescat. Atque hoc sanè pulcherrimum Mysterium est, & religioni nostræ maximè consentaneum. Dicunt enim Platonici, ipsius boni naturam non in Deo esse, nisi tanquam in causa, sed re ipsa bonitatem omnem in Dei filio, quam etiam Mentem vocant,

consist

consistere: atq; ab ipsa Mente rebus alijs creatis omnibus, quatenus eius capaces sunt, communicari. Et hoc est quod Christiani clamant, à Christo solo petendam esse salutem, atq; beatitudinem: nempe quia in solo Dei filio verissima illa bonitatis Idæa, atq; forma consistit, qua qui participes efficiuntur, soli felices appellantur, quoniam soli bene beateq; vivere possunt.

Tria sunt igitur hæc, quæ in bono spectari debent: Causa, Forma, Communicatio. Causa boni in Deo solo est, Forma in Mente, siue Dei filio, Communicatio in rebus ab ipso Dei filio creatis. Mentem enim volunt esse rerum omnium quasi opificem. Hæc autem tria possunt exemplo declarari, quò res clarior efficiatur: Sic enim dicere possumus, Caloris causam in sole esse, quoniam licet ipse Sol calidus non sit, causa tamen caloris est. Formam autem caloris in igne: in lignis denique, cum accenduntur, caloris esse communicationem. Quid ergo? cum boni naturam queramus, dicemus eam à Deo produci, in Mente, atq; in Dei filio quasi conformatam, atq; impressam esse. ab Angelis, atq; ab animo nostro participari. Sed quis effectus est huius bonitatis? hoc est, quid habet animus noster utilitatis, cum eius bonitatis particeps efficitur, quam illi diuina mens elargitur? Nemo sanè non intelligit, sapientem, atq; felicem tum esse animum nostrum, cum veri boni naturam participauerit, vult enim in

Euthyd

Euthydemo Socrates, eandem esse Sapientiam atq; Felicitatem: quare Bonum ita commodè definiri posse videtur, ut id esse dicatur, quod efficiens est felicitatis atq; sapientia. Quo sanè modo non erit in Deo bonum, neq; enim eget Deus ulla re, quæ felicem eum, atq; sapientem efficiat. Mens autem, atq; Dei filius, si Platonicis credimus, Deo eget autore, ut felix, & sapiens esse possit, atq; ita quodammodo solus Deus dici bonus potest: quoniam, ut apud Platonem in Euthyphrone legimus, ab ipso bona cuncta proficiuntur: quodam etiam modo nequaquam bonus dici potest, quoniam supra omnem bonitatem atq; felicitatem collocatus est. Atque hoc est quod Plotinus, & nonnulli alij sapientes Platonici dixerunt, Deum nihil sentire, nihil intelligere, nihil agere: sed omnium harum actionum, sicuti reliquarum etiam rerum omnium, causam esse: atq; ideo rerum omnium præstantissimum esse Deum. Quoniam licet in se nihil habeat, modo tamen quodam eximio, in se omnia habere dicatur, quoniam omnium rerum causa est. Unde non sine causa Dionysius ille Areopagita, qui scriptis suis quam plurima divina mysteria enutgavit, ait, Nihil nos verè de Deo affirmare posse: longèq; verius, quid non sit Deus, quàm quid sit explicare posse: quare neq; sapiens neq; bonus, neq; felix, propriè dici Deus potest: quæ omnes appellationes Menti, atq;

Dei

Dei filio rectissimè conueniunt, quoniam præclarissimarum rerum omnium in eo forma est, non tamen eo modo, quo mentes Angelicæ, atq; animi nostri sapientes, boni, atq; felices dicuntur: sed alia quadam ratione longè excellentiore, nomina hæc omnia Dei filio conueniunt, quia bonorum omnium (vt ait Homerus) effector atque largitor Deus. Videmus igitur pulcherrimam quandam Platoniorum cum religione nostra conuenientiam, idem enim nobiscum in hac parte Platonicè sentiunt, à Deo boni naturam omnem prouenire, in quo (vt ait Aratus) uiuimus, mouemur, & sumus. Omnem autem boni speciem atq; formam in Mente siue in Dei filio sitam esse, in hoc tantum differre videntur, quòd Mentem ipsi creatam dicunt. Nos autem hoc non dicimus, sed tanquam filium à patre genitum. Nos enim CHRISTVM Dei quidem filium esse, sed æternum, & nullo vnquam tempore creatum fuisse credimus. Platonicè verò dicunt à Deo mentem quandam perfectam ab initio fuisse creatam, quam eandem Sapientiam, & Rationem sempiternam vocant, in qua rerum omnium species, quas Ideas ipsi appellant, à Deo impressæ fuerint, atq; ab ipsa deinde Mente reliqua omnia fuisse procreata. Quod etiam Theologi nostri confirmare videntur, qui tradunt, à Dei filio, in quo vera boni natura est, & Mundum hunc vniuersum, & quæcumq;

in eo

in eo sunt, esse facta. Quamvis autem Mens illa sem-
 piterna sit à Deo profecta: tamen & nostra, & Pla-
 tonicorum sententia, etiam ipse verè Deus est, quo-
 niam eandem cum Deo naturam habet: & ratione
 tantum, non autem substantia differt. Hac igitur
 ea natura est, quæ sola bona verè dici potest, quam Ci-
 cero fortasse nunquam aduertit. Sed in hac parte for-
 tè vobis videor nimium ultra septa (quod aiunt) tran-
 silire, & in alienam messem manum ponere: qui cum
 me disputatorem fore pollicitus sim, etiam Theolo-
 gum agam. Scitote tamen me hæc proxima hyeme ab
 hoc Maioragio nostro didicisse: quæ si putasset me in
 Ciceronem suum deprompturum, nunquam fortasse
 docuisset. Atque hæc cum diceret hilari vultu, atque
 subridenti me aspectabat. Ego verò gaudebam sa-
 nè adolescentulum eum, quem propter summum eius
 ingenium semper plurimum dilexi, tam multa me-
 moriter, & tam obscura dilucidè pronuntiasse: atq;
 ideo cohortari capi, vt audenti animo pergeret, &
 institutum sermonè ad finem deduceret. Tum ille,
 iam igitur, inquit, Boni naturam inuenimus, nempe
 Mentem illam perfectam, Sapientiamq; , quem nos
 Dei filium, ac Deum appellamus, omnium rerum, quæ
 sunt ei subiectæ quasi prudentiam quandam, vt ait Ci-
 cero, procurantem coelestia maximè, deinde in terris
 ea quæ pertinent ad homines. Hac autem boni natura
 iam

iam mentes Angelica conformatae sunt, atque ideo beate aeo sempiterno perfruuntur, neq; vlllo amplius errore possunt à recto dimoueri, propterea quòd ipsam boni faciem semper intuentur, & ab ipsa continuo perficiuntur: quod etiam tunc animis nostris profectò accidere solet, cum primùm è vinculis corporis liberati, in domum illam sempiternam euolarint. Eos enim in hac vita, quemadmodum verissimè cecinit Vergilius, noxia corpora tardant, Terreniq; hebetant sensus, moribundaq; membra. Hic metuunt, gaudentq; dolent, cupiuntq;, nec auras Respiciunt, clausæ tenebris, & carcere caco. Neq; vlllam omnino verae felicitatis partem habere possunt, nisi veram virtutem, atque honestatem amplexi, quæ (ut ait in Theæteto Plato) DEI cognitio est, illi se quàm simillimos efficere studeant. Hoc igitur modo animi nostri bonitatis participes efficiuntur. Quamobrem illa tria, quæ præposuimus, iam inuenimus; nempe, Vnde bonum oriatur: diximus enim omnem à DEO boni naturam proficisci. Quæ sit boni species, atque vera natura. Mens enim, qui (ut initio diximus) Dei filius est, ipsum est verum bonum, quod etiam Angelos, quasi splendor quidam excellentissimus informat. Et denique, Quæ sint illa, quæ bonum ipsum participant, Nos enim, hoc est animi nostri, qui diuina ea gratia quæ semper illis infunditur, naturæ quodam instinctu

c ad

ad ipsum bonum rapiuntur, si voluerimus felicitatis eius, atque diuini boni fieri participes, possunt. Quæ cum ita sint, omnino iam perspicuum est, Honestum ipsum, quod solum esse bonum Cicero dixit, neq; verè bonum esse, neq; in veri boni rationem cadere. Quid ergo est (inquiet aliquis) Honestum? Dicam planè quod sentio, & quod ego verissimum esse iudico. Cum eius rei gratia Deus homines procreasset, ut eos felices, ac beatos aliquando redderet, vias quasdam illis præmunivit, atq; rationes, & quasi instrumenta præstitit, quæ illos ad ipsum finem, hoc est ad Bonum, atq; ad Felicitatem perducerent. Ergo ita factum est, ut quæcunq; ad beatitudinem acquirendam aliquo modo prodesse possent, ea ab hominibus bona vocarentur: quoq; maius adiumentum, & faciliorem ad beatam vitam aditum præberent, eo maiora etiam bona dicerentur. Itaq; quoniam ad beatam vitam comparandum, nihil est Honestate aptius, nihil accommodatius, nihil deniq; magis necessarium: ideo accidit, ut à sapientissimis hominibus Honestas maximum bonum putaretur: non quòd in se boni naturam contineat, sed quia non nisi per eam possunt homines boni illius veri naturam participare. Est igitur Honestas non absolutè maximum bonum, nam longè maius bonum est Felicitas, cuius gratia querimus Honestatem: sed eorum bonorum maximum, quæ nobis ad felicit

felicitatem quasi viam præmuniunt. Virtutes igitur omnes, quæ uno honestatis nomine comprehenduntur, hæc tantum ratione bonæ sunt, quoniam ad felicitatem nobis viam præparant: tantoq; meliores corporis atq; fortuna bonis sunt, quanto magis sunt ad acquirendam beatitudinem necessaria. Potest enim quis etiam sine corporis & fortunæ bonis per solam honestatem ad eam qua fruuntur Angeli, atq; beatorum animæ, felicitatem peruenire. Sed quia diuitiæ, sanitas, vires, cæteraq; id genus, ijs qui sapientiæ cupidi sunt, ad virtutem adipiscendam plurimum adiumenti conferunt: non enim tam facile pauper, egrotus, & infirmus, quàm qui diuitijs abundat, et corpore sanus atq; robustus est, disciplinis atq; virtuti dare operam potest. Ideo ab Academicis, atq; Peripateticis, etiam hæc bona nominantur. Equidem possem in hanc sententiam multa alia colligere: sed partim quia vereor, ne longa nimis oratione vestras aures offendam, partim etiam, quia satis hæc esse existimo, ad ea quæ proposuimus ostendenda, finem hîc dicendi faciam.

Hoc loco Primus vehementer admiratus quod in tota Marci oratione fecerat, Vnde quæso nobis, inquit, tam repente Marce Platonius euasisti? vix enim te per ætatem posse Ciceronis opera voluere cum intelligentia credidi sem, nam septimum ac decimum te vix annum attigisse certò scio. Maioragium autem

sex annos (ut opinor) totos audisti, cum nouem natus annos audire coepisses: quo sanè in tempore vulgatos hos autores, quos Maioragius interpretatur Ciceronem, Demosthenem, Homerum, Vergilium, semper in manibus habuisti. Proximo verò anno scio te ab eodem Dialecticis imbutum esse, neq; ex Philosophia quicquam degustasse te existimo, præter quinque priores Ethicorum Aristotelis libros, quos idem tibi præceptor tuus declarauit. Vnde verò Platonicam istam doctrinam hauseris, mirari non satis queo. Sed incredibilem certè capio voluptatem: primò, quia longè doctiorem, atq; eruditorem te, quam putaram, esse video. Deinde, quia desinet tandem Maioragius illud suum iactare dictum, Nullum unquam post hominum memoriam fuisse, qui vel minimum errorem, qui excusari non posset, in Cicerone deprehenderit: & siquid ab aliquo reprehensum fuerit, id iniuste factum: seq; paratum, in omnibus ad eius esse defensionem. Nam quid ad ista, quæ dixisti, respondere possit, omnino non video. Tum ille: Scis'ne me, Præme, inquit, abundare otio? Quid autem aliud agam, cum solus sum, quod me magis delectare possit, quam Platonem euoluere, prorsus non reperio: quem quantum tu facias, nescio: ego certè non miror, à Panætio Deum Philosophorum fuisse appellatum: à Cicerone verò cæteris omnibus Philosophis esse præpositum. Ita me reficit

ficat, atq; recreat eius lectio, ut etiam multa excerpam, & memoria mandem, quæ mihi vsui, atq; ornameto esse possint: Sed de Maioragio non dubito, quin & hæc, & alia quæ in hanc sententiam dici possunt, si voluerit, facile possit refellere. Perge porro, inquam ego, quamuis enim illud verissimum sit, quod veteri proverbio dicitur, Multos esse discipulos magistris præstantiores: non tamen vereor, ne in tam bona, tamq; facili causa me superior euadas.

Quid pergami, inquit ille: aut quid est, quod amplius à me desyderes? An non satis tibi probatum esse videtur, hanc, quam Cicero Socraticam, atq; veram esse vult, neq; Socraticam, neq; veram esse sententiam? nam neq; Socrates dixit unquam, neq; ratio patitur, ut id solum bonum sit, quod honestum. Tum Antonius: An oblitus es, inquit, Marce, quod initio pollicitus es, te ostensurum, nullum esse in hoc Primo Ciceronis Paradoxo argumentum, quod acutè conclusum esse videatur? hoc est, quod Maioragius te pergere, ac promissa præstare iubet. Imò verò, inquit ille, maxime meminera: sed mehercule iam pigebat ad eam venire disputationem, in qua non tantum falsa docuisse Ciceronem, sed etiam inscienter, atq; imperite id fecisse mihi demonstrandum esset. Sed quoniam hoc ipse mihi intriui (quod ait Terentius) omne mihi exedendum est. Dicam igitur apud homines fami-

liarissimos quod institui dicere: verum illud à vobis
 omnibus etiam, atq; etiam peto, ne has meas ineptias
 efferatis. Sed ad rem redeo. Primum est igitur hoc Ci-
 ceronis argumentum, unde tota hæc disputatio pen-
 det: Ego neq; pecunias, neq; tecta magna, neq;
 opes, neq; imperia, neq; voluptates in bonis rebus esse
 numerandas duco: Ergo quod rectum, & honestum,
 & cum virtute est, id solum bonum iudico. Hæc sum-
 ma est totius primi Paradoxi. Quod Enthymema quã
 vim habeat, pro vestri ingenij acumine vos intelli-
 gere arbitror: nam idem est, ac si quis ita concluderet,
 Ego neq; plumbum, neq; ferrum, neq; argentum præ-
 riosum esse arbitror: Solum igitur aurum pretiosum
 est. Sed quid gemmas, inquiet aliquis: quid uniones?
 utrum ne tibi pretiosi videntur, an non? Sic ego pos-
 sum à Cicerone petere: Dic mihi Cicero, utrum sa-
 pientiam, atq; felicitatem, & DEI cognitionem in
 bonis rebus esse numerandam ducis, an non? Si non:
 quid tibi prodesse sine felicitate, atq; DEI cognitione
 poterit honestas? Si etiam: cur igitur solam honesta-
 tem dicis esse bonam? Atqui diceret fortasse Cicero:
 Ego à felicitate, & DEI cognitione honestatem non
 distinguo. Quid igitur tibi faciam Cicero, si quid
 distent æra lupinis, nunquam didicisti? ergo tuis istis
 Paradoxis Socratis nomen præfigere ausus es: cum,
 quæ Socratis sententia fuerit, penitus ignores? Ergo

tu honestatem à felicitate non separas? Sed dic mihi: Qua de causa virtus atque honestas est expetenda? certè quia meliorem, & laudabiliorem virum efficit. Sed quæ causa est, ut vir bonus, & laudabilis, effici quispiam velit? Nemini dubium est, quin id efficiat. ut aliquando felix ac beatus esse possit. Honestatem igitur, et virtutem, felicitatis gratia nobis comparare studemus. Non est igitur eadem honestas, quæ felicitas. Illa enim huius gratia quæritur. Quò fit, ut felicitas finis sit, atq; scopus voluntatis nostræ. Nullus est enim ex omnibus, (ut docet Aristoteles in Ethicis) qui non felicitatem sibi quærendam proponat. Honestas autem tanquam instrumentum quoddam, atque via, ad illam est. Tria sunt igitur hæc inter se distincta, atq; separata, Quod expetit, Quod expeditur, & Cuius gratia expeditur. Quod expetit, homo est: Quod expeditur, honestas: Cuius gratia expeditur, felicitas.

Est igitur honestas medium quoddam, sine quo nullo modo felicitas acquiri potest: ut Architectus, qui sibi pulcherrimi ædificij formam in animo proposuerit, nunquam poterit ædificium illud substruere, nisi prius operarios instrumenta, cæteraq; id genus, quæ ad substruendum ædificiorum necessaria sunt, prepararit. Quòd si quis operarios illos, atq; illa instrumenta putet idem esse cum ædificio, cuius gratia comparantur, an non insanissimus homo videatur? Nobis autem (si

Dys placet) pulcherrimè, atq; sapientissimè fecisse Cicero videbitur, qui virtutem, atq; honestatem eandem esse cum felicitate putauerit. Præterea concludit Aristoteles Ethicorum primo, Felicitatem non esse natura laudabilem, sed potius venerabilem, quoniam ea tantum laudari solent, quæ ad aliquem optimum finem diriguntur, non quæ per se ipsa contenta sunt. Honestas autem (ut in primo de officijs ait Cicero) etiam si à nullo laudetur, tamen laudabilis est natura. Non est igitur eadē honestas, quæ felicitas. Verum hoc iam perspicuum, atq; apertissimum esse arbitror, primum illud Enthymema nihil omnino concludere. Quamuis enim illi concedamus, neq; diuitias, neq; imperia, neq; voluptates in bonis rebus esse: non tamen ideo sequitur, ut quod honestum est, id solum bonum sit. Nam felicitas honestate longè melior est, propter quam & honestas, & reliqua omnia expetuntur.

Sed primum illud effatum omnino falsum est, quod neq; diuitie, neq; imperia, neq; voluptates in bonis rebus sint. Quod quamuis superius ex Socratis sententia satis copiosè docuerim: tamen neque hoc in loco mihi prætereundum esse videtur: sed prius illud dicam, quod satis mirari non possum: videtur enim mihi Cicero maxime negligens hoc in loco fuisse: cum enim probare aggrediatur, quod honestum est, id esse solum bonum: ratio differendi postulabat, ut omnia, quæ vulgò

vulgò bona putarentur, ea non esse bona ostenderet: alioquin nihil rectè concludere potest. Sed nõ tantum ab imperita multitudine, verum etiam à sapientissimis hominibus, atq; in primis ab Aristotele, Platone, Socrate, nobilitas, & valetudo, & vires, & pulchritudo corporis, in bonis rebus numerantur. Hoc autem loco Cicero de his nullam omnino mentionem facit: sed tantum diuitias, imperia, voluptates, nominat, quæ quoniam in bonis esse non vult, rectissimè concludi putat, Ergo quod honestum est, id est solum bonum. At si Metrodorus adesset, qui summum in corporis prospera valetudine bonum constituebat, vel Ciceronem irrideret, vel contra se nihil esse conclusum existimaret. Alcibiades autem fortasse putaret, summa se bona consecutum, et ea quæ sola bona dici possint, propterea quòd nobilissimus, atq; pulcherrimus esset: sic enim fortè ratiocinaretur, postquam hoc Ciceronis Enthymema audisset, Diuitiæ non sunt bonæ, neq; imperia, neq; voluptates. Quid ergo? bonum tantum id est, quod honestum. Sed nobilitas, atque corporis pulchritudo, certè bona sunt: nam si bona non essent, id profectò dixisset Cicero: quoniam reliqua, quæ bona putantur, nec sunt, commemorauit. Ergo nobilitas, et pulchritudo corporis honesta est. Sed quod honestum est, id est solum bonum: igitur nobilitas, atq; pulchritudo corporis sola bona sunt. Quare ex Ciceronis sen-

tentia nihil mihi deest, ad bene, beateq; viuendum.

At contra Thersites, aut Aesopus, hæc eadem audiens, se omnium mortalium miserrimum existimaret, quoniam maximè de formis, atque ignobilis esset. Sed hæc ioci gratia dicta sunt: nam non omnino excusari posse Cicero videtur quin in hac re grauissimè deliquerit. Cætera videamus. Diuitiæ, inquit, & imperia, & voluptates nequaquam in bonis sunt. Cur Cicero? non enim video, quare bona non debeam appellare, quæ Socrates bona vocauit. Quoniam homines, inquit, his rebus circumfluentes, ea tamen desiderant maximè, quibus abundant: neq; enim vnquam expletur, nec satiatur cupiditatis sitis: neq; solum ea, quæ habent, libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. O mirum acumen Cicero tuum: ergo te his rationibus probasse putas, neq; diuitias, neq; imperia, neque voluptates esse bonas, quoniam improbi homines eis non satiantur? & quamuis eis abundant, tamen et libidine, & metu cruciantur? Sed dic mihi, vitia ista, quæ commemoras, in rebus ne sunt, an in hominibus? Si in rebus, cur non igitur omnes, qui diuitijs abundant, qui imperia consequuntur, qui aliqua voluptate afficiuntur, improbi, atq; scelerati sunt? accepimus enim & antiquo tempore, & patrum nostrorum memoria fuisse, & etiam hoc tempore videmus esse multos, & diuites, et principes, qui honestis volupt

voluptatibus oblectantur, bonos viros, & sanctos, atq; religiosos haberi, & esse: neq; enim diuitia, neq; imperia, neq; honesta voluptates quemquam impediunt, quo minus virtuti atq; bonis moribus, si voluerit, dare operam possit. Non igitur in rebus vitia sunt, sed in hominibus: quoniam, ut rectè poëta quidam cecinit, Non res in vitium sed malefacta cadūt. Quamobrem etiam ego tecum hominum improbitatem, Cicero, condemno: neque tamen ideo diuitias, & imperia, & voluptates, non esse bonas, rectè concludi arbitror. Quicquid enim aliquo modo potest ad acquirendam felicitatem prodesse, id ego cum doctissimis atq; sapientissimis illis viris Socrate, Platone, Aristotele, bonum appello. Sed diuitia, imperia, voluptates, (non belluina, quas etiam nos magnopere condemnamus) plurimum ad virtutem, atq; honestatem acquirendam, quæ felicitatis effectrix est, prodesse possunt. Quis enim nescit, paupertatem, atque mendicitatem, maximum impedimentum esse virtutis atq; sapientie? Quis non intelligit, diuites longè commodius ingenuis artibus, atq; disciplinis, quæ facilem ad honestatem viam præparant, quam pauperem vacare posse? Quòd si plerique diuites turpibus se voluptatibus, atq; otio dedunt: id non diuitiarum, sed ipsorum hominum vitium est. Non enim cuiquam dubium esse potest, quin diuitijs benè uti liceat, si quis voluerit. Quod

idem

idem etiam de imperijs, atque voluptatibus dicere licet: Nam optimus princeps viuum Dei simulachrum est: qui priuatorum commodis, atque vtilitatibus studet: iustitiam, atque equitatem maxime conseruat: nihil aliud vnquam, quam de communi salute cogitat: quem cum Aegyptij significare vellent, oculum cum sceptro pingere solebant: quoniam quod oculus in corpore, id princeps in Repub. quod in caelo Sol, id in terris princeps bonus. Pro Dij immortales, audebit ne dicere Cicero, bonorum hominum imperium non esse bonum? Quid est quod magis in hac vita Dei similitudinem representet? quid est quod propius ad Dei bonitatem accedat, quam ille conseruator populorum, (vt primo de Repub. Socrates appellat) sanctissimarum legum moderator, communis patriæ parens, facilis, humanus, temperatus princeps? Sed non committam, vt me in communem locum excurrere, detractanda disputationis gratia, quod facere saepe Rhetores solent, existimetis. Videtis enim, quam latus pateat dicendi campus de bono principe, si mihi libeat oratione spatari. Sed redeo ad illud, quod omnes intelligunt, Bonum quidem virum semper esse vtilem: sed longè vtiliorem, si etiam diues fuerit: vtilissimum verò, si principatum fuerit adeptus: nec alia de causa Plato in sexto de Repub. libro, tum deniq; beatas fore Respub. existimauit, si aut sapientes homines eas re-

gere

gere cœpissent; aut qui regerent, omne suum studium in doctrina atq; sapientia collocassent: nisi quia videbat, imperium sicui bono viro obtigisset, rem fore, omnium humanarum maximè diuinam. Sed, vt breuiter hanc partem expediam, dico ex Platonis sententia, Diuitias, imperia, voluptates, ceteraq; huiusmodi, mediam quãdam naturam obtinere: vt benè vtentibus bona sint; malè autem vtentibus mala. Sed quoniam semper ab eo quod excellit tota res appellatur: ideo factum est, vt res id genus mediæ, quoniam aliquod ad honestatem adipiscendam momentum habent, & magnam in vita commoditatem præstant, à Peripateticis atq; Academicis bona vocarentur. Et re vera, quoties ad finem eum, cuius gratia nati sumus diriguntur, vt semper bona sint necesse est. Nam vt libro de legibus nono Plato sanctissimè docet, Optimè sanè, & pulcherrimè viueremus, si vera de diuitijs sententia ubiq; predicaretur: ea verò est, Quòd diuitiæ corporis gratia sint, corpus autem animi gratia. Quare cum bona ea sint, quorum gratia sunt possidenda diuitiæ, tertium gradum post virtutem animi corporisq; tenebunt. Hæc ergo ratio nos tanquam magistra docebit, non oportere hominem, qui felix sit futurus, diuitias quomodocunq;, sed cum iustitia et temperantia querere. Quin etiam ibidem paulò antè docuerat, quæ causa sit, cur diuitiæ sæpenumero nocere soleant:

soleant : quia scilicet ab auaris, atq; improbis hominibus non recto ordine requiruntur. Quippe, inquit, tam Græci, quàm Barbari, diuitias, cùm tertium bonorum teneant locum, in primo ponunt : atque hac sententia seipfos simul, & posteros perdunt, ex quo loco, sicut etiam ex alijs plerisq; perspicuum est, Diuitias in bonis, sed in tertio demum loco à Platone numerari. Eorum enim bonorum, quæ ad felicitatem spectant, primum honestas atq; animi virtus locum obtinet : secundum corporis virtus, ut valetudo, robur, pulchritudo : tertium deniq; diuitiæ, ceteraq; quæ à fortuna donari hominibus ornamenta putantur. Quæ cùm ita sint, nulla erat causa, cur Cicero maiores suos, homines continentissimos, imprudentiæ condēnaret, qui pecuniam atq; diuitias bona putauerint appellanda : quoniam omnino quoties ad humanæ vitæ finem diriguntur, hoc est ad felicitatem, vera bona sunt. Vnde Iurisconsulti, quamuis hoc Ciceronis paradoxon pleriq; videre potuerint, tamen omne genus pecuniarum bonorum nomine appellare non dubitarunt. Hinc illi tituli, atq; inscriptiones, passim in toto iuris corpore sparse leguntur, de bonis quæ liberis, de bonorum possessione secundum tabulas, & contra tabulas, de bonis libertorum, de bonis maternis, de bonis proscriptorum, de bonis auctoritate iudicum possidendis, de bonis vacantibus : hinc dicuntur bona hereditaria, bona aduentitia, bona

CINIUM

eiuium publicare, ceteraq; huiusmodi propè innumera-
 bilia. Sed vrget nos Cicero valido (vt ipse putat)
 argumento: Non potest (inquit) bonum cuiquam malo
 esse: neque potest quisquam in abundantia bonorum
 ipse esse nõ bonus. Verissima hæc sunt Cicero: quis ne-
 get? Sed ista (inquit) omnia talia videmus, vt &
 improbi habeant, & obsint probis. Hac ratione de-
 monstratum à se fuisse putat Cicero, non esse bonas di-
 uitias. Sed nimirum in eo fallitur, quia mediam non
 secatur viam. Nam si aduerteret, hæc in se neque bona
 esse, neq; mala, sed tantum ad aliquem finem collata,
 bona, vel mala nuncupari: videret sanè, nullam in ar-
 gumentatione sua vim inesse. Verissimum quidem,
 nullum bonum, quatenus est eiusmodi, cuiquam malo
 esse: sed quoties ad alium finem, quàm ad sapientiam,
 & felicitatem, ex ijs aliquid quæ media sunt, dirigi-
 tur, non amplius illud bonum est, sed statim malum
 efficitur. Itaque vnusquisq; in abundantia bonorum ne-
 cessario bonus est, quoniam illa bona omnia ad finem
 rectum ordinat: si verò ad alium finem, vt ad prauas
 voluptates, ad ambitionem, ad tyrannidem, ad ex-
 plendas cupiditates, opes suas aliquis conferat: non
 iam eum ego bonis abundare dicam, quoniam ea quæ
 possidet, non amplius formam suam, neq; id, cuius gra-
 tia possideri debent, intuentur. Quòd autem ait Ci-
 cero, Bona hæc probis viris obesse: mirari non satis
 possum,

possum, neq; id qua ratione fieri possit, prorsus intelli-
 go: cum præsertim à Socrate in Apologia sua didice-
 rim, probo viro neq; viuo, neq; mortuo quicquam ob-
 esse posse. An hoc fortasse dicit Cicero, quoniam in-
 terdum accidit, vt propter diuitias, atq; imperia, bo-
 nis viris multa fiant insidiæ? nihil enim esse aliud opi-
 nor, in quo possint hæc dici probis obesse. Sed huius cer-
 tē nocumenti, si modo bonis viris noceri potest, nō ipse
 diuitia, aut imperia per se, nisi fortasse casu aliquo, sed
 inexplebilis illa prauorum hominum cupiditas in cau-
 sa est, qua diuitias, atq;, imperia non honestatis gra-
 tia, sed voluptatis atq; ambitionis appetit. Rectissimè
 autem Bias secum omnia sua se ferre dixit: quoniam
 nihil est cuiquam suum, nisi quod ad sapientiam pro-
 desse possit: neq; vir intelligēs, hæc de quibus agimus,
 diuitias, imperia, voluptates appetet, nisi quantum
 sibi ad virtutem facilius amplectēdam prodesse pos-
 se viderit: quoties autem impedimento sibi esse co-
 gnoscet, ea statim relinquet. Hinc est, quòd Thebanus
 Crates in mare pecunias abiēcisse dicitur, & Demo-
 critus patrimonium suum neglexisse: quamuis hoc nō
 sapienter mihi fecisse videntur, longè enim melius
 fuisset, pauperibus, atq; mendicis ea distribuere. Quòd
 autem magnam exemplorum vim congerit Cicero, vt
 Romuli, Numæ Pompilij, Bruti, Mutij, cæterorumq;
 Romanorum: eis exemplis orationem potius suam illu-
 strat,

strat, & splendidiorem reddit, quàm id, quod proposuit, aliquo modo confirmet. Quid enim absurdius hac inductione reperiri potest, si ad argumentationis formam hoc modo reducatur? Romulus, Brutus, Decius, cæteriq; multi, nihil in vita præter honestatem sibi expetendum existimarunt? Ergo sola honestas bona est. Hac sanè ratione possem ego solam voluptatem esse bonam argumentari: quoniam Eudoxus, Philoxenus, Xerxes, Aristippus, Epicurus, Metrodorus, Apicius, cæteriq; innumerabiles, nihil præter voluptatem sibi expetendum proposuerunt. Hac ratione auaris solæ diuitiæ bonæ videbuntur, ambitiosis sola gloria, atq; hoc modo possum in singulis procedere: sed non quid in hominum opinione, verùm quid in re sit, considerandum est. Nam si isti summi viri ad res illas tam præclaras, ut felices fierent, accedebant: certum est, quòd non honestatem solam bonam existimabant, nisi adiungeretur etiam felicitas. Si verò id agebant, ut nomen suum immortalitati consecrarent: honorem etiam, & gloriam, bonam existimabant. Quòd si tantùm, ut honestè agerent, tam præclare se gerebant, neq; ad gloriam, neq; ad felicitatem respicientes: (quod nunquam crediderim) non tamen ideo necessariò sequitur, ut quod honestum est, id solum bonum sit, propterea quòd illi ita se gesserint: quoniã ex hominũ opinionibus, & actionibus, nihil in rerum

d natura

natura necessariò dependet : neque enim aliquid ideo rerum est, quia plurimi verum opinantes, illud omni ratione assequi student. Iam verò quòd in extrema huius capituli parte pluribus verbis voluptatem Cicero damnat, quoniam aliqui summum bonum in ea esse voluerunt: nomen hoc Voluptatis distinguendum arbitror. Nam si voluptatem eam intelligamus cuius auidæ libidines temerè, & effrenatè ad potiundum incitantur, quam Plato in Timæo escam malorum appellat, & quam in legibus ait Cicero penitus in omni sensu implicatam insidere, & esse quidem boni mutatricem, sed malorum matrem omnium, rectissimè certè hoc in loco à Cicerone, sicut etiam in Catone maiore reprehenditur. Si verò voluptatem eam puram atq; sinceram, de qua Socrates in Philebo multa sanè verba facit, & ad beatissimam vitam efficiendam ait cum sapientia permisceri, intelligamus: nulla est causa, cur non eam non tantum in bonis, sed etiam in summis bonis numeremus. Quòd autem ita voluptates distinguantur, ut aliæ bonæ sint, aliæ malæ, quod nusquam aduertisse Cicero videtur, audite quæso Socratis verba, quæ nuper è Philebo decerpimus: nam ibi fingit à se Socrates mentem & sapientiam interrogari, utrum omnes sibi voluptates, & bonas, & malas admisceri patiantur: Mentem autè sibi respondentem fingit, tantum eas, quæ puræ sunt voluptates,

a. J.

à se

à se admitti: reliquas autem omnes à se se reijcere. Sed præstat eius verba recitare: Nostra, inquit, posthac interrogatio talis erit. Vtrum præter illas veras voluptates vobis etiam opus est vehementissimarum, maximarumq; voluptatum commercio? Fortè sic illæ respondebunt: Minimè verò, ô Socrates: hæ namque impedimenta nobis innumerabilia præbent: animas enim, quas incolimus, voluptates istæ furiosæ perturbant, nec adollescere nos permittunt, nostrumq; genus plerunq; per negligentiam, obliuione illata, penitus corrumpunt. Alias autem illas voluptates veras, ac puras, quas ipse narraisti, fermè nobis esse domesticas existima: & præter has, etiam illas, quæ cum sanitate, & temperantia, cæterisq; virtutibus capiuntur. Has enim, quæ virtutis, tanquam Deæ cuiusdam, pedisequæ sunt, libenter admittimus: quæ verò cum dementia, atque alia improbitate congregiuntur, eas Menti, & sapientiæ permisceri putare, absurdum est.

Quamobrem nulla ratio est cur in eos tantopere Cicero scuiat, atq; eloquentiæ suæ fulmina iaculetur, qui voluptatem summum esse bonum affirmarunt. Nam si de illa, quæ vera voluptas est, senserunt, optimè sensisse videri possunt: erit enim eadem ferè, quæ grauissimo nomine Sapientia, quæq; Felicitas appellatur: cuius etiam in hac vita partem aliquam eo tẽpore percipere solemus, cum res aliquas egregias, atq; honestas

nos effectisse intelligimus. Atq; hoc est, quod in eodem Philebo Soerates dicit, his quidem verbis: Falsis voluptatibus homines pravi plerunq; gestiunt: boni autem homines veris aluntur. Hac igitur vera voluptas omnino meliorem efficit, & laudabiliorem virum: & qui eam habet, honestissime gloriari potest. Quod cum ita sit, quis non intelligit, totam huius primi capituli conclusionem esse falsam? Sic enim concludit Cicero: Si voluptas, quæ plurimorum patrocinijs defenditur, in rebus bonis habenda non est, eaq; quò est maior, eò magis mentem ex sua sede, & statu dimouet, profectò nihil est aliud bene ac beatè viuere, nisi honestè, & rectè viuere. Possum enim ego, & quidem fortasse longè melius, & verius ita concludere, Cum vera voluptas, qua probi homines delectantur, & aluntur, cum sapientia permixta summum bonum efficiat, eaq; quò est maior, eò magis mōrem nutrit, atq; in suo statu corroborat: profectò nihil est aliud bene ac beatè viuere, nisi cum vera voluptate ac sapientia viuere. Quid autem hac mea conclusio à Ciceronis conclusione differat, satis ex ijs, quæ supra diximus, perspicuum esse arbitror. Hac cum dixisset Marcus, oculos, quos in dicendo fixos ad terram continenter habuerat, sustulit; & singulorum vultum intuitus illud addidit: Hac habui, quæ contra primum Ciceronis paradoxon mihi dici posse viderentur: quæ si forte

fortè vobis inania visa sunt, ignoscite adolescentiæ meæ: si aliqua sunt acutè dicta, nec omninò malè conclusa, restat, ut omnes Maioragium obtestemur, (quamvis hoc sua sponte facturum reor, quandoquidem se Ciceronis patronum profitetur) ut hæc mea refellat: neq; hanc, siue imperitiæ, siue negligentia, labem in Ciceronis nomine inueterare sinat. Tunc ego, Habeo quidem, inquam, Marce, quæ respondeam: sed quoniam te, quod nō putaram, ad hanc disputationem paratissimum venisse video, volo etiam mihi spacium ad cogitandum dari: neq; enim ea est in me facultas, ut ex tempore possim tuis tot argumentis respondere.

Tunc Franciscus: Bono, inquit, animo esto Marce, nam ista Maioragij tergiuersatio, atq; fuga, mihi significare omnino videtur, nihil eum habere, quod tibi respondeat. Noui enim eius ingenium, noui animi impetus. Nullo modo silere posset, siquid contra te haberet, quod vel esset verisimile. Sed vis ne tibi dicam, quid in mētem mihi, te dicente, venerit? Quid nam, inquit ille. Ut quoniam, inquit, tu quasi viam ad evertēda Ciceronis Paradoxa nobis præmunisti, nos etiam alij singuli singula subuertamus, ne Maioragio spacium ad sese colligendum, & suum Ciceronem defendendum præbeamus. Nam ex oratione tua quedam annotaui, & quedam etiam alia mihi in mentem veniunt, quæ secundum Paradoxon subvertere facile

d 3 posse

posse videantur. Itaq; quod inter nos facere liceat, qui
 familiares & penè domestici sumus, ego me polli-
 ceor, si vobis audire placuerit, conaturum secundum
 illud Paradoxorum caput euertere: quod licet ita do-
 ctè, atq; ingeniosè, quemadmodum in Marce, efficere
 me posse non sperem: illud tamen profectò efficiam,
 ut nos alij incundè postea rideamus, Maioragio verò
 oculi doleant. Hoc quidem certè, inquit Marcus,
 nihil mihi optatius accidere posset, quàm ut te quoq; &
 Antonium fratrem tuum, si voluerit, ineptiarum
 mearum comites habeam. Nam Primum nullis preci-
 bus adduci posse spero, ut nobiscum vir tantus, hoc est
 cum paulò loquacioribus, & fortasse non imperitis
 adolescentibus, vir omnium grauisimus, & doctissi-
 mus, insaniat. Quid, inquit Antonius, an hoc indeco-
 rum Primo tibi fore videtur, si de ijs rebus, qua ad
 eruditionem pertinent, paulò liberius, & quasi iocan-
 di gratia, nobiscum agatur? cum præsertim grauisi-
 mos homines etiam puerilibus ludis animi relaxandè
 gratia delectatos fuisse legamus: nam Socrates cum
 pueris in fora, Catonem Censorium cum vernis, &
 seruulis domi ludere solitum accepimus, quod etiam
 de Archita Tarentino, atq; Heraclito Ephesio me-
 morie proditum est. Nam Amasis Aegyptiorū Rex,
 qui sapientissimus habebatur, post seria negotia scur-
 rari & Morionem agere solitus dicitur. Magnum
 verò

Verò illum Agēsilaum cum infante filio palam arun-
 dinem equitare non puduit. Quid Alexander Seue-
 rus? an non per dies festos perdicum & catulorum
 pugna sese oblectabat? Iam verò Augustus alex lusū
 frequenter animum relaxabat. Quare nō est quod de
 Primo Marce dubites, nam eum vel inuitū cogemus
 contra Ciceronem aliquid, dum in hoc otio sumus, ex
 intima illa sua scientia proferre: seruabimusq; eam
 Lacedæmoniorum consuetudinem, quam apud Plato-
 nem in Theæteto Socrates commemorat: ait enim, so-
 litos fuisse Lacedæmonios, cum quis adesset in Pala-
 stra, eum compellere, ut vel exueretur & cer-
 taret, vel confestim discederet. Itaq; Primus
 vel eadem agat, que nos quoq; viderit
 agere, vel si gravitatem illam
 suam seruare voluerit,
 procul eū à nobis
 relegabi-
 mus.

d 4 M. AN

M. ANTONII MA-
IORAGII ANTIPA-
RADOXON LIBER

SECUN-

DVS.

*

HEC dum agerentur inter nos, accurrens seruus e Marci familia nunciavit, nō mediocriter de nobis coquum iamdiu conqueri, quòd paratum prandium corrumpere tur: et præterea Marci patrem Lancillotum cum duobus fratribus Gaspere, & Donato, ex vrbe rediisse, quò propter sua quedam negotia se contulerat, dum inter nos colloqueremur. Age igitur, inquit Primus, ad prandium accedamus, ne viri nobilissimi, atq; optimi, nos diutius expectent: nam me hoc triduo in vestra fore potestate spondeo, vt etiam si nucibus me ludere volueritis, non recussem. illud vnum doleo, quòd omnes in vnum Maioragium conspirasse videbimur, si omnes de Cicerone suo detraxerimus. His dictis statim ipse Primus, vt erat primus exurrexit, deinde nos ceteri omnes, & ad Fannianos, qui nos in porticu quadam ad Aquilonem versa in ambulantes expectabant, vnà ire perreximus. Sed inter eundem apprehensa manu mea Mar-

CUS

cus, summa quadam comitate, atq; vultus hilaritate, me rogabat, ne agrè ferre vellem, quòd ipse in Ciceronem quasi declamandi autor extitisset: id enim se fecisse aiebat, non alia de causa, nisi vt aliquid à me eliceret, vnde proficere, atq; eruditior fieri posset: neq; se existimasse futurum, vt cateri quoq; prouinciam eandem impugnandi Ciceronis sua sponte susciperent. Cui cum ego dixissem, non tantum non molestam, sed etiam maximè iucundam eius mihi orationem fuisse: quoniam vidissem eum & ingenium, & artem, & doctrinam maiorem, quàm in eo esse putabam, ostendisse, vehementer mihi letari visus est. Interea iam ad porticum veneramus & consalutatis Fannianis maximè hilari vultu ab eis excepti sumus. Sed postquam exempta fames epulis, Quid, inquit Lancillottus, hodie in hortis tandia cōmorati estis Primè? nam ego urbem ingressus multa negotia expediri: deinde cum his fratribus meis reuersus, in eodem adhuc vos loco sedere audiui. An fortasse vobis molestus fuit Marcus meus, scio enim quantopere soleat in literis esse curiosus, vt sepe numero non tantum venationis, armorum, equitationis, quæ studia nobilitatis esse solent, sed etiam cibi, quòd interdum doleam, obliuiscatur: neq; quemquã nactus paulò doctiorem dimittit, donec illum satietate defessum viderit: nam ipse nunquam de literis agēs satiari videtur, atq; hac de causa

d s procul

procul eum ab vrbe remoueo, ne nimio fortasse literarum studio graue aliquid patiatur. Nobis ne molestus Marcus tuus? inquit Primus: quem ego summa cum admiratione, noua quaedam, atq; ante hunc diem inaudita, contra parentem illum Romanae linguae Ciceronem hodie disputantem audiui. Tunc ridens Lancillotus, Fieri ne potest, inquit, ut filius meus contra Ciceronem aliquid dixerit: quem semper habet in manibus, quem vnum auctorem maximè suspicit, què ad astra tollit, quo vno nomine se plurimum huic Maioragio debere fatetur, quoniam ab ineunte pueritia nullum ei, praeter Ciceronem, per tres annos auctorem interpretatus sit. Quid? quòd omnia Ciceronis volumina quatuor aut quinque typorum generibus excusa coëmit? & quod interdum perquam suauiter rideo, non eis contentus, etiam manu scripta sibi quarè mandat, perinde quasi librorum eiusdem generis multitudo possit eum doctiorem efficere, neq; vnum Ciceronis volumen ei satisfacere possit. Tunc Marcus; Dic quaeso, inquit, mihi pater, sunt ne equi omnes eiusdem generis, & enses, & ephippia? Quid hoc ad rem? inquit ille. Nihil, ait Marcus: sed responde. Tum Lancillotus, Sunt, inquit, filii: sed quorsum hoc interrogas? Ut à te causam inuestigem, inquit Marcus, cur non eodem modo tu vno equo, vno ense, vno ephippio contentus sis, quemadmodum me iubet vno Ciceronis volu

volumine contentum esse. Hic omnes arrisere, atq;
 in primis Lancilloti frater Donatus, qui equorum ma-
 xime studiosus est, & plures semper, atq; eos nobilissi-
 mos habere studet. Qui cum hæc audivisset, Verum
 est, inquit, Lancillote, nullo modo fieri potest, ut qui
 aliqua re delectatur, is una tantum eius generis con-
 tētus esse possit. Nam si quis sortasse princeps unicum
 tantum equum me habere iubeat, omnino mihi vitam
 esse acerbam putem. Esto inquit Lancillotus, vice-
 ris Marce, modò ne tuum istud tam acre studium, va-
 letudini corporis obsit. Deinde ad me conuersus, Quo-
 modo tandem hoc, inquit, aut quo animo Maioragi-
 tulisti? quòd discipulus tuus, quem à te scio amari plu-
 rimum, in ciceronem tuum inuectus sit? Non agrè
 sanè, inquam ego: quin potius Marci ingenium, atq;
 acumen tacitè mecum exosculatus sum, & incredi-
 bilem ex eius disputatione cepi voluptatem, quod istis
 certè consobrinis meis nunquam persuadere possem.
 Nam ut hoc etiam intelligas Lancillote, decreuerunt
 hoc triduo contra Ciceronem perpetuò declamare:
 quòd non tantum exercēdi ingenij gratia, (quid enim
 Primus exercitationis indigeat? qui iam pridem studio
 & labore tantum effecit, ut in trium linguarum La-
 tine, Græcæ & Hebrææ cognitione nemo superior,
 paucissimi autē pares hoc tempore reperiantur) quan-
 tum, quòd se mihi rem ingratam facturos arbitrātur,
 ut ipsi

ut ipsi deinde inter se rideant, ego verò solus doleam.
 Hinc ille lachrymæ Franciscus inquit: nihil est
 quod dissimules Maioragi, nam tua te oratio prodit,
 neq; dissimulatum quicquam, ut ait Cicero, potest esse
 diuturnum: ego certè quod pollicitus sum, vel in præ-
 sentia, vel quando magis Marco libuerit, audenti ani-
 mo præstabo, & nisi me fallit animus, secundum Ci-
 ceronis Paradoxon penitus euertam. Hic Lancillo-
 tus suauiter ridens, Forti animo (inquit) esto Maio-
 ragi, neq; te perturbet horum adolescentium iuuenilis
 ardor: sed in præsentia melius est paulùm quiescere,
 donec se calor frangat: ad institutam autem disputa-
 tionem reuerti poteritis hodie vesperi: nam interim
 arma Franciscus preparare poterit, quibus Cicero-
 nem confodiat: vos autem reliqui, quoniam id tempo-
 ris est valetudini operã date. Quæ cum dixisset, exur-
 rexit, & cum fratribus suis ad sua se domestica ne-
 gotia contulit. Primus autem, & Antonius, proxi-
 mam in coenationem, ubi lectus magnificè constratus
 erat, meridiatum accesserunt. Me verò Marcus, quo-
 niam sciebat meridiari non solere, apposito alueolo, ad
 latrunculorum ludum inuitauit: quo sanè ludi genere,
 quoniam ingeniosum est, et pugnae quandam speciem
 representat, statim à cibo, cum negotijs vacuus sum,
 delectari soleo. Tres igitur, atq; amplius, horas luden-
 do & colloquendo cum Marco meo consumpsi: nam
 etiam

etiam inter ludendum aliquid à me continenter exquirebat, quod ad eruditionem facere videretur: tanta est in eo adolescente discendi cupiditas. Franciscus verò, ut existimo, non enim aduerti quò proficisceretur, totum illud tempus in meditando, atq; in excogitandis argumentis consumpsit: nam id temporis Dialecticæ studijs, operam nauabat, quamuis iam aliquos in Philosophia progressus, in ea præsertim, quæ ad mores attinet, effecerat; nam fratrem suum Primum in ea re doctissimum præceptorẽ habuerat. Cùm itaq; Marcus, & ego, ludo relicto, atq; inambulantes in porticu duo, triaue spatia confecissemus, venere Primus et Antonius, qui postquam aqua recenti faciem, os, atq; manus abluissent, Quid, inquit Primus, nobis agendum est Marce, nam hoc triduo auctoritati tuæ parere decreuimus, etiam si nos iubeas equitare in arundine longa, quod ait Horatius. Quid aliud, inquit Marcus, nisi ut de literis agamus: nullam enim ego maiore voluptatem excogitare scio. Quare vel Franciscum promissa præstare compellamus, vel si magis libet, aliam aliquam disputationem instituamus: nihil enim ego moror, qua de re agatur, modo proficere aliquid atque addiscere possim. Minimè verò, inquit Primus, neq; enim aliud agendum arbitror: sed urgenda est illa in Ciceronem disputatio, ne hoc tantum gaudij Maioragio detur, si præter eius spem ab oppugnando

gnando Cicerone discesserimus: nisi fortè, dum nos meridiana somnum cepimus, te vel munere aliquo, vel pollicitatione subornavit, ut aliquid aliud tractandum proponeres. Quid, inquam ego, Prime? putas ne, quamvis hæctenus tacuerim, me agrè ferre, quòd ab eruditis illis quidem, sed tamen cupidis, & ab ætatis fervore distractis adolescentibus Cicero reprehendatur? An ex tanti viri auctoritate quicquam ab istis adolescentulis detrahi potest? Me certè magis illud movet, quòd te quoq; pollicitus es contra Ciceronem aliquid esse dicturum: quod si facere conatus fueris, inueniam certè (quemadmodum apud Platonem ait Euthyphron) qua parte debilis infirmusq; sis. Noli enim sperare, te sic impunè abiturum, siquid in Ciceronem hiscere ausus fueris. O diem, inquit Marcus, mihi lætum, & optatum, si duo vos, quos omnium mortalium plurimi facio, & maximè suspicio, congregari videam, & de literis concertare. Nò enim fieri poterit, quin multa pulchra & præclara sim auditurus. At hoc, inquit Primus, tibi Marce nequaquam sperandum est: nam in Ciceronem ea dicturus sum, quæ non modò Maioragius iste noster, sed ne ipse quidem Cicero, si reuiuiscat, defendere possit: quoniam quæ in tertio Paradoxo sunt à Cicerone pertractata, sunt omnia falsa, atq; à veritate longè aliena. Neque verò te præterit, eam esse veritatis naturã, ut quam-

nis

nis acutis rationibus, atque argumentis verisimilibus
 oppugnari, nunquam tamen neq; expugnari, neq; la-
 befactari possit. Sed ecce, inquit, frater meus Fran-
 ciscus alacris venit meditatus alicunde ex solo loco,
 orationem sperat inuenisse se, qua Ciceronem differat:
 illum igitur, si libet, audiamus. Iam in me nulla mo-
 ra est, inquit Franciscus: adsum, ut videris: tu Marce
 quid fieri vis impera. Sedeamus, inquit Marcus,
 sic enim commodius & tibi dicere, & nobis quæ di-
 xeris audire licebit. Ibi statim omnes ijs in sedibus,
 quæ sub porticu erant, cõsedimus. Tum Franciscus:
 Magnum, inquit, onus, & longè difficilius, quàm pu-
 taram, me suscepisse video: nam te dicente, Marce,
 multa mihi in mentem veniebant, quibus ostendere
 posse existimarem, nequaquam verum esse, quod in
 secundo Paradoxo probare Cicero conatur, se ipsa con-
 tentam esse virtutem ad beatè viuendum. At verò
 postea quàm totam rem diligentius animaduerti, co-
 gnoui longè difficilius esse, secundum hoc euertere,
 quàm primum illud, quod tu facillimè Marce refuta-
 sti: quod sanè perquam incommodè accidit, ut ego,
 qui te in disputando longè sum inferior, id quod diffi-
 cilius est, & longè veri similis, impugnandum susce-
 perim. Sed quoniam hoc ipse mihi onus, nullo cogente,
 imposui: quauis ratione, etiam si nemo alleuet: illud
 perferre contendam. Sequar igitur tuum Marce or-
 dinem

dinem in disputando, quoniam longe mihi pulcherri-
 mus videtur, ut primo doceam, hoc Paradoxon, ne-
 quaquam esse Socraticum: deinde non esse verum:
 tum nullum esse in hoc Ciceronis capite argumentum,
 quod acutè conclusum esse videatur. Primum igitur,
 quod ait Cicero, Se ipsa contentam esse virtutem ad
 beatè viuendum: idem ferè dicere videtur, quòd in
 primo Paradoxo dixerat, Nihil esse bonum, nisi quod
 honestum. Virtutem enim & Honestatem eandem
 esse, nemini dubium est. quòd si tantum ea, quæ ad fe-
 licitatem profunt, bona sunt, & virtus sola beatum
 efficit: ergo sola virtus est bona. Quod idem esse, ac si-
 quis dicat, Quod honestum est, id est solùm bonum,
 quis non videt? Quare quæcunq; Marcus ingeniosè
 contra hanc sententiam disputauit ad hoc caput euer-
 tendum referri possunt. Sed ne videar Geometrarum
 consuetudinem sequi, qui semper antè probatis ad se-
 quentium probationem vtuntur, noua quedam alia
 mihi sunt proferenda. Illud tantum dicam, Quòd si
 virtus propter finem aliquem expetitur, quod nemo
 sana mentis negare audeat, nullo modo verum esse po-
 test, ut per se sufficiens sit ad beatè viuendum. Differt
 enim plurimum (ut ingeniosè Marcus declarauit)
 id quod expeti debet, ab eo cuius gratia debet expeti:
 virtus autem propter felicitatem queritur: non igitur
 est eadem virtus, quæ felicitas. Quo fit, ut per se
 virtus

virtus beatum virum efficere non possit, cum aliud quiddam à felicitate virtus sit. Verum hæc posterius à nobis alio in loco clarius, & copiosius explicabuntur. Nunc illud doceamus, nequaquam hoc effatum cum Socratis sententia conuenire. Sed quem huius rei potissimum testem adducam? Primum, ipsum Ciceronem contra seipsum testimoniū dicere cogam: deinde Socratem aliter clamantem, quam quod ait hoc loco Cicero, audietis. Quid igitur ait Cicero? perlegite librum illum qui Academicarum questionum inscribitur, ibi sanè inuenietis à Cicerone explicatum, quæ Socratis fuerit, & Socraticorum omnium de summo bono sententia. Nam idem omnino esse putat Cicero, Bene, beateq; viuere, & Felicem esse, & summum bonum esse consecutum: quod etiam nos verum esse concedimus. Hæc igitur Ciceronis verba sunt cum de Socraticis loqueretur: Primam partem illam bene viuendi à natura petebant, eiq; parèdum esse dicebant: neq; vlla alia in re, nisi in natura, querèdum esse illud summum bonum, quò omnia referrentur. Videtis ne, vt Socrates non in virtute, sed in natura summum bonum, atq; felicitatem querèdam esse existimet? quod quamuis sine virtute fieri non possit, non tamen ideo sequitur vt in virtute sit felicitas. Verum vt in hac re dicam ingenuè quod sentio, non mihi videtur Cicero Socratis atq; Platonis sententiam percepisse: cum

e enim

enim ait Socrates, In natura summum esse bonum: non ita intelligendum est, quemadmodum fecisse videtur Cicero, quasi in ipsius hominis natura sit illud summum bonum: hoc enim apertissimè falsum est: nam hac ratione cuncti mortales, quamvis improbi, atque conscelerati sint, beati essent, atq; felices, si in eorum natura summum esset bonum. Sed certè naturam diuinam Socrates intelligit, in qua sine cõtrouersia summa felicitas est, atq; beatitudo: de qua vir sapiens Cato, Naturam, inquit, optimam ducem, tanquam Deum sequimur. Nam sapissimè, apud nostros etiam autores, idem est Natura quod Deus, quod eò carmine declarat Ouidius:

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Quòd longè apertius, atq; explanatius, quarto libro de Beneficijs Seneca docet, his quidem verbis: Natura, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cùm hæc dicis, mutare nomen Deo? quid enim aliud est Natura, quàm Deus? & diuina ratio toti mundo, & partibus eius inserta? Hoc autem obscurius quidem, sed ita tamen, ut intelligi possit in Sophista Plato ostendit: docet enim cælum, astra, homines, ceterasq; animantes, & quæcumq; è terra gignuntur, non Naturæ fortuite opera esse: sed eius Naturæ, quæ cum ratione, scientiaq; diuina operetur, & quæ ab ipso Deo sit orta. Quamobrem naturam hanc diuinam, quam ortam è

Deo

Deo Socrates ait, ipsum esse Dei filium, de quo Marcus in disputatione sua quædam præclare dixit, intelligendum est: quam Socratici diuinam Mentem, nos Christum appellamus: in hoc enim solo vera felicitas, & summū illud bonum est, quod querimus: hæc enim ea Natura est, quæ ab immortalis Deo sempiternis seculorum ætatibus progenita, res omnes ex confusione illa inani, de qua Moses initio sui operis meminit, in lucem produxit, & bonitatis, atq; nature sue participes eas effecit. Hanc igitur Mentem, hanc sapiētiam perfectam, hanc rationem sempiternam, hunc Dei filium, hanc Dei providentiā (nam his omnibus nominibus Naturam hanc à Platonicis appellari, me frater Primus docuit) spectare semper, atq; sequi debemus: propter eam quòd in ea sola beatitudo sit collocata: cui si nos quā simillimos efficere studuerimus, tum demū nihil deerit nobis ad benè, beateq; viuendum: hoc autem per virtutem effici commodissimè potest. Quòd fit, ut medium quoddam sit virtus, atq; via recta, per quam ad felicitatem veniamus. Et quoniam ad hanc viam, atq; honestè, beneq; viuendi rationem, nonnulla quoq; alia, præter ipsam virtutem, conducere videntur, ideo noluit Socrates virtutem per se esse contentam ad beatè viuendum: sed constituit, (ut ait in Academicis Cicero) extremum esse rerum expetendarum, & finem bonorum, adeptum esse omnia è natura,

tura, & animo, & corpore, & vita. Quòd si quaerimus ex Socratis sententia, quanam una res sit, quae per se contenta esse possit ad bene beateq; viuendum: non eam esse Virtutem inueniemus, sed Sapientiam: nam in Euthydemo clamat aperte Socrates, à sola sapientia felicem ac beatum hominem effici: quod idem in Alcibiade primo confirmat, cum neminem beatum esse, nisi sapientem concludit. Hac autem sapientia, quae eadem cum felicitate, ut in Euthydemo legimus, quae sola beatos homines efficit, nihil aliud est, quam Mens illa diuina, Deiq; filius: quae (ut ait etiam Cicero) perfecta sapientia nominatur. Atq; hinc est, quod in Phedri postrema parte Socrates concludit, Deum solum propriè sapientem dici: homines verò, qui Dei cognitionem inuestigant, non propriè sapientes, sed amatores sapientia. quod idem est, ac si diceret, Dei amatores rectè nūcupari. Iam igitur profectò videtis, in hoc decipi Ciceronem, quòd ex Socratis sententia virtus seipsa cõrenta sit ad beasè viuendum: non enim in sola virtute, sed in sola sapientia collocatam esse beatam vitam Socrates existimat. Alioquin Mens illa diuina, atque Deus ipse, beatus non esset: quoniam in Deo virtus non est, licet sit sapientia. Quid autem à virtute sapientia differat, nemo vestrum est, opinor, quin intelligat: nam Virtus est habitus animi rationi cõsentaneus: Sapientia verò est

est cognitio diuinarum atq; humanarum rerum. Atq; omnis Virtutis laus in actione consistit, vt in officijs ait Cicero: Sapientie verò tota laus est in cognitione. At verò felicitas ea, de qua nos loquimur, nequaquam in actione, sed in sola Dei cognitione sita est, quemadmodū apertè declaratum à Socrate in Theæreto legimus. Bonæ autem actiones, quæ virtutū propriae sunt, ad ipsam nos sapientiā perducere solent, quæ vera est animi felicitas, quam nobis illa summa Sapientia (quæ, vt diximus, Deus est) elargitur. Atq; hæc quidem de prima parte dicta sint. Sequitur vt ostendere aggrediamur, Paradoxon hoc minimè verum esse posse: quæ sanè mihi pars longè facillima erit, quoniam Socratis sententiam verissimam esse iudico: à qua cūm Ciceronis conclusio discrepet, necesse est, vt etiam à veritate sit aliena. Quod vt facilius ostēdere possim, in arcem statim causæ conscendam. Cūm enim omnis nostra vis in animo & corpore sita sit, vt ait Sallustius: & corpus cum belluis, animum cum Dijs communem habeamus, videndum est, vt in corpore, an in animo felicitatem statuamus: & si in animo, vt dum est in corpore, felix esse possit: an potius illud tempus expectandum sit, donec è corpore, tanquam è vinculis, atque carcere migrauerit: & in patriam suam reuersus, nihil amplius sit, quod eum perturbare possit. Sed neminem esse arbitror tam

*stupidum, tam rerum ignarum, & tam expertem
 veritatis, qui hominis felicitatem in corpore statuat:
 nam hac quidem pecudum vox esse videretur, non
 hominum: atq; boves, equos, asinos, sues, quod ani-
 mantium genus plerunque robustius corpus habent,
 quàm homines, essent etiam beatiore: quod quàm ri-
 diculum sit, nihil attinet disputare. Rectè enim Ari-
 stoteles, primo Ethicorum, nec bouem, nec equum, nec
 aliud animal ullum beatum esse posse dicit: quoniam
 nullum eorum eius actionis, quæ virtuti congruat, per
 quam solam ad felicitatem aditus est, particeps esse
 potest: ob eamq; causam ne puerum quidem esse bea-
 tum, quippe qui per etatè, inquit, ad eam vitæ actio-
 nem nondum sit idoneus. Nequaquam igitur in corpo-
 re felicitas, sed in animo est. Oportet enim eum, qui
 beatus futurus sit, maximam virtuti operam dedisse:
 sic enim beatam vitam facilius assequetur. Sed Vir-
 tutem dicimus hominis, inquit Aristoteles, non quæ
 corpus, sed quæ animū attingit humanum: Beatamq;
 vitam animi actionem nominamus. Nam corpus qui-
 dem quasi vas, atq; animi receptaculum est: & apud
 Græcos id nomen corpus sortitum est, quòd sit quasi
 animi sepulcrum, quemadmodum in Gorgia, atq; in
 Cratylo Socrates declarat: hocq; nomen ab Orpheo
 positum existimat, eo quòd quasi sepultus animus in
 corpore sit, neq; vim suam in eo possit explicare. Atq;
 hoc*

hoc est, quòd ait in sexto Vergilius, Omnes animi perturbationes à corpore prouenire, quoniam in corpore sit inclusus animus, tanquam in tenebris & carcere caco. Et in Phedone Socrates, nobis magnum impedimentum esse corpus, ostendit, ad intelligentiam, atq; prudentiam acquirendam. Quin etiam in eodem Dialogo docet idem Socrates, Quoties à corpore trahitur animus ad hæc commutabilia, & caduca, quæ subiecta sunt sensibus, errare, decipi, obstupescere, et quasi ebrium fieri, vt nullam amplius veritatem, nullam honestatem, nullam deniq; rem se dignam inuestiget. Animus est igitur, qui viget, qui sentit, qui intelligit, qui quò magis à corpore sese abstrahit, eò prudentior atq; sapientior euadere solet. Sed non est quod in hac questione diutius commoremur: nam etiam ipse nobis faciliè concedet Cicero, nequaquam in corpore, sed in animo beatam esse vitam. Videndum est igitur, quoniam in animo felicitas est, Vtrum donec huic corpori copulatus est animus, beatus sit: an potius, postquam à corpore discesserit. Atq; huius quidem questionis facillima erit solutio, si relicta Aristotelis peruersa opinione, Socratem, Platonem, Ciceronẽ ipsum, religionem ac fidem nostram, omnes deniq; sapientes viros secuti fuerimus, omnes enim ad vnum clamant, & aperta voce testantur, nullam in hac vita veram felicitatem esse posse: sed animis nostris ab immortalĩ

Deo, cùm ex hac vita discesserint, omnem donari beatitudinem. Audite, quaeso viri optimi, quam sanctas, & religiosas ex Phædone sententias, dum eum Dialogum perlegerem nuper, excerpfi: nam in eò Dialogo Socrates, cùm paulò post sibi moriendum esse intelligeret, multa præclare atq; diuinitus de animi immortalitate disputauit: hæc autem, quæ ad hanc sententiam pertineant, annotaui: Rectissime, inquit, hoc mihi dictum videtur, quòd Dei nostri curam habeant, & quòd homines vna quadam Deorum possessio sint: nam hoc siquid aliud affirmando ego contenderem moriètes nos ad Deos tanquam ad optimos dominos accedere, longeq; ibi melius esse bonis, quam malis, sensuù obscura sunt iudicia, & incerta, vt nihil in hoc corpore perfectè audiamus, nihil videamus. Tunc anima veritatem intelligit, quando maxime abstrahitur à corpore. Omnes autem seditiones, atq; pugnae, propter corpus excitantur. Siquid rectè cognoscere volumus, à corpore discedendum, & ipso tantùm animo contemplandum. Nihil enim rectè intelligit homo, nisi post mortem: nam mortuorum animæ supersunt, & bonis melius est, malis peius. Cùm animus à corpore trahitur ad ea cogitanda, quæ sub sensum cadunt, decipitur, & conturbatur: cùm autem per cogitationem à corpore seiungitur, & aeterna considerat, statim ab errore liberatur. Corpori enim natura

tura

tura præscribit, ut seruiat, & subditum sit imperio: sed animo, ut imperet, ac dominus sit. Si purus, atq; immaculatus, à corpore discesserit, ad sibi simile diuinum numen accedit, ubi beatus cum Dijs auo sempiterno perfruitur. At verò impurus animus, & inquinatus per insolentiam, quæ sunt æterna videre non potest: sed terrena quadam & graui materia pressus, circa monumenta & sepulchra versatur. Quò fit, ut interdum animorum quadam phantasmata, & simulachra nobis appareant. Nam ad Deos nemo, nisi sapientiæ studiosus, & omnino purus, atq; discendi cupidus accedere potest. Itaq; cum animus sit immortalis, diligentissimè curari debet, non enim mala fugere poterit, nisi sit optimus, & prudentissimus. Qui verò sanctè, atque religiosè vixerit, statim in beatorum sedes aduolat. Hæc omnia Socratis dicta, quasi vno fasce complecti volui, quoniã eò spectant omnia, ut intelligamus, in hac vita, dum affixus corpori animus est, nullam esse beatitudinem: sed cum in æternam illam domum commigrauerimus, tunc demum nos beatos futuros. Nam si velim hoc loco in hominũ vitam declamare, & commemorare, quot miseras, & calamitates viuendo patiamur, quamq; sit incerta, fragilis, & mutabilis ea, quæ prospera videtur fortuna, non sanè me effecturum sperarem, quod Hegesiam Cyrenaicum virum eloquentissimum efficere

e s solutum

solitum tradunt, vt qui eum audirent, pleriq; statim sibi mortem consciscerent: quo nomine prohibitus à Ptolomeo dicitur, ne huiusmodi orationem haberet: sed illud certè efficerem, vt nemo vestrum se felicem dum viuit, existimare posset. Rideat igitur quantum voluerit impius Aristoteles Solonis eam præclarã & uulgatam sententiã, quam Ouidius his verbis explicuit:

-Sed scilicet vltima semper

Expectanda dies homini est: diciq; beatus

Antè obitum nemo, supremaq; funera debet.

Ego certè verissimam esse semper existimaui. Quod si eadem est Sapiencia quæ Felicitas, vt ex Socratis sententia superius probauimus: neq; animus, dum est in corpore, omnino sapiens esse potest, quemadmodum apud Ciceronem Cato maior rectissimè censet, cuius hæc sunt verba: Mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos dum in corporibus essent mortalibus, viuere: cum exissent ex ijs, emori: nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euassisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cœpisset, tum esse sapientem: profectò dum in corpore est animus, beatus esse nullo modo potest. Beatitudinem enim eam appellamus, quæ est, secretis malis omnibus, cumulata quedam bonorum complexio: quemadmodum in quinto Tusculana

narrat

narum questionum Cicero definire videtur: quem librum sanè doctissimum, & elegantissimum oratio Marci, & hæc mea totum subuertit. Nihil enim agit ibi Cicero, nisi ut ostendat, Quod honestum est, id esse solum bonum, & Virtutem ad beatè viuendum seipsa contentam esse: quod etiam duobus his primis Paradoxis ostendere conatur: quæ nullo modo vera esse possunt, nisi quis probet, animum dum in hoc corpore uiuit, felicem ac beatum esse posse: cum enim excesserit è corpore, non amplius iustus, fortis, temperatus dicetur, quoniam hæc ab humanis actionibus nomina proueniunt: Sed vel beatus, si dum esset in corpore virtuti, atq; honestati sese tradidit: vel miser, si vitia secutus est. Animus igitur à corpore liberatus, non amplius virtutem exercere potest, neq; aliquid eiusmodi agere, propter quod vel præmium vel pœnam mereatur: sed si virtutis viam, dum in corpore uiueret, amplexus est: tunc, quasi præmium laborum, post mortem beatitudinem consequitur. Non est igitur in virtute beata vita, sed in virtutis præmio: quam cum quis semel adeptus est, nunquam amplius amittere potest. At verò dum uiuit homo, plurimis miserijs, & calamitatibus conflictatur: & quamuis vir probus, atq; omni virtute præditus aliquo tempore fuerit, potest tamen (ut ait in Protagora Socrates) immutata voluntate sese improbitati, atq; nequitie dedere:

atq;

atq; ita ex beato miser iterum efficietur, quod ineptissimum esse quis non videt? Non enim chameleontem quendam (ut in primo Ethicorum ait Aristoteles) beatum virum esse volumus, sed talem, qui nunquam amplius miser esse possit: quod pluribus in locis, & præsertim in Tusculanis quæstionibus, Cicero confitetur, Nos scilicet beatos eo tempore futuras, cum è corporibus elapsi, spe, metu, lætitia, cupiditate carebimus. Et Atheniensis hospes apud Platonem in Epinomide, qui locus maxime nostram hanc sententiam confirmat, non fieri posse, inquit, ut in hac vita homines felicitatem, ac beatitudinem assequantur: bonam verò spem nobis esse debere, ut post mortem ea omnino consequamur, quorum desyderio accensi, vitam optime pro viribus exegerimus. Nostris autem legibus, idest Christianis, hoc adeo clarum, atq; exploratum habetur, ut si quis de futura vita, atq; æterna felicitate forte dubitet, vitamq; beatam in presenti vita constituat, illi statim sacris interdicator, & in numero impiorum, atque sceleratorum habeatur: ab eo omnes decedant, aditum eius, sermonemq; desugiant, nequid ex contagione incommodi accipiant: neq; illi petenti ius reddatur, neq; honos ullus communicetur: quòd si diutius in eadem opinione persistiterit, neque respicere voluerit, publico iudicio condemnatus, igni vivus vidensq; cremandus traditur. Hoc autem genus

nus hominum Græco vocabulo, quod à maioribus nostris accepimus Hæreticos appellamus. Statuerunt enim maiores nostri, religiosissimi, atq; sanctissimi viri, ut omne studium, omnem operam, curam, diligentiam, in vna quidem honestate ponamus. Sed tamen ut intelligamus, quamuis omnes virtutes quis adeptus fuerit, donec vixerit, eum beatum esse non posse: verum tunc omnes fore beatos, cum ad Deum illum nostræ salutis auctorem, relicto corpore, pervenire poterimus. Quæ nostræ persuasio sic cum Socratis atq; Platonis sententia implicata est, & cohaeret, ut eadem omnino esse videatur. Si igitur virtus tantum in hac vita reperiri potest, quoniam mortui neutiquam amplius eam exercent, felicitas autem in viventibus esse minimè potest, sed in ijs tantum, qui ex hac vita iam excesserunt: profectò nemo verè concludere potest, in vna virtute positam esse beatam vitam. Cur igitur (inquit aliquis) Plato multis in locis bonos viros beatos, improbos miseros appellat? sicut in Gorgia Socrates affirmat, cuius hæc verba quinto Tusculanarum Cicero transtulit: Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere: beatus ne sis? an ego possum, cum ignorem, quàm sit doctus, quàm vir bonus? quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros, miser ergo Archelaus? Certè, si iniustus. Rursus in

libro

libro de *Repub.* nono, optimum & iustissimum virum, felicissimum esse concludit: pessimum verò miserimum. In *Alcibiade* primo circa finem prudentem solum atq; bonum virum felicem esse ait: improbum miserum. In *Charmide* hoc idem repetit, Eos scilicet, qui recta, atq; honesta sequuntur, felices esse, quòd etiam primo de legibus obseruauimus, alijsq; in locis plurimis: hoc idem in suis de *Philosophia* libris in ore semper habet Cicero, nostraq; leges confirmant.

Quòd ita intelligendum esse censeo: quoniam ex ijs, quæ superius à nobis dicta sunt, satis apertè declaratum est, neminem in hac vita felicem esse posse, quoties virum bonum beatum dicimus, improbum miserum, ob spem, atq; expectationem, quam de se concitant, illum felicem, hunc miserum appellari, vt regis filiam Principem appellare solemus, non quia sit iam, sed quia futurus est Princeps. Et præterea quoniam ad felicitatem virtus viam præmunit, vitium autem ad miseriam, qui virtutem amplectuntur, rectè beati dicuntur: qui verò vitium, miseri. Vt si quis ad conuiuium aliquod præclarum, atq; regium inuitatus, ad quod non nisi per viam vnã accedere posset, certè cum primùm viam illam ingressus fuerit, etiam si nondum sedeat in conuiuium, iure tamen optimo regius conuiua dicetur, si verò per aliam viam progressus, ad regiam domum nunquam sit peruenturus, in eo sanè quòd

quòd iam aberravit, conuiuio illo priuatus rectè dici potest. Eodem modo Beati dicuntur in euangelio, qui multas perferunt iniurias, quibus pleriq; homines maledicunt, qui propter iustitiam in varias calamitates incidunt: non quia beati iam sint. nam quæ potest in calamitatibus atq; miserijs esse beatitudo? sed quia propter eas, quas honestatis gratia tolerant iniurias, æternam sint felicitatem consecuturi. Neq; tamen quisquam à me existimet virtutem suis ornamentis, atq; sua laude spoliari, quamuis in ea non esse positam beatam vitam ostendere contendam: satis est enim hæc magna virtutis laus, atq; excellentia, quòd nulla via, nullus aditus ad felicitatem, nisi per eam inueniri possit. Sed tamè quemadmodum recta via plurimùm ab eo loco, quo progredimur, differre solet: ita etiam virtus, quæ ad beatitudinem vna via est, vt plurimùm ab ipsa beatitudine differat necesse est: Et sicuti ea, quorùm gratia solemus aliquid agere, non in ipsis actionibus sita sunt, sed finis ab eo necessariò differt, quod ad finem dirigitur: ita etiam felicitas, cuius gratia virtutem amplecti solemus, nequaquam in ipsa virtute sita esse potest. Ex quibus omnibus illa summa conficitur, hanc Ciceronis conclusionem quòd virtus seipsa contenta sit ad beatè viuendum, neq; Socraticam esse, neq; veram. His diebus paulum Franciscus conquieuit. Tum Antonius, Equidem, inquit, Franc

Francisce frater, si proximè cùm Marco fuisses, hæc inter vos diutius commentatos fuisse crederem, adeo ista tua oratio cum Marci oratione & tantopere conuenit, vt ne ouum quidem (quod aiunt) ouo tam simile videatur. Sed cùm per hosce proximos menses nobiscum fueris, & operam Dialecticæ dederis, miror vnde tibi ista tam multa, & tam præclara hauseris.

Quasi verò (inquit Franciscus) nescias domi nos Magistros habere præclarissimos, & me non omnino pigrum, neq; inertem. Teneo, inquit Antonius: ab eodem fonte tu hæc hausisti, vnde & Maioragius, & ego iam pridem plenos haustus excepimus: nam cõmunem omnes Primum hunc fratrem magistrum habuimus: sed ego sanè nihil, neq; (vt opinor) Maioragius, quod ad Platonicam disciplinam attineat, à Primo didicimus: refugit enim, nescio quò pacto, Primus ab istis Philosophorum decretis, atq; in vna Christiana religione conquiescit. Sed quomodocunque tu Francisce didiceris, mihi certè plurimùm arrident, et quoties per occupationes licet, in suauissimis illis Platonis Dialogis memet nõ mediocriter oblectare soleo: quò tua mihi iucundior oratio fuit, vt hæc nostra collocutio, in qua quasi per iocum in Ciceronem declamare cepimus, non paruam nobis vtilitatem allatura videatur, & omnino hæc nugæ (quemadmodum ait Horatius) seria ducent: Ridetẽm enim dicere verum,
quis

quis vetat? Quàm vera sint hæc (inquam ego) paucis diebus intelligetis. Nam si mihi vita supersit, faciam (ut ait Terentius) ut huius loci, dieiq; semper meminertis: doceboq; vos pueriliter verba consecrari, cum rem ipsam potius, & Ciceronis sententiam spectare debeatis. Hic magnus omnium risus est consecutus, & Primus Certè, inquit, captus est Maioragius, habet: sed quid ad hæc respondeat, prorsus non habet: nam in hoc vno maxime Marcum & Franciscum admiratus sum, quòd licet eorum oratio, ut potè adolescentium paulò vberior, et quodammodo exultantior mihi visa sit, tamen nulla captione, nulla fallaci conclusione, nullo dolo penitus vsi sunt: neq; (ut eos unique reprehendit Maioragius) vlla verba consecrati sunt, sed via quadam quasi naturali per totam disputationem suam processerunt, quæ differendi ratio mirificè mihi semper placuit. Tunc Franciscus, Iure nobis, inquit, Marce, letandum esse video, quòd nos in hac nostra tam audaci disputatione, tantus vir collaudarit. Itaque longè audacius pergam id etiam exequi, quod mihi reliquum est: sunt enim ipsius Ciceronis argumenta discutienda, quibus se probare putat, in vna virtute positam esse beatam vitam. Primum igitur Ciceronis argumentum tale est: Regulus, cum à Pœnis cruciaretur, nec ærumnosus, nec infelix, nec miser vnquam fuit: ergo in sola virtute posita est beata

f vita

vita. Hoc profectò Enthymema dupliciter falsum esse videtur: tum quia neq; probabilis, neq; vera assumptio est: tum quia necessariò non concludit: nam Aristoteles certè & ærumnosum, & infelicem in eo cruciatu Regulum existimaret: cuius in primo Ethicorum libro verba hæc notauimus: Neq; enim planè ad beatitudinem aptus est is, qui omnino deformis sit, aut ignobilis, aut qui vitam in solitudine degat, aut sit sine liberis, ac multo etiam minus forsan, sicui sint liberi improbi, vel amici boni è vita excefferint. Ergo (vt diximus) has prosperitates vita beata requirit. Et non ita multò post: Opus est enim, inquit, vndique (vt dixi) perfecta, completaq; vita: multa enim in vita mutationes, varijq; euentus versantur: fieriq; potest, vt qui secunda fortuna sit vsus, is in maximas incidat calamitates in senectute, quod de Priamo ferunt fabule. Qui autem casus eiusmodi senserit, misereq; è vita migrarit, eum nemo duxerit in beatis. Hæc Aristotelis verba sunt, quibus intelligi facile potest, miserum esse eum, qui in maximas calamitates incidit. Sed Aristotelem in hac parte relinquamus, cuius à sapientissimis viris de summa felicitate reprobata sententia est: eam enim Aristoteles in presenti vita constituit: cùm tamen manifestum sit, Neminem omnino, dum viuít, beatum esse posse. Quare concedamus, Regulũ dum à Pœnis cruciaretur, siquidem

vir

Vir bonus erat, neq; infelicem, neq; miserum fuisse: quoniam & in Menone, & in nono de Repub. & in secundo de Legibus, & in Gorgia, & multis alijs in locis à Platone miseros eos appellari video, non qui calamitatibus oppressi sunt, sed qui sese vitijs atque improbitati dediderunt. Veruntamen non statim sequitur, ut qui neq; miser, neq; infelix est, ille felix atque beatus sit. Est enim inter felicitatem & miseriam medium quiddam, in quo qui cōstitutus est, neq; miser, neque beatus dici potest. Non erat igitur miser Regulus, quippe qui virtutum præsidio munitus, magnitudine animi cruciatus illos superaret. Sed neq; beatus erat: nam quæ in tormentis, & cruciatibus esse beatitudo potest? Siquidem Beatitudo est, ut antea diximus, secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. Cruciatibus autem, & calamitates, & tormenta, vel Platone teste, mala sunt. Nemo igitur in tormentis, quoniam in malis est, beatus esse potest. Video enim in Gorgia Socratem affirmare, eum qui facit iniuriam infelicem esse: qui verò patitur minus quidē eo qui facit infelicem, sed infelicem tamen. Sed quoniam, ut dialectici nostri docent, quæ media sunt, utriusq; extremi naturam participant: verissima potest illa esse distinctio, quòd vir bonus, cum in tormentis est, quadam ex parter miser, et quadam etiam ex parte beatus sit: quatenus enim tormentis crucia-

f 2 tur,

tur, omnino miser est, & ærumnosus, & infelix, quoniam in summis corporis malis est constitutus: nullum enim maius malum accidere corpori potest, quam si crucietur, & summo dolore afficiatur. Quatenus autem animo, hoc est meliore sui parte, totus est aptus ex sese, neq; ullo corporis dolore victus à ratione, atq; à virtute recedit: eo sanè modo quadam ex parte rectè beatus dici potest. Erat igitur *Regulus*, etiam in tormentis, aliquo modo beatus: verum eo tantùm modo, quo superius declarauimus, quod scilicet beatitudinis viam quæ *Virtus* est, esset ingressus: non quia iam planè beatus esset, quod priusquam ex hac vita migret accidere potest omnino nemini. Quamobrem hac ratione *Ciceroni* concedere facile possumus, *Regulum* in tormentis beatum fuisse: neq; tamen ideo rectè concludet, In sola virtute positam esse beatam vitam: quoniam (ut sepe iam dixi) non in virtute felicitas est, sed ad felicitatem via per virtutem patet: quod, si usquam alibi, *Socrates* in *Menone* clarissimè prædicat, ubi *Virtutem* definit, esse potestatem, qua possumus ea, quæ bona sunt, acquirere. Cum igitur virtutem amplectimur, non beatitudinem statim adipiscimur, sed eam facultatem, qua demum ad ipsam beatitudinem facile peruenire possimus. Atque hac sanè ratione discussa sunt, atq; refutata cætera omnia, quæ ad hanc rem pertinet, *Ciceronis* argumenta. Quamuis enim

enim is, in quo virtus sit, neq; ex fortuna pendeat, neq; mortis aut exilij minis terreatur, neq; inimicorum La-
 befactetur iniuria : nunquam tamen his rationibus
 efficiet, vt in sola virtute sit beata vita. Quòd autem
 tam acriter in improbos inuehitur, quòd eos miseriæ
 & erumnae premât omnes, quòd à libidinibus noctes
 & dies crucientur, quòd eos conscientia stimulent
 maleficiorum, quòd eos iudiciorum metus exanimet,
 quòd quocunq; aspexerint vt furia, sic illis suæ sibi oc-
 currant iniuriæ : id quidem assequitur, vt eorum ne-
 mini benè esse posse existimem. Sed tamen hac ratione
 non cõcludit, quòd se demonstraturum proposuit. Itaq;
 totam illam extremam partem Ciceroni facile, & li-
 benter sanè condonarim, Bonum virum, & fortem,
 & sapientem, posse miserum esse neminem : & eius
 virtutem, & mores esse laudandos, & quicquid est
 laudabile, idem & beatum, & florens, & expeten-
 dum videri debere. Sed his argumentis contendo, ne-
 quaquam ab eo conclusum esse, virtutem se ipsa con-
 tentam esse ad beatè viuendum : quoniam quòd se ipso
 contentum est, nihil vltra amplius querit : Sed virtus
 sapientiam, et Dei cognitionem querit, vt antea pro-
 bauimus : Non igitur virtus se ipsa contenta est. Præ-
 terea Socrates ait in Gorgia, Neminem esse, qui id so-
 lum velit, quòd alterius gratia sequitur, sed vnũ illud
 omnes expetere, cuius causa reliqua etiam querunt.

f 3 Verum

Verum omnes viri prudentes, ut felices aliquando fiant, virtutem sequuntur: Non igitur ipsam per se virtutem assequi volunt, sed per virtutem beatitudinem expetunt, atq; illius tantum gratia recte, atque honeste viuunt. Quo fit, ut eodem semper reuoluamur, concludamusq; contra Ciceronem, se ipsa virtutem ad beatè viuendum nequaquam esse contentam.

Habetis meam de secundo Paradoxo sententiam, quæ ad Marci disputationem, quasi corollarium quoddam accessit: in qua vereor, ne fortasse me nimis dialecticum egisse putetis, quoniam ei studio vehementer (ut scitis) deditus sum. Recte tu quidem (inquam ego) Franciscæ commemoras, nam Dialecticorum more probabilia tantum sectatus es, nihil autem eiusmodi protulisti, quod mihi non facile refelli posse videatur. Sed si placet iam ab ista disputatione discedamus, nam audiendi satietate defessus sum. Tum ridens Primus, Nulla est, inquit, tam iucunda, nulla tam vera oratio, quæ non cuius molesta atq; falsa videatur, se eam inuitus audiat. Nihil enim mihi horum adolescentium oratione, iam pridem iucundius accidit, neq; verius visum est: tu autem Maioragi defessus es audiendi satietate: tibi nihil, quod verum sit, dictum videtur: tu rogas, ut ab hac disputatione discedamus, cur? nisi, quia moleste fers, accusari Ciceronem, & nihil habes quo possis eum defendere: cum te (si Dijs placet)

eius

eius patronum ubique fore prædices. Verùm age, quoniam hodie satis videmur esse Philosophati, simul etiam ne Maioragium hodie postremum videamus, quæ reliqua sunt in crastinum diem reponamus, & simul exurgens in ambulare cepit in porticu, me autem solita sua comitate Marcus adiit: quippe qui vehementer timebat, ne fortasse grauius ego ferrem, quòd non tantùm accusaretur Cicero, sed etiam me Primus quodammodo deridere videretur. Et ne eo nomine minus hilarè me haberem, qui cùm benignè salutasset, omnia tibi, inquit, Maioragi hoc tempore societatis amore perferenda sunt, aliàs cùm volueris, tua illa dicendi spicula in vnumquenque nostrum distringito: nunc, quæso, te comem atq; hilarem præbe.

Ita faciam, inquam ego: neque enim aliter facere possum, cùm mihi tecum & cum his consobrinis meis esse licet. Eamus igitur, & quod huius diei reliquum est, in hac suburbani ruris amœnitate consumamus: cras verò Primum, & Antonium, sequentia duo capita impugnantes audiemus. Quandoquidem ita vobis placet ita fiat: quin vt hæc, siue Tragœdia, siue Comœdia dici debet, omnes actus suos habeat, cuperem duos alios ingenuarum artium amatores viros, siue adolescentes, adesse: qui duorum extremorum, quæ Primo et Antonio supererunt, Paradoxorū evertendi proninciam susciperent. Quod certè si auditum

f 4 in

in vrbe fuerit, nos hæc hodie, hoc in loco pertractasse, crastino mane aliqui ex auditoribus meis huc aduolabunt: sunt enim (vt te non præterit) hoc tempore plurimi Mediolanenses valde ingeniosi iuuenes, qui literarum amore, atque cupiditate mirificè flagrant, & qui iam plurimum in vtraq; lingua, atque in disserendi facultate profecerunt. Scio, inquit Marcus: atque vt verum fatear, seruo meo mandavi, qui statim à prandio profectus in urbem est, & Octavianum Arcimboldum, & Constantinum Abduensum auditores tuos omnino cras ad nos adducat: nullos enim huic disputationi duobus his aptiores fore arbitror: quamuis enim Octavianus iuri civili sit initiatus, tamen ex te Dialecticam didicit, & aliquam Philosophiæ partem attigit. Constantinus autem cum ingenio polleat, & iam tres amplius annos te audiat, non fieri potest, quin multum profecerit. Bene (inquam) narras Marce, nam vtrunque plurimum ego diligo, itaq; eorum aduentus mihi gratissimus est futurus: neque me latet & acumine ingenij, & dicendi facultate, & scientia vtrunque præstare: vt non dubitandum sit, quin huic ambo disputationi plenè satisfacere possint. His dictis, cum iam Sol ad occasum inclinaret, domo egressi, spaciandi gratia per viam regiam urbem versus, vespertinam captantes auram, ad fossam vsq; peruenimus, quæ urbis mœnia

circund

circundat, deinde iterum idem iter otiosè emensi, cum iam hora noctis prima, æris campani pulsu significata nobis esset, cubitum omnes discessimus.

M. ANTONII MA-
IORAGII ANTIPA-
RADOXON LIBER
TERTIVS.

*

POSTERO igitur die, quàm illa erant acta, cum etiam tum ego in cubiculo essem, & apud me Marcus sederet, peteretq; nonnulla ut explanarem, quæ in Topicis Ciceronis sibi obscura videbantur, Primus autem cum Antonio & Francisco inambularet in porticu: ecce nuncius quidam à Sfrondato, viro illo clarissimo, atq; eminentissimo, quò plurimum in serijs negotijs suis eo tempore Carolus quintus Imperator utebatur: nunc autem ob singulares, atque eximias virtutes suas, à Paulo tertio Pontifice Romano in Cardinalium collegio summo cum omnium favore adscriptus est. Is igitur cum ibi Primum nobiscum esse audiisset, statim ad eum misit, ut ad se veniret, habere enim se quedam haud leuia dicebat, quæ cum eo communicaret. Atque is certè nuntius animos omnium

f s nostr

nostrum, atq; in primis Marci perculit, quippe qui speraremus eo die Primum, se dignam orationem, hoc est doctissimam, et sanctissimam habiturum: est enim vir ita eruditus, ut nulla sit homine libero digna disciplina, quam ille non plenè perceperit: ita religiosus, & vere honestatis amator, ut ab omni tamen superstitione sit alienus: ita deniq; oratione suavis, ut ab eius ore, quod de Nestore Homerus prodidit, melle dulcior fluat oratio. Itaq; pleriq; omnes, qui Mediolani sunt viri principes, senatores, nobiles, quicumq; aliquid audire, atq; discere student, eius consuetudine mirificè delectantur. Atque ea de causa tum ad se Sfrondatus eum accersebat, ut quoniam à publicis negotijs vacuus erat, eius colloquio frueretur. Quod ubi ego audiui, commotus surrexi, & Magna, inquam, de spe deiecti sumus Prime, quòd tibi discedendum intelligo: cupiebam enim mehercule, quod tu fortasse nequaquam existimas, te contra Ciceronem, siue potius contra Stoicos, de peccatorum aequalitate disserentem audire. Non enim dubito, quin ex sacris literis, qua in facultatè neminem hoc tempore tibi parem inueniri arbitror, esses multa deprompturus, qua & audientibus nobis iucunda, & discantibus utilissima essent futura. Tum ille, Nihil, inquit, detrimenti facitis Maioragi, neque enim ego quicquam eram novi dicturus: quippe qui nò temerè sacra mysteria putem esse

esse

esse diuulganda, cum de alijs rebus, & praesertim iocantes agimus, sed eo tantum tempore cum id unum agimus: & Antonium hunc fratrem meum mihi substituam, qui longè felicius illas Ciceronis lecythos, & pigmenta illa orationis, quam ego sectari solet.

Tum Marcus iuuenili quodam desiderio stimulatus, quoniam in spem audiendi Primi erectus totam ferè noctem illam insomnem egerat, flens perquam familiariter: neq; enim lachrymas oculis obortas continere potuit, tanquam attonitus Primum fixis oculis identidem aspectabat, neq; quicquam effari poterat. Quod ubi Primus aduertit, adolescentis illius tristitia quadam cum miseratione delectatus, Quae, inquit, Marce incundissimè, ne tantopere discessione meâ doleas: scis enim, necesse mihi esse, principibus viris obsequi. Sed omnino tibi polliceor, his testibus, qui praesentes sunt, omnibus, me breui in Cerrianum tuum cum Maioragio esse venturum: ubi dies aliquot ab vrbe remoti, neq; tale quid timentes, quale nunc accidit, commorabimur. Nunc obsecro te, latus esto, teq; cum Maioragio, atq; fratribus meis, duobus hisce diebus oblecta. Deinde ad nos cõuersus, Facite, inquit, vt ne disputationem inceptam relinquatis: & cum adolescentes illi venerint, quos Marcus accersiri iussit, illis salutem ex me dicite. Tu verò Marce, cum ad te venero, quod breui fore spero, omnia mihi, quæadmodum
gesta

gesta erunt, enarrabis, *His dictis, ille discessit: nos autem Marcum blandis verbis consolari cepimus: neq; enim præ merore quicquam discedenti Primo respondere potuerat. Cum verò proximum ad templum Victori Deo consecratum, Marci adhortatione commoti, proficisceremur: ut matutino sacrificio, quam nostri Missam vocant, interessemus: venientes ad nos Octavianum Arciboldum, & Constantinum Abduensem, quos pridie eius diei Marcus, ut aduenirent, per seruum rogauerat, vidimus. Adduxerant hi secum Hieronymum Cardanum, Medicum, ac Philosophum sanè egregium, atq; in disciplinis omnibus eruditissimum virum, mihiq; in primis amicissimum: qui cum me ibi adesse audiisset, cum eis adolescentibus venire non recusauit. His igitur nos obuiam facti, ut noster usus ferebat, amicissimè consalutauimus: deinde ego Cardani dextra apprehensa, Gratissimum, inquam, nobis omnibus, atq; in primis mihi fecisti Cardane, quòd ad nos familiariter, ut amicitia nostra postulabat, adueneris. Imò verò, inquit ille, si tibi nota causa esset, quæ me huc adduxit, nullo modo mihi persuadere posses, tibi gratum esse aduentum meum. Quid, inquam ego, an aliquis fortasse ex nostris grauius egrotare cepit? Melius quaeso ominare, inquit ille: nam tui omnes rectissimè valent: tibi autem omnino malè esse existimo, quoniam ab his*

adolesc

adoleſcentibus audiui, multa heri contra Ciceronem tuum, à duobus ingeniſſimis adoleſcentibus Marco Fanniano, & Franciſco Comite conſobrino tuo fuiſſe diſputata: magnamq; etiam diſputationis illius partem in hodiernum diem eſſe reiectam. Hæc ſanè cauſa fuit, quæ me huc venire impulit, ut audirem diſertos adoleſcentes, et diſcipulos tuos, contra Ciceronem, hoc eſt Deum tuum, diſputantes. Quantopere falleris, inquam ego, Cardane et tu, & reliqui omnes Mediolanenſes: qui quoniam ego iam tertio pro Cicerone contra eius obtreſtatores arma cepi, putetis adeo me ei addictum eſſe, quaſi in illius verba iurauerim. Ego certè virum excellentiſſimum, et penè diuinum fuiſſe Ciceronem exiſtimo: ſed tamen hominem, hoc eſt talem, qui errare, labi, decipi potuerit. Proinde ſecurus ego quæ contra eum dicuntur audio: quòd ſi fortè ab aliquo iniuſtè accuſari intelligo, eum defendo: Si verò iuſtè, taceo. Quamobrem poteris etiam tu, ſi volueris, cum bona mea venia Ciceronem hodie accuſare: quoniam ſubitum fuit Primo noſtro diſcedere, cuius erant hodie primæ partes in diſputando. Videbimus hoc, inquit ille: ſed prius Antonium audire conſtitui, nam mihi Primus, frater eius, cum in urbem redeunti factus obuiam eſſem, partes ei ſuas ſe demandaffe, narravit. Eamus igitur, inquit Antonius, quoniam ita placet, & in hortis Fannianis conſideamus, ut me penſum

pensum meum (quod aiunt) absoluentem audiatis: video enim etiam tribus vobis, qui nunc aduenistis, si singulis singula Paradoxa subuertenda distribuuntur, necessariò esse dicendum. Hæc cum ille dixisset, unà omnes ad eum locum, ubi pridie mane disputare Marcus ceperat, ire perreximus: quo postquam peruenimus, appositis puluinis consedimus. Tum Antonius: magnum mehercule, inquit, Ciceronis ingenium fuit, magna doctrina, magna industria: sed quæ magis in forensi usu, atq; in iudicijs, tum in sententia dicenda, & concitandis, atq; sedandis audientium animis, & quo vellet impellendis, quàm in Philosophicis rationibus, & disputandi acumine vim suam explicaret. Quantus enim ille orator ubiq; quàm eloquens? quàm grauis? quàm vehemens? quàm suavis? nam in ijs etiam, quæ de Philosophia tractauit, maxima apparet eloquentia. Sed profectò, quantò in dicendi facultate ceteris omnibus, non Latinis tantum, sed etiam, meo quidem iudicio, Græcis antecelluit: tantò in differendi ratione Aristotele, ceterisq; Peripateticis inferior est. Quamuis enim de ea Philosophie parte, quæ ad mores honestè conformandos attinet, multa præclare scripserit: tamen rationes suas approbandi, atq; alienas refellendi laudem Aristoteli Magistro relinquat, suas ipse causas forenses agat. Vt enim hoc tempore reliqua prætermittam, quæ certè plurima sunt:

quàm

quàm ineptè si cum Aristotele conferatur, eam Dialecticæ partem tractauit, quæ Topica dicitur? ut mihi non tantum Aristotelem, quem se vnum imitatum fuisse profitetur, referre: sed etiam multa inania, pleraque; (quod peius est) falsa docere videatur. Sed de hac re libellum propediem me editurum spero, in quo viginti amplius errores notatu dignos in Topicis à Cicerone commissos luce clarius ostendam. Nuper etiam quartum de Finibus librum eius perlegi, quo in libro se Catonem Stoicum Philosophum, & cum eo Stoicos omnes refutauisse credit: sed, Dii boni, quos mihi risus ineptijs illis suis excitauit: nullum enim ex tot eius argumentis inueni, non solum quod acutè conclusum videretur, sed ne quidem quod vrgeret aduersarium. Quòd si fortè sub alterius persona librum eum edidisset, ut tertium sub Catonis persona, in quo Stoicorum dogmata recenset: fortasse posset aliquis suspicari, dedita opera factum esse, ut tam ineptè disputaret. Sed cum ibi ipse se loqui, & disputare palàm profiteatur, nulla est penitus ei fuga, neque excusatio. Quòd si quis vestrum mihi non credat, librum eum perlegat: & siquid præter aduersariorum delusiones quasdam inuenierit, quasi res in foro agatur, non cum acutissimis Philosophis: aut si vnum acutè conclusum argumentum viderit, tunc me quauis poena dignum existimet. In hoc autem tertio, quod mihi discutiendum est, Paradoxo,

radoxo,

radoxo, quamvis aliqua videantur acutè dicta: tamen efficiã profectò hodie, ut intelligatis, aliud esse Orare, aliud Disputare. Mihi igitur certa quadam de causa mutandus est ordo ille, quem vos heri Marce atque Francisce in disputatione vestra secuti estis. Nam primò Ciceronis argumenta refutare statui: deinde probare, Paradoxon hoc neq; Socraticum esse, neque verum. Quòd si hæc prima pars vobis paulò spinosior visa fuerit, mihi ignoscatis velim, non enim aliter Ciceronis argumenta possum evertere. Verùm illud vobis polliceor, in alijs partibus me talia disturum, quæ vobis omnino & erudita, & iucunda videantur.

Quid igitur ait Cicero? Peccata sunt æqualia. Quã obrem quæso? non enim causam video. Quia peccata (inquit) non rerum euentu, sed vitijs hominum metienda sunt. O probationem mirificam & artificiosam, sed quam tamen dilucidius explanari mihi velim. Peccata vitijs hominum sunt metienda: quomodo hoc ais Cicero? aut quæ tandem est ista mensura, quæ peccata dimetiatur? Vitia (inquit) hominum.

Audio: sed dic mihi, Vtrum vitia hominum peccata sint, an non? Sunt: quis enim negare potest, quin vitia hominum sint peccata? Sed (ut ais) vitijs hominum peccata sunt metienda? Sic est. Ergo peccatis peccata sunt metienda, quoniam etiam hominum vitia peccata sunt: quo quid ineptius, aut absurdius dici

dici potest? quid enim est, quod per sui ipsius dimensionem, quantum sit, intelligi possit? aut quenam ista est tandem communis mensura, quæ peccata hominum dimetiri possit? Equidem video, cum aliquid metiri homines volunt, mensuram aliquam habere diversam ab ijs rebus, quas metiuntur: nõ enim triticum tritico metiuntur, sed medio, aut medimno: neq; vinum vino, sed metreta; neq; agrum agro, sed decempeda: atq; hoc in reliquis rebus omnibus videmus, ut mercatores ementes, ac vendentes, suas singulis rebus mensuras à rebus ipsis diversas habeant, unde res singulas, quante sint, facile intelligant. Quare nullo modo fieri potest, ut hominum vitijs peccata metiantur: verum ipsa Ratio est, quæ peccatorum magnitudinem, atq; parvitatem dijudicat; habet enim præparatam mediocritatem, quæ & virtutum, & vitiorum communis mensura est. Itaq; quoties videt ab actionibus hominum ipsam mediocritatem negligi, ita ut ab eis vel exuperetur, vel non adequetur, statim in eis peccatum esse intelligit: quoque magis mediocritas ab utrauis parte distat, tanto maius peccatum illud esse indicat. Primum igitur hoc Ciceronis effatum non tantum falsum est, sed etiam absurdum atq; ineptum. Quod autem statim sequitur, totum contra ipsum est. In quo peccatur (inquit) id potest aliud alio maius esse. Quid ais Cicero? Peccata sunt equalia, & id,

g in quo

*in quo peccatur, aliud alio maius esse potest? Hoc certe
 monstri mihi simile videtur, ut si in partem hominis
 peccet, & digitum vulneres, id quidem peccatum
 est: sed quoniam id, in quo peccatur, paruum est, non
 video, quare magnum debeat esse peccatum. Quod si
 • manum abscindas, id in quo peccasti, maius est tu ve-
 rò peccatum non vis augeri. Quis non hoc insani esse
 hominis iudicet? Quid enim, si penitus hominem in-
 terficias? erit ne maius peccatum, quam si digitum
 tantum vulneres? Nequaquam, inquit: quoniam pec-
 cata sunt equalia. Hoc cetero ratio docet, Cicero?
 Imò verò necessitas cogit, ut peccati quantitas, eius
 rei quantitati, in qua peccatur, proportionem respon-
 deat. Quantitatem autem eam intelligimus, quæ in
 virtute, atq; in potestate rei constituitur, & magni-
 tudinem atq; parvitatem, non corporis, aut molis, sed
 potestatis hoc loco querimus: ut Deum immortalem
 Maximum appellare consuevimus, non quia molem
 corporis aliquam, sed quia potestatem summam ha-
 beat: ita res potestate atq; virtute equalia dicuntur,
 cum unius vis ac potestas alterius potestatem non
 exuperat, neq; exuperatur. Cum igitur equalitatem
 peccatis attribuat Cicero, quæ (ut Philosophi docent).
 quantitatibus est propria: de ea quantitate, atq; equali-
 tate intelligendum est, quæ ad potestatem, non quæ ad
 corporis molem refertur. Neesse est igitur, cum pec-
 cata*

æta sint equalia, ut res aliqua, in qua peccari possit, peccato ipsi equalis inueniatur: alioquin aut peccata res omnes, in quibus peccatur, exuperabunt: aut à rebus ipsis exuperabuntur: aut partim exuperabunt, partim exuperabuntur. Quòd si peccata res omnes exuperant, in quibus peccatur: ridiculum quiddam eueniet, ut cum in aliqua re peccatur, sit aliqua peccati illius pars, quæ in re non sit, quoniam rem peccatum excedit. Vbi igitur extans illa peccati pars locum habebit, si in re non habet? num in aëre? Quòd si res ipsæ peccata excedunt, cum in aliquam rem peccatur, non in totam illam peccabitur, sed erit aliqua pars eius rei, quam peccatum non attingat: ut, si quis hominem interficiat, erit aliqua corporis illius hominis pars non interfecta, quoniam peccatum totum corpus illud non occupat. Idem accidet, si res ipsæ partim peccata exuperabunt, partim ab eis exuperabuntur. Quæ si ridicula sunt & inepta, dicendum est, res aliquas peccatis ipsis esse æquales: quin potius res omnes, in quibus peccatur, peccatis æquales esse necesse est. Quòd si peccata sint equalia, res etiam æquales esse oportet: quod cum aperte falsum sit, non erunt equalia peccata. Aut si plurimæ res peccatis ipsis & maiores, & minores reperiantur, quoniam non omnes res eandem habent potestatem: sicut, ut quoties in minori aliqua re peccamus, rem eam peccatum excedat. Dicat igitur

mihi Cicero, ubi pars ea peccati, quae rem excedit,
 existere poterit? non enim sine aliqua re subiecta pec-
 catum existere potest. Neesse est igitur, ut ad eius rei
 quantitatem atq; potestatem, in qua peccatur, pecca-
 tum contrahatur, atque ipsi rei adequetur, atque ita
 paruum necessario fiet. Rursus si quis in re aliqua ma-
 iori peccet, res ipsa quoniam peccato maior est, ipsum
 peccatum tantò magis excedet, quantò maior eo fue-
 rit; non ergo in tota illa re peccatum erit. Quero igi-
 tur à Cicerone, utrum in totam rem illam peccari pos-
 sit, nec ne? Si non, erit igitur pars eius rei debilis atq;
 infirma, in quam peccari possit: pars autem sancta,
 atq; firmissima, in quam peccari minimè possit: quo
 quid ineptius dici potest? Quòd si in totam rem pec-
 cari potest, quantò maior res illa potestate fuerit, atq;
 virtute, ut tantò etiam maius peccatum sit, quod in
 illam committitur, neesse est. Nullo igitur modo ve-
 rum esse potest, quod ait Cicero, quòd cum id, in quo
 peccatur, possit aliud alio maius esse, ipsa sint inter se
 peccata equalia. Sed urget Cicero tali axiomate,
 Ipsum quidè illud Peccare, quoquò te verteris, Vnum
 est. Equidem hoc non video qua ratione verum esse
 possit, quod tanquam notissimum, et ab omnibus con-
 cessum, sine ulla probatione necessaria Cicero sumit;
 Ipsum quidem peccare est unum. Quomoda quæso
 unum? nos enim ab Aristotele didicimus, Vnum multis
 modis

modis dici: nam primò dicitur *Vnum* numero: quòd licet diuersa nomina habeat, tamen idem per ea nomina semper significatur: vt, Cicero, Tullius, Pater patrie, Latine eloquentie princeps, Catiline conuersionis vindex: his enim tot nominibus vnus homo significatur. Secundo dicitur aliquid *Vnum* esse specie: vt, Cicero & Hortensius, & Pompeius, quatenus ad speciem attinet, vnum atq; idem sunt: tam enim Cicero, quàm Hortensius homo est. Itaq; hac ratione omnes homines (vt ait Phorphyrius) vnus est homo: quòd idem est, ac si diceret, sub vna specie continentur. Tertio dicitur *Vnum* atq; idem genere, vt homo, Cervus, Equus, Leo, licet diuersas species atq; formas habeant, tamen sub vno genere continentur: tam enim homo dicitur animal, quàm Cervus, quàm Equus, quàm Leo. Dicat igitur mihi Cicero, cum ipsum peccare velit vnum esse, quomodo vnum sit, an vnum numero, an specie, an genere? Si vnum numero dixerit esse, certè fiet vt idem sit fur, & sicarius, & proditor patrie, & libidinosus, & superbus, & tyrannus, & auarus: atq; ita Cædes (exempli gratia) si peccatum sit, poterit etiam dici Auaritia, & Superbia, & Inuidia, & Ebrietas, & reliqua id. generis quæ maxime ridicula esse, quis non intelligit? Si verò specie velit vnum esse, ponamus aliquam peccati speciem, vt Auaritiam, quæ sub se numero diuersas

continet auaritias, vt auaritiam Crassi, Caroli, Pauli.
 Peccata igitur omnia, te iudice, Cicero, ad hanc spe-
 ciem deducētur: atq; ita fiet, vt vno auaritiæ nomine
 peccata omnia comprahendantur, sicuti vno homi-
 nis nomine, quicunq; sunt rationis participes: quod
 quoniam absurdum est, & ineptum, restat vt pecca-
 torum diuersas esse species necessariò concludendum
 sit, quæ sub vno genere vitiositatis contineantur. Non
 igitur aliter hoc Ciceronis dictum verum esse potest,
 Quòd ipsum peccare vnum sit, nisi vnum esse genere
 intelligamus. Quod cum ita sit, nulla nos omnino ne-
 cessitas cogit, vt equalia esse peccata credamus: neq;
 enim necesse est, vt alicuius generis species inter se
 sint equalis: vt homo, quamuis sub vno genere cum
 equo sit, non tamen necessariò sequitur, vt etiam illi
 equalis sit: & arbores, herbæ, frutices, licet sub vno
 genere, quæ planta est, comprahendantur, non tamen
 ideo viburno cupressus equalis erit. Quid igitur va-
 leat ea Ciceronis propositio, Quod ipsum peccare vnũ
 sit, iam profectò videtis. Sed auri nauem (inquit)
 euertat gubernator, an palea: in re aliquantum, in gu-
 bernatoris inscitia nihil interest. Ita ne Cicero, cum
 rem tantam probandam suscepis, nostrorum oculo-
 rum aciem similitudinibus falsis perstringere cona-
 ris? Sed videamus, quam vim habeat ista tua simili-
 tudo. In gubernatoris inscitia nihil interest, auri nauẽ
 euertat,

*euertat, an palea. Hoc certè idem mihi videtur, ac si
 diceret, Insciens, atq; imperitus gubernator, siue auri
 nauem, siue palea subuertat, semper est insciens, atq;
 imperitus. Hoc verè dicitur, quid tum postea? Ergo
 tantum peccat, cum palea nauem euertit, quàm si au-
 ri nauẽ euerterit. Quis hoc tibi concesserit? aut qua id
 ratione probas? Vt enim tam in hac re, quàm in illa
 sit imperitus: non ideo tamen sequitur, vt tantum in
 hac peccet, quantum in illa: nihil enim prohibet, quin
 imperitus magis in vna re peccare possit, quàm in alia:
 vt ne à tua similitudine discedam, Si Medicus aliquis
 imperitus sit, & eodem tempore seruo alicui, et opti-
 mo principi medeatur, atq; ita accidat, vt per insci-
 tiam suam vtrũq; interficiat: in hoc certè idem dice-
 re possumus, quod ipse de gubernatore dicit: nempe in
 Medici inscitia nihil interesse. Sed quis erit omnium
 tam rerum ignarus, tam demens, tam ab omni ra-
 tione alienus, qui tantumdem ab eo medio peccatum
 esse in seruo nequam interficiendo putet, quantum in
 optimo principe? Sensus communis abhorret ab hac
 sententia, refugit ratio, mens auersatur: nam quia le-
 uis est serui nequam iactura, quamuis cognitus error
 Medici fuerit, non tamen ideo punitur. At verò cum
 optimum principem per apertam inscitiam interficit,
 quis non ei maledicit? quis nõ execratur? quis non omni
 supplicio dignum existimat? Sed fac gubernatorem*

illum tuum, aut Medicum hunc, consultò & dedita opera peccare, ut ille sua sponte auri nauem euertat, hic optimum principem interficiat: erit ne equale hoc peccatum, ac si ille per inscitiam palea nauem euertarit, hic autem seruum interemerit? Quid ad hoc respondebis Cicero? Medicus est aliquis excellentissimus, qui tamē equis mederi nō didicit, sed hominibus tantum: is cū equo mederi vellet, per inscitiam illum interemit, qua in re sine dubio peccauit: deinde idem Medicus, cū optimus princeps agrotaret, & eum facile curare posset, tamen eum dedita opera veneno sustulit: in utro horum factō maius est peccatum? Prò Deum atq; hominum fidem, hæccine res adeo obscura est, ut de illa dubitare quisquam mortalium possit? poteris ne dicere Cicero æquale hoc illi peccatum esse? quis istam tuam orationem æquis auribus admittere posset? Sed addit, Lapsa est libido in muliere ignota, dolor ad pauciores pertinet, quàm si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine: peccauit verò nihilominus. Qua de causa Cicero? an quia semper cum aliqua muliere concumbere, præterquam cum uxore propria, peccatū est? Sic opinor. Quid tum? tantum ne peccasse dices, qui cum meretricula consuetudinem habuerit, quàm qui pudicissimam atq; honestissimam Matronam violarit? tibi certè necesse est hoc dicere. Sed quid facias sanctissimis Legibus, quæ adulteris,

atq;

atq; pudicitiae expugnatoribus, poenam capitis irrogarunt? meretriciam verò consuetudinem adeò non puniunt, ut ferè ne reprehendant quidem: aut sicubi reprehendunt, id leuiter faciant. Tot' ne igitur sapientissimos homines legum latores imperitiae condemnabis? qui, cum peccata sint aequalia, tamen adulteris maiorem poenam, quam meretricum sectatoribus irrogarint? Sed quae causa fuit, ut Romani tui Vestales virgines stupri condemnatas in terra viuas defoderent? quae quamuis se constuprari passae fuissent, nihilo tamen magis, te autore, quam si vulgatae meretrices fuissent, omnino peccauerant? Aut igitur dementes, aut iniustissimi maiores tui fuerunt, qui peccatum aequale tantopere vindicandum in vestalibus censuerint, in meretricibus verò ne reprehendendum quidem, aut tu egregiè insanis, qui peccata omnia putes esse aequalia. At quantò rectius maiores nostri religiosissimi ac sanctissimi viri statuerunt, qui gradus quinq; peccatorum in mulieres, alterum altero maiorem & grauiorem annotandos esse censuerunt. Rem enim habere cum Meretrice, peccatum quidem est: sed horum omnium, de quibus loquimur minimum: cetera omnia grauiora, atq; hoc ordine disposita, ut cum vidua rem habere grauius peccatum sit, quam cum meretrice: cum virgine grauius, quam cum vidua: cum muliere viro copulata grauius, quam cum

g s virg

virgine: quoniam hoc adulterium dicitur, quod legibus grauiſſimè vindicatur: deniq; cum ea, quæ ſacris initiata ſit, quas vulgò Monachas appellamus, omniū grauiſſimum. Hic ordo, atq; hæc peccatorum diſtinctio: rationi maximè conſentanea eſt. Illud verò tuum quis ferat, vt tantum peccetur in meretrice, quantum in Veſtali virgine? Verum peccare eſt (inquit) tanquam trãſire lineas, quod cum feceris, culpa commiſſa eſt, quàm longè progrediare, cum ſemel tranſieris, ad augendam tranſeundi culpam nihil pertinet.

Equidem vix riſum continere poſſum, cum iſta lego: nam quàm bella eſt, & quàm appoſita hæc ſimilitudo? Verum videamus quàm vim habeat, Peccare eſt tanquam tranſire lineas. Sit ita fanè: Sed dic mihi, quæ ſunt iſtæ tandem lineæ, quæ in peccãdo tranſeuntur? nempe ſi verum reſpondere volueris, atq; ex Socratis ſentètia, dices eam eſſe Mediocritatem: omnes enim virtutes in mediocritate conſtitutæ ſunt. Itaque cum aliquis mediocritatem trãſit, vt à virtute diſcedat neceſſe eſt, & in vitium, atq; in peccatum ſtatim incidat. Tranſire igitur lineas, eſt à mediocritate diſcedere: quod cum quis fecerit, culpa commiſſa eſt. Concedo. Sed quis illud conſeſſerit, Quàm longè progrediare, cum ſemel tranſieris, ad augendam tranſeundi culpam nihil pertinet? Imò cum ſemel mediocritatē tranſieris, quantò longius ab ea diſcedis, tantò

in maio

in maiorem errorem ut incidas oportet. Quoniam nihil aliud est, à mediocritate discedere, quàm ab ipsa virtute discedere, à qua quantò quis longius abscedit, quis non videt, in tantò maius crimè incidere? Rectissime enim dixit Aristoteles, Paruum errorè in principio solere in fine maximum fieri. Sed peto à te Cicero, quoniam peccare est tanquam transire lineas, utrum cùm quis transierit, Longius progredi, peccatum sit, nec ne? Si nò: ergo cùm quis semel transiit lineas illas, quamvis semper in eodem peccato perseneret, nihil tamè amplius peccabit: ut si quis fortè nummum furto subripuerit, quoniã lineas transiit, quamvis progrediatur in furando, & primò viginti sesteritia, deinde centum, atq; ita deinceps, postremò etiam fana diripiat, hæc non amplius erunt peccata: quòd si hoc ut est, ita etiam falsum & absurdum videtur, necessitas cogit, ut concedas, eum qui lineas transiit, si longius progrediatur, etiam peccare. Quo concessio, illud necessariò sequitur, ut quantò longius progressus fuerit, tantò etiam magis peccet. Falsum est igitur illud, quòd Longius progredi, nihil ad augendam transendi culpam pertineat. Quid deinde? Peccare, inquit, certè licet nemini. Sit ita, verè enim dicis. Quod autem non licet, id hoc vno tenetur, si arguitur non licere. Etiam hoc tolerari potest. Id nec maius, nec minus unquam fieri potest. Vnde hoc? non enim vides

quare

quare tibi cōcedi debeat. Quod enim non licet, ut ali-
 quid sit, & aliquo nomine vocetur, necesse est. Pone
 igitur nobis ante oculos exemplum aliquod eius quod
 non licet, ut videamus, utrum maius & minus esse
 possit, nec ne. Furari non licet: quis autem adeo insa-
 nus est, ut non intelligat, maius esse furtum centum
 millia sestertiorū rapere, quā unum tantum sester-
 tium? Cadem facere non licet: tamen longē maius pec-
 catum est, optimum virum interficere, quā nequis-
 simum seruum: etiam si utrunq; iniuria facias. Cur
 autem quod non licet neq; maius, neq; minus fieri po-
 test? Quoniam (inquit) in eo peccatum est, si non li-
 cuit. Hęc profectō ratio nullum omnino pondus ad
 probationem habet: quamuis enim tibi concedam Ci-
 cero, peccatum in eo esse quod non licuit: quid tibi hoc
 proderit ad id efficiendum, quod contendis? nam quid
 absurdius erit hoc Enthymemate tuō, si conformetur
 ad hunc modum: Peccatum in eo est, quod non licet:
 ergo quod nō licet, neq; maius, neq; minus fieri potest.
 ita ne à Diodoto tuo argumētari didicisti? Crede mihi
 Cicero, verissimum illud est, quod vulgari prouērbio
 precipitur, Quam quisque norit artem, in ea se exer-
 ceat: & Ne sutor ultra crepidam. Valeas plurimum
 in causis, regnes in iudiciis, summam in dicendo lau-
 dem assequaris: differendi verò rationem, atq; acu-
 men, alijs concedas. Quā enim ineptum hoc argu-
 mentum?

mentum? quàm ab omni ratione alienum? nam peccato tantum nomen mutas: idem est enim peccare, & quod non licet facere. Itaq; cum dicis, Quod non licet nec maius nec minus esse potest: idem est ac si diceres, Peccata sunt equalia, quod tibi non sumendum, sed probandum est. Id enim quod non licet in omni vitiorum genere rectè dicitur: ut, furari non licet, eadem facere non licet, patriam prodere non licet, atq; ita de reliquis. Neq; tamen hac ratione probatur, Furari, et Patriam prodere, equale peccatum esse. Hoc autem captiosæ conclusionis genus, quo utitur hoc loco Cicero, vitiosissimum est, & à Dialecticis nostris Petitio principij nuncupatur, quoties idem ad eiusdem probationem sumimus: nam (ut dixi) Peccatum, & Quod non licet, idem est. Quare cum ait Cicero, Quod non licet, neq; maius, neq; minus esse potest: idem est, ac si diceret, Peccatum aliud alio maius esse non potest: quod unum in tota hac disputatione probandum sumitur: unde id etiam quod sequitur ineptissimum est. Quod semper unum & idem est, quæ ex eo peccata nascantur equalia sint oportet. Nam prius illud falsum esse dico, nempe, Id quod non licet semper unum atq; idem esse: neq; enim idem est, Patriam prodere, quod Furari: cum utrumq; in eo arguatur, quod non licet: nisi fortè ita intelligat Cicero, quemadmodum initio diximus, Omnia quæ non liceat sub uno vitij genere

genere contineri: quod quidem verissimum est. Sed
 tunc nequaquam id consecrarium erit, ut peccata sint
 equalia: quamvis enim idem in genere nomen, atque
 eandem definitionem habeant: unaquaeque tamen spe-
 cies, suas ut habeat differentias atque proprietates oportet,
 quibus ab alijs formis distinguatur. Itaque forma,
 qua generi alicui subiecta sit, alteri forma sub eodem
 genere collocata, neque par, neque equalis necessario est:
 alioqui sequeretur, ut culex, quia animalis species est,
 Indico Elephanti, qui sub eodem genere collocatur, ne-
 cessario par, atque equalis esset. Non igitur, quia sem-
 per unum genus, atque idem est quod non licet, ideo ne-
 cessarium est, ut peccatorum species sint equalis: neque
 si ab uno, quod semper idem sit, omnia peccata nascantur,
 ut equalia sint oportet. Ponamus enim, unam esse
 oceanum, unde flumina omnia deriventur: quis tam
 parum sane mentis est, ut quoniam ab uno, quod sem-
 per idem est, omnia flumina nascantur, necessario con-
 sequi putet, ut omnia flumina sint equalia? quid autem
 illud Ciceronis ab hoc differt? ut interdum pudeat, tam
 egregium autorem in tam puerilibus argumentis re-
 futare. Sed quid ago? dum singula Ciceronis verba di-
 scutio, non satis videor mihi vestri rationem habere:
 nam haec mea curiositas, atque haec Dialecticorum spi-
 na, vobis fortasse molesta sunt. Itaque si placet ab eis
 discedamus, & aliqua alia, quae sint utiliora, atque
 iucunda

fecundiora, de hac eadem re dicamus. Minimè verò, inquit Cardanus: perge porrò Antoni qua cepisti, nam & mihi, & adolescentibus his omnibus, gratissima est ista tua disputatio: vides enim, quàm te attentè omnes audiant, quantam in vnoquoq; argumèto significationem approbationis dederint: quin etiam ipse mihi Maioragius assentire tuis argumentis videatur, cum nihil contradicat, & tam attentè audiat.

Non rectè colligis (inquam ego) Cardane: neque enim omnino dictis assentior, quæ video facilè refutari posse: sed ideo non contradico, ne institutam disputationem impediam: quoniam hoc omnibus his adolescentibus (vt video) maximè displiceret. Ideo autem attentè audio, quoniam mihi videtur Antonius longè maiores in Dialecticis progressus fecisse, quàm unquàm existimassem: ita acutè distinguit: ingeniosè definit, callidè argumètur. Id quidem (inquit Marcus) etiam ego iam dudum vehementer admiror: existimabam enim, mansuetioribus his tantum musis, quæ ad oratoriam facultatem attinent, Antonium delectari: sed, vt video, nò tantum Francisco fratri cedit in Dialecticis, sed eum etiam (pace eius presentis dixerim) longè superat. Tum Franciscus, Ego verò libenter, inquit, hanc palmam Antonio fratri concedo, qui & maior me natu est, & longiori etiam tempore studijs omnium ingenuarum artium operam dedit.

Itaq;

Itaq; perge Antoni, musis approbantibus, infirmas eas, ut satis apparet, Ciceronis rationes labefactare, atq; euertere. Pergam, quoniam ita placet, inquit Antonius: sed si fortè longior vobis visus fuero, ne me accusetis, verum vos potius ipsos, qui tam minutè me disputare volueritis: quamuis posthac ita moderabor orationi meæ, ut cum se mihi occasio obrulerit, in Platoniam aliquam amœnitatem excurram: reliqua igitur accipite. Quòd si virtutes (inquit) pares sunt inter se, paria etiam esse vitia necesse est. Hoc tibi concedi Cicero potest, quoniam ab Aristotele didicimus, contrariorum eandem esse rationem atq; doctrinam: sed quod assumis postea, quis tibi concedat? Atqui pares esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorē, nec forti fortiorē, nec sapiente sapientiorē posse fieri facile perspici potest. Imò verò difficile perspici potest, vel nullo potius modo: nã quæ falsa sunt, ea qua ratione perspicias? at verò contrarium potius facile perspici potest. Quis enim adeo bonus est, ut melior effici non possit? aut quis adeo temperans, ut non possit esse temperantior? Nullus enim homo penitus reperitur, qui dum in hac vita est, perfectam bonitatem acquirere possit: sed aliquid semper super est, quod ad eam, quam vir bonus virtutē adeptus est, etiam addi possit. Si quis enim undiq; bonus atq; perfectus reperiretur, iam non mortalis homo, sed

Deus

Deus aliquis potius iure optimo dici posset. Hoc est enim quod in Phadone pulcherrimè Socrates disputat, Paucissimos homines inueniri, qui vel boni vel mali propriè vocari possint: plurimos autem, atq; adeo maiorem partem, quodāmodo medios esse, vt nec omnino boni, nec omnino mali propriè nominentur. Videbat enim acutissimè Socrates, summam quandam esse bonitatem, cui nulla possit omnino fieri accessio, & ad quam mortalium nemo possit aspirare, quæ in sola Mente diuina reperitur; atq; ideo sapientissimè dixit in Protagora, Solum Deum rectè bonum vocari posse: & quemadmodum summa bonitas in Deo est, ita etiam vt summa malitia Deo contraria sit oportet: nullo enim modo fieri potest, vt mala penitus extirpentur. Nam (vt ait in Theæteto Socrates) bono oppositum aliquid esse semper necesse est: neq; tamen mala apud Deos locum habere possunt, sed naturam mortalem, regionemq; inferiorem necessariò circumeunt. Quare conandum est (inquit) vt hinc ad illum locum quam celerrimè fugiamus: Fuga autem est, vt Deo similes pro viribus efficiamur: Deo verò similes efficit iustitia, et sanctitas prudentiæ copulata. Quamobrem ex Socratis sententia summam in Deo bonitatem constituemus, summam autem malitiam in hac inferiori regione; ipsos autem homines in medio quodāmodo collocatos, vt arbitrato suo vel ob bonitatem

h illam

illum summam, vel ad hanc extremam malitiam iter dirigere possint. Ad illam bonitatem nos virtutes, ad hanc autem malitiam peccata perducere solent. Itaque quò quis diligentius virtutibus, atque bonis actionibus incumbit, tantò propius ad illam bonitatem accedit, atque ita melior fieri dicitur: ut quò magis ad ignem quis accedit, tantò fit calidior: contra verò, quantò quis pluribus vitijs inquinatur, tantò magis ad extremam malitiam tendit, & deterior efficitur. Atque hac sanè ratione facile fieri potest, ut bono viro melior, & temperante temperantior inueniatur: cum enim nullus homo perfecte bonus esse possit, quoniam hoc solius Dei proprium est, ut in Protagora Platonis legimus: potest tamen aliquis tantum in virtute proficere, ut Deo quasi similis effectus longè melior cæteris dicatur, qui ad eandem virtutem nituntur: quod idem etiam de illo, qui malitiam amplectitur, intelligendum est. Itaque de ijs, qui vel probitate, vel malitia cæteris antecellunt, loquitur in Meno Socrates: ubi confirmat, Virum bonum similem esse Deo, & rem omnium sacratissimam: Malum autem hominem contra rem esse prophanissimam. Cum igitur perspicuum sit, neminem esse mortalium qui perfecte bonus dici possit: necesse est, ut vel nullus omnino bonus dicatur, vel si quis dicitur, alius alio melior sit: Bonus enim ille tantum, sine dubitatione dicitur, qui per virtutem

ratem Deo similis effici studet. Quod cum alius alio
 studiosius, atq; diligentius efficiat: certè melior ille
 rectè dicetur, qui pluribus virtutibus instructus fue-
 rit: alioquin nihil studium illud acrius adipiscēda vir-
 tutis; huic qui reliquos antecellit omnino prodesset, si
 nihilo melior propter illud efficeretur. Possē equidē
 in hac parte disertus videri, si in communibus locis
 expatiari velim; & exemplorum multitudine pro-
 bare, quanta semper fuerit inter bonos viros differen-
 tia: ut quamvis plurimi & boni essent, & dicerētur,
 alius tamē alio longè melior, atq; præstantior fuerit:
 sed hoc probationis genere, non nisi cum opportunum
 mihi visum fuerit, ut statui: ut hanc ipsi Ciceronis,
 eiusq; sectatoribus, gloriam relinquam: qui cum pla-
 niciem aliquam apertam vidēt, in qua facile exultare
 possit oratio, eam statim arripiunt: me verò hoc in ge-
 nere disputationis brevia & acuta delectant. Dico
 igitur, quamvis illud Ciceroni concedamus, nec bono
 viro meliorem, nec temperante temperantiozem, nec
 sapiente sapientiozem inueniri, quod omnino falsum
 est: non tamen rectè concludi posse, pares inter se vir-
 tutes omnes esse. Quid enim si quis Fortitudinem cum
 Iustitia conferat? audebit ne dicere Cicero, iustitia
 parem esse fortitudinem? atqui si hoc diceret longè sa-
 pientiozem Agesilaum existimarem, qui cum ali-
 quando interrogatus fuisset, utra maior esset virtus

h 2 iusti

iustitiã ne, an fortitudo: respondit, Nulla esset fortitudinis utilitas, nisi præsens adesset iustitia: quòd si iusti mortales essent vniuersi, nihil omnino fortitudinis egeremus. Videtur ne Rex sapientissimus illis verbis ostendisse, longè maiore fortitudine virtutem esse iustitiam? quòd Aristoteles tertio Topicorum his quidem verbis affirmat; Quæ seipsis cõteta sunt, meliora sunt quã quæ egent alijs: quòd in iustitia et fortitudine cer- nere licet. Nã si iusti omnes essent, nihil loci esset fortitudini: at si fortes essent, iustitiã tamen requirerent.

Quòd si nihil à reliquis virtutibus iustitia differt, cur eam igitur primo de Officijs libro ipsemet Cicero dominam & reginam virtutum omnium appellat? eius enim hæc verba sunt, cùm de Iustitia loquitur: Hæc vna virtus sola domina omnium, et regina, virtutum. Quòd ab Aristotele ex quinto Ethicorũ sumpsisse videtur, cuius hæc sunt verba: Ob eamq; causam hæc vna virtus omnium est domina, & regina virtutum: neq; Hesperus, aut Lucifer, tantam sui excitant admirationem: ex quo factum est iam tritum sermone prouerbiũ, Iustitia vna omnes reliquas virtutes cõtineri. Quamobrem vel necesse est, vt sibi ipse contradicat Cicero, & probet, iustitiam non esse virtutum omnium præstantissimam: vel si hoc concedit, quòd nullo modo, si constare sibi vult, negare potest: illud statim totum huiusce disputationis fundamentum ruit,

ruit, Vinciturq; ne utiquã inter se virtutes esse pares, quoniã reliquas omnes iustitia supereminet. Quid igitur iam prodest illud tibi Cicero si concedamus, nec temperante temperantior, nec forti fortior esse virũ? Sed hoc tibi nemo paulò doctior concesserit: fuit enim bonus vir (ut accepimus) Aristides Atheniensis, sed eo longè melior Socrates: fuit temperans Plato, verũ Xenocrates multò temperantior, & adhuc Xenocrate temperantior Epictetus Stoicus: fuit fortis Themistocles & Epaminondas Thebanus, sed longè fortiores duo Scipiones Africani, maior, & minor: fuit sapiens Solon & Lycurgus, verũ Socrates ab oraculo sapientissimus omnium iudicatus est. Quamvis enim nemo perfectè sapiens esse possit, quoniam hoc diuinitatis est proprium, ut in Apologia sua Socrates fatetur, & Metaphysicorum primo comprobatur Aristoteles: tamen quoniam diuinarum atq; humanarum rerum cognitionem sapientiam esse, unã cum ipso Cicero volumus: haud dubium esse potest, quin quotiescunq; aliquis vel modicã de Deo, aut de rebus humanis cognitionem habet, ex ea parte sapiens dicatur: quantoq; maiorem de diuinis, atq; humanis rebus cognitionem adeptus fuerit, tantò etiam sapientior rectè dici potest: atq; hoc est, quod in secundo Metaphysicorum dixit Aristoteles, Veritatis cognitionem, quæ sapientia est, partim quidẽ esse facilem, partim autem

h 3 diffic

difficilem. Est enim ideo facilis, quoniam omnes eam aliquo modo participant: difficilis autem, quia nemo potest eam perfectè consequi. Sed quis est omnium quin intelligat, in acquirenda rerum præclarissimarum cognitione, quamvis duo vel plures multum excellent, alium tamen alio præstantiorem esse posse? Qui ergo iam multum in sapientia profecit, is rectè sapiens vocari potest. Sed si quis eum, qui multum iam profecit, longè antecellat, quis est adeò rerum ignarus, quin videat, rectissimè sapienterem appellari? Deinde cùm in Theatèro Socrates doceat, Dei cognitionè summam esse sapientiam: facile potest intelligi, aliquam etiam esse sapientiam, quæ summa non sit, ut rerum humanarum scientia. Quãobrem inter ipsas sapientias gradus reperiètur, ut altera maior, altera minor sit: ergo etiam homines qui eas adipiscuntur, alius alio sapientiores esse possunt. Sed nimium immoror in re clara, ac minimè dubia: reliqua videamus. Probare conatur Cicero, Bono viro nullum esse meliorem, neq; temperante temperantiorem, sed qua ratione? audite obsecro validissimum argumentum, Crisum continete, si potestis: An virum bonum (inquit) dices, qui depositum nullo teste, cùm lucrari impunè posset auri pondo decem, reddiderit, si idem in decem millibus non idem effecerit? aut temperantem eum, qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? O plumbeum

pugionem! hac igitur te ratione probare putas Cicero
 bono viro nullum esse meliorem? quo tandem modo?
 nullam enim hic ego probationem video: nam qui de-
 positum reddit, bene facit: qui non reddit, male facit,
 etiam si impunè lucrari possit: ergo vir bonus semper
 depositum reddet, malus autem fortasse aliquando
 reddet, aliquando non reddet. Tu igitur mali viri no-
 bis exemplum proponis, qui auri pondo decem sibi de-
 posita reddat, decem millia non reddat: nos autem de
 bono viro loquimur. Quorsum igitur exemplum istud?
 at quid tandem in hac parte conaris ostendere? video
 enim te à proposito longè discedere: cum enim propo-
 sueris, Bono viro nullum esse meliorem, postea nobis im-
 proborum exempla cōmemoras: vir enim improbus in
 aliqua se fortasse libidine cōtinebit, sed in alia deinde
 se effunder: at qui verè temperans est, nauquam se li-
 bidini tradet: nihil igitur aliud ista tua exempla pro-
 bant, nisi bonum virum esse bonum, & temperantem
 esse temperantem: quia bonus vir semper depositum
 reddit, temperans à libidinibus semper se continet.
 Scio hoc ego Cicero, sciunt omnes, Bonum esse bonum,
 de hoc non dubitamus: proba nobis illud, quod propo-
 sūisti, Nullum esse bono meliorem: non enim hoc cre-
 dimus, non fit nobis verisimile. Videmus eum, qui se à
 libidinibus continet, bonum existimari: sed qui præter
 hoc etiam sapientissimè Rempub. administrat, longè

*meliozem. Est in hac vrbe priuatus aliquis vir bo-
 nus, suis tantum negotijs intentus nihil de publico so-
 llicitus: est alius itidem vir bonus, qui omne suum stu-
 dium ad hoc confert, vt quàm plurimis, atq; adeò toti
 Reipub. prodesse possit: ita ciuitatem gubernat, vt
 optimè, atq; honestissimè gubernari potest: ita ciues
 omnes ad virtutem adhortatur, vt eos quotidie melio-
 res efficiat: dic mihi Cicero, ex his duobus, vter ma-
 iorum bonorum causa est? potes ne de hac re dubitare?
 Quod si bonus est is, qui bona exequitur, & sapiens
 ille Reipub. administrator bona longè maiora conficit,
 profectò vt etiam multò melior sit necesse est. At
 Virtus (inquit) vna est consentiens cum ratione, &
 perpetua constantia: huic nihil addi potest, quò magis
 virtus sit, nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur.
 Miror equidem Maioragi, quid in mentem tibi ve-
 nerit, vt affirmare auderes, nullum vnquam à Cice-
 rone commissum errorem, qui alicuius momenti vide-
 retur: nisi fortè hos non errores existimas, ita in re
 aliqua disputare, vt nihil vnquam dicas quod ad pro-
 positum facere videatur. Quin etiam maior me tenet
 admiratio, quoties cogito, nullum vnquam post homi-
 num memoriam extitisse, qui tam ineptas conclusio-
 nes refellere conaretur. quàm enim inscièter hoc loco,
 quàm imperitè putat Cicero se concludere, Virtutes
 omnes inter se pares esse? Nihil (inquit) virtuti addi
 potest.*

potest, quò magis virtus sit: nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur. Sit ita sanè: quid tum sequitur? pares esse virtutes? quomodo? non enim hoc illi consecrarium esse video: vt si quis ita argumentetur, Nihil arbori addi potest, quo magis arbor sit: nihil demi, vt arboris nomen relinquatur: igitur æquales inter se sunt omnes arbores. An non acutissimè videtur hoc esse conclusum, vt altissimæ populo Corylus humillima æqualis sit? Videtis ne mirificum in disputando Ciceronis acumen? & profectò sibi placebat in his Paradoxis, cùm ad Brutum scribens inquit, Nihil tam incredibile esse, quod non dicendo fiat probabile. Cui hoc probabile est Cicero? Nihil homini addi potest, quo magis homo sit: ergo omnes homines sunt æquales? vt breuissimus nanus, quia homo est, cuius longissimo giganti æqualis sit. Quid autem hoc illi tuo dissimile? Nihil virtuti addi potest, quò magis virtus dici possit, ergo virtutes inter se sunt æquales. Quòd si tibi hoc modo respondeã, caue Cicero putes isto tuo argumento aliquid esse conclusum. Concedo enim virtuti nihil addi posse, quò magis virtus sit: neque tamen id sequitur, quod ipse vis effici: profectò herebis, & quò te veritas non habebis. At verò si illud ego adiunxero, Nihil virtuti addi potest, quò magis virtus sit, sed vt maior virtus sit, plurimum addi potest: vt populo parua, aut pinui, nihil addi potest, quò magis populus, aut pinus sit: sed

h s vt

ut sit maior, quis non videt, quanta fieri possit accessio?
 & puero nihil addi potest, ut magis homo sit: sed ut
 maior homo fiat, quis ignorat ad plenam p̄bertatem
 usq; semper augeri posse? Certè non dubium est, quis
 se victum in hac parte Cicero ipse fateatur, cum suum
 illud Enthymema falsum omnino, meum autem ma-
 ximè probabile, atq; adeò verum esse videatur. Nam
 res omnes, quo ad naturam suam attinet, neq; magis,
 neq; minus dicuntur: hoc enim non substantiæ, siue
 (ut ita dicam) essentiæ ipsius, sed euentorum proprium
 est, ut vel magis, vel minus dicantur. Verum ut me-
 lius animi mei sensum vobis exprimam, hac utar di-
 stinctione, quam verissimam esse intelligetis. Dico igitur
 euenta tribus potissimum modis consyderari posse,
 vel quod ad naturam suam attinet, vel quod ad quan-
 titatem eius rei, in qua sunt, vel quod ad ipsorum com-
 municationem, quæ in rebus perspicitur. Quòd si na-
 tura ipsa euentorum spectetur, neq; magis, neq; minus
 in eis dicitur: ut candor non magis ille est, qui in niue
 reperitur, quàm qui in cygno: neq; magis virtus ea di-
 citur, quæ in Platone est, quàm quæ in Xenocrate. Si
 verò quantitas eius rei, cui candor inest, advertatur,
 maior & minor rectè dicitur: ut si totum aliquod
 ædificium candidum sit, maior erit ille candor, qui in
 toto ædificio est, quàm qui tantum in aliqua ædificij
 parte. Deniq; si euentorum communicationem spe-
 ctauer

Et auerimus, tunc rectissimè magis et minus dicemus:
 ut si Thaidi, atq; Phrynae candor communicatus sit,
 sed maiorem Thais candorem, minorem Phrynae sor-
 tita sit, Thais magis candida, Phrynae verò minus re-
 ctè dicetur. Eadem est etiam virtutis, & vitij, &
 reliquorum id genus ratio, ut si virtutis naturam spe-
 ctes, non magis una virtus sit, quàm altera: si verò
 magnitudinem rerum gestarum ab eis, in quibus vir-
 tus inest, spectare volueris, certè maiorem exempli
 gratia virtutem in Pompeio, quàm in Crasso, & in
 Cesare quàm in Bibulo reperies. Deniq; si communi-
 cationem virtutis aduertas, magis etiam & minus in
 ea rectè dices: ut si Curio & Fabricio virtus commu-
 nicata sit, sed maior in Fabricio, minor in Curio vi-
 deatur: certè Fabricius magis virtute præditus, Cu-
 rius verò minus verissimè dici poterit. Quamobrem
 ita de virtute concludo, quod etiam de cæteris quali-
 tatibus, atq; euentis: eam aliquo modo neq; magis, neq;
 minus dici, quoties eius natura spectatur: aliquo modo
 & maiorem, & minorem rectè dici, quoties earum
 rerum, quæ per virtutem geruntur, quantitas attendi-
 tur: aliquo deniq; modo & magis & minus inesse di-
 ci, quoties eos consideramus, quibus virtus communi-
 cata sit: nam alius alio instior, alius alio prudentior
 appellatur. Quæ cum ita sint, quis iam nõ illud merito
 rideat quod sequitur: Etenim si benefacta rectè facta
 sunt,

sunt, & nihil recto rectius: certè nec bono quidem melius quicquam inueniri potest. Ad benefacta recurris Cicero? quid est quod aduersarius tuus magis exoptare possit? Nam si in nomine tantùm virtutis constitisses, fortasse tibi difficilius respondere possem: cum verò ad virtutis effecta venias, facillima mihi te conuincendi, atq; refellendi ratio proponitur. Non enim quemquam tam impudentem esse arbitror, quin mihi benefacta alijs alia maiora concedat. Sed ne longius abeam, à te peto Cicero, fuerit ne illud benefactum, cum tibi Fulvia coniurationis inita consilia patefecit? certè non negabis. Rursum à te peto: fuerit ne benefactum illud tuum, cum expulso Catilina, atq; profligato eius nefario conatu, salutem patrie penè amissam restitueris? quo tuo facto tantopere gloriaris, vt etiam ad nauseam vsq; tuis in scriptis identidem illud inseras. Etiam hoc, & maximè benefactum esse dices. Hæc igitur cum à te concessa accepero, tuis istis rationibus ita concludam: Si benefacta rectè facta sunt, & nihil recto rectius, certè Fulviæ benefacto Ciceronis benefactum non erit melius, cur igitur Fulvia non Mater patrie, sicut tu pater patrie fuit appellata? aut cur tu benefactum tuum tantopere extollis, de Fulviæ verò benefacto ne meministi quidè vsquam, quod sciam? Aut igitur inuidus, atq; improbus fuisti, quòd non equalem Fulviæ laudem impartiueris: aut si

longè

longè maius tuum benefactum fuit, hoc in loco sine ratione garrire te profectò vides. Nam qui ciuem seruat, certè benè facit: qui verò centum, longè melius facit. Quid si quis exercitum? quid si urbem? quid si totum imperium? non'ne hæc quò maiorem afferunt utilitatem etiam eò maiora benefacta sunt? Quid igitur valet illud tuum, Sequitur vt etiam vitia sint paria siquidem prauitates animi rectè vitia dicantur. Quod in te sanè conuertihoc modo potest: Quoniam virtutes non esse pares declaratum est, sequitur vt ne vitia quidem sint paria: contrariorum enim contraria sunt cõsequentia: virtutes autem vitijs contrariae sunt, siquidem virtutes animi equitates, vitia verò prauitates rectè dicuntur. Illa verò duo quæ sequuntur effata, non tantùm falsa, sed etiam absurda sunt. Quoniam (inquit) pares virtutes sunt, rectè etiam facta, quando à virtutibus proficiuntur, paria esse debent. Perinde quasi iam viceris, Cicero, Pares esse virtutes: aut si id concesserimus, necessariò sequatur, vt etiam rectè facta paria sint. Nam & illud falsum est, vt ostendimus: & hoc nullo modo consequens esse potest. Non enim necesse est, vt quæ à paribus rebus proficiuntur, etiam ipsa paria sint: vt si duo paria sint animalia, nõ ideo necessariò parem foetum emittunt: neq; pares arbores necessariò stolones pares generant. Quòd si dixeris, hoc non in rebus naturalibus, sed in voluntarijs

*tarijs accidere. Neq; hoc verum est: nam saepe numero
 accidit, ut par virtus nequaquam parem effectum ede-
 re possit. Plurimum enim ad facilitatem, aut difficul-
 tatem, & ad magnam, aut parvam gloriam momenti
 habent res illae, in quibus virtus exercetur: sicuti duo
 eiusdem artis, atq; pari prudentia opifices, si alter fer-
 rum sculpendum, alter aurum sumat: quis non videt,
 quanta sit inter eorū opera differentia futura? Eodem
 modo, si duo pari iustitia praediti viri fuerint, quorum
 alter, exempli gratia, rebus venalibus praeficiatur,
 alter autem Rempub. administret: poterit ne verè di-
 cere Cicero, quae uterq; rectè fecerit, quoniam pari
 virtute praediti sunt, ea inter se paria esse? ut si hic ci-
 vilitatem ab ingenti calamitate fortè liberarit: ille ve-
 rò nequis in cōtractibus deciperetur, effecerit? Quam-
 vis igitur pares inter se virtutes essent, non tamen ne-
 cessariò sequeretur, ut rectè facta essent paria. Quod
 etiam de vitijs atq; peccatis intellectu volo, ut quam-
 vis essent paria vitia, non tamen ideo sequeretur, ut
 malefacta equalia esse necessariò cōcludendum esset.
 Et gloriaris Cicero te à Philosophis ista sumere? à qui-
 bus quaeso Philosophis? num à Platone? num ab Aristote-
 le? equidem in horum Philosophorum scriptis tales
 ineptias non reperio. Quòd si unquam tale genus ar-
 gumentorum apud eos, qui Philosophiam profitentur,
 reperissem, eos profectò vel tardipedi Deo (ut ait Ca-
 tullus)*

tullus) dedicassem, vel omnem eorum Philosophiam fortasse meritò contempsissem. Quod est enim hoc in tertio Paradoxo argumētum Philosopho dignum? Imò potius, quæ conclusio est, quæ nō pinguis & crassa sit? Et audes dicere, Socratem isto modo disputare solitum? Vbi, quæso, genus istud, aut istam differendi formulam apud Platonem, vbi Socrates acutissimè disputat, reperisti? Profer, quæso, locum vbi Socrates isto modo disputet. Magnam verò Socrati laudem attribuis, quòd eum isto disputandi genere, quo tu vteris, vti solitum dicas. Non possum equidem nō indignari, quòd hanc Socratico nomini labem inurere tentes Cicero: non enim tibi satis est, quòd istorum Paradoxorum Socratem fingis autorem, à cuius doctrina penitus abhorrent, & absunt quàm longissimè: sed cum magnam inanium argumentorum farraginem collegeris, adiungis deinde, Socratem isto modo disputare solitum. Quid hoc aliud est, quàm dicere, Socratem isto modo delirare, atque mentiri solitum? Nam quæ hæctenus dixisti, sine dubitatione falsa sunt omnia. Scilicet isto modo Socrates disputabat, cum Gorgiam, Polum, Calliclem, Hippiam, Phædrum, Alcibiadem, Critonem, ceterosq; plurimos, qui passim apud Platonem leguntur, etiam inuitos, & repugnantes, in sententiam suam adducebat. Quis non eum obsecro molli (quod aiunt) brachio repulisset? quis non irrisisset, ac penitus

penitus contempisset, si isto modo disputasset? Sed nimirum longè alia est apud Platonem differendi ratio, quam incertè Cicero, quod satis apparet, nullo modo percepisti. Nihil enim eiusmodi Socrates sumit, quod ab aduersario non faciliè concedatur: atq; ita semper progreditur, ut positis quibusdam & concessis, aliud quiddam, quàm ea quæ posita sunt, ex ijs ipsis quæ posita sunt, ostendat effici necessariò. Tu verò Cicero sumis ea plerunq;, quæ tibi nemo concesserit: & ex eis deinde concludis, quæ minimè necessariò consequantur. Non igitur Socrates isto modo disputabat, quem frustra in hoc loco dilaudas, & doctum atq; sapientem fuisse dicis, nihil enim eius tibi doctrina atq; sapientia prodest ad id, quod conaris ostendendum, quoniam ab ea penitus alienum est. At si Dijs placet, in hac parte facetus esse voluisti, cum te nõ à lenonibus, sed à Philosophis ista sumere dicas: & non pugnis, sed verbis contendere: neq; querendum esse, quid bairuli, atq; operarij, sed quid homines doctissimi senserint. Sed quinam sunt isti viri doctissimi, qui hac tam inania, atq; inepta senserint? Nunquam certè probabis, Socratem, Platonem, Aristotelem qui verè doctissimi fuerunt, in hac fuisse sententia, ut equalia essent omnia peccata: quin potius (ut infra docebimus) longè aliter senserunt, & grauioribus peccatis, grauiores etiam poenas irrogandas censuerunt, quem-

admod

admodum ipse communis sensus, et vera ratio dictare videtur omnibus. Iam verò, quasi viceris, sententiam istam esse veram, conaris etiam ostendere, longè utilissimam esse. Sed qua tandem ratione? Quoniam (inquis) nulla vis est, qua magis arceat homines ab improbitate, quam si senserint, nullum in delictis esse discrimen. Ego autem longè aliter euenturum intelligo, si hæc in aliquorum opinione sententia sederit. Nam improbos longè deteriores efficeret: probos autem ad rectè agendum multò tardiores. Quis enim paulò auarior cum intelligat nullum in delictis esse discrimen, non malit talentis mille, si possit, socium fraudare quam talento vno? Nunc enim improbi, cum ad maleficium accedere cupiunt, sæpenumero à grauioribus abstinent, leuiora committunt: quòd si crederent, peccata esse equalia, cum eis, dum improbi sunt, peccare quasi necesse sit, grauiora potius quam leuiora perpetrarèt: vt si quis omnino decreuit alicui nocere, si grauius existimet esse interficere, quam vulnerare, fortasse tantum vulnerabit: at si nihil interesse credat, haud dubium est, quin potius sit interfecturus: atq; eadem est etiam in reliquis ratio. Quid autem de benefactis dicam? que si omnia paria sunt, magnam certè nobis ad ignauiam ansam præbent. Quis est enim, qui pro patria, pro communi salute, pro humano genere, magna pericula adire, magnos labores sustinere, magnas

i subire

subire molestas, mortem deniq; pati velit, cum intel-
 ligat, etiam si omnia hæc præclare gesserit, nihilo ta-
 men se maiorem virtutem adeptam, aut nullum re-
 ctius factum edidisse, quam si domi suæ quietus &
 otiosus sine improbitate vitam egisset? & tam bene
 se gessisse, si petenti medico cibum aut potionem dede-
 rit, quam si patriam suam à cæde atq; incendijs libe-
 rarit? Pro Deum immortalẽ, hæccine sunt tandem,
 quæ nos ista tua sententia Cicero docet? Lapsa est li-
 bido alicuius in meretrice, statim ille secum inquiet,
 quid egi miser? peccaui, lineas transui: sed postquam
 ita accidit, age iam quàm longè progrediar, ad augen-
 dam culpam nihil attinet: possum ergo matronas vio-
 lare, virgines constuprare, vestales contemnerare:
 nihilo enim hoc maius peccatum est, quàm id quod in
 meretricem commisi. Hæc summa est illa utilitas,
 quam ab ista sententia tua possunt homines percipere,
 ut deteriores improbi fiant, boni verò se magis. Neq;
 enim id verum ullo modo esse potest, quòd ais, arceri
 magis ab improbitate homines, si senserint nullum in-
 delictis esse discrimen. Nam qui probi sunt, nequaquàm
 delictorum paritate à peccando abstinere, sed quia
 rectum & honestum id esse iudicant: qui verò sunt
 improbi, pœnae formidine sæpenumero quidẽ peccata
 relinquunt, et quæ maiora putant plerunq; refugiunt:
 sed si intellexerint, nullum in malefactis discrimen esse,
 nemini

nemini dubium esse potest, quin libidini totas habenas laxaturi sint, & in omne sceleris genus prolapsuri: ut ne ab exemplo Ciceronis recedamus, si quis magistratum aliquem, aut Regem, aut Pontificem, aut Sacerdotem inimicum habeat, fortasse propter dignitatem eam qua praeditus est inimicus illi parcat; neq; etiam si possit, interficere audebit, quia persuasum habeat, gravissimum esse crimen publicam personam qua maxime Reipub. sit utilis, aut qua sacris praesit, interficere. Quod si intelligat, nihilo maius esse peccatum, talem personam e medio tollere, quam si quemlibet priuatum atq; abiectum hominem e medio sustulerit: nulla certe erit mora, quin quacunq; ratione possit, interficere conetur. Eodem modo, si quis vestalis virginis amore captus sit, & exploratum habeat, maximum flagitium; atq; scelus esse, talem virginem violare, fortasse etiam si possit, ne tantum in se flagitium admittat, non violabit. At verò si quis ei persuadeat, non esse hoc maius peccatum, quam coire cum meretricula: non erit dubium, quin omnes machinas admoturus sit, ad expugnandam virginis illius vestalis pudicitiam. Videtis igitur, quam utilitatem appor- tatura sit haec Ciceronis sententia, qua nullam utilitatem esse censer. Verum fortasse iam defessi estis tot nugis meis audiendis. Defessi nos (inquit Octavianus) imò verò plurimum ista tua me oratio delectat,

in qua non tantum singulas Ciceronis clausulas disson-
 tis, verum etiam multa docta atq; erudita interponis,
 Sed (vt ingenue fatear) nimirum ad vinum (quod aiunt)
 mihi refecare videris: neq; dum omnia dicta vis ex-
 pugnare Ciceroni parcis, cum quo fortasse modestius
 agendum erat: nam inter nos omnia profecto licet di-
 cere. Sed si haec nostra disputatio vulgata fuerit, &
 intellexerint ij, qui magis quam seipfos Ciceronem
 amant, ab Antonio Comite Ciceronem suum, imperi-
 tum, ineptum, fallacem, nugatorem fuisse appellatum,
 vide ne te odio plusquam Vatiniiano prosequantur, et
 in te dentatam (vt aiunt) chartam exercent; atq;
 etiam tibi cauendum erit, nequis paulo audacior co-
 minus tecum rem gerat, & a te ne manus quidem
 abstineat. Tunc ridens Antonius, Equidem nullum,
 inquit, hominem Ciceronis studiosum, praeter hunc
 Maioragium pertimesco: quid enim reliqui de me di-
 cturi sint, non curo. Hunc autem scio, si voluerit, posse
 meam hanc loquacitatem suo illo disputandi artificio,
 quod tibi Octauiane, qui ab eo didicisti notissimum
 est, reprimere, atq; refellere. Sed quae causa est, vt mi-
 hi irascantur Ciceronis amatores? an non illis concedo
 summum oratorem esse Ciceronem? an non fateor eum
 mirifica, ac penè diuina eloquentia praestare? quid
 amplius volunt? an vt etiam summum eum fuisse Dia-
 lecticum, atq; Philosophum dicam? equidem hoc in eo
 non

non video. Quòd si ineptus est is, qui ea tractare ag-
 greditur, quorum usum non habet: videat Cicero, ne
 in meritò possit ineptus in hac parte vocari. Perge porrò
 inquam ego, Antoni: sed vide, ne ista tua audacia in
 neruum (ut aiunt) erumpat: nam à me nullo modo po-
 teris impune discedere, quòd tam nefariè sanctissimos
 illos Ciceronis manes violare non dubitaris: quòd nisi
 mihi tanta esses affinitate còiunctus, aut nisi te tanto
 amore prosequerer, excitare profectò in te disertissi-
 mos iuvenes Ciceronianos, Paulum Manutium, Octa-
 vianum Ferrarium Sebastianum Conradum, fortasse
 etiam quamvis grandiore iam natu Bartholomeum
 Riccium, sunt enim illum Ciceronis amatorem, qui
 omnia illa longe verius in te conuenterent, & te verè
 ineptam, imperitam, fallacem, nugatorem ostende-
 rent. Tum ille ridens, Ne sciri quæso, inquit, Maiora-
 gi: sed equo animo patere quæcunq; eueniunt: nam
 etiam ego prompto animo pati paratus sum, si quis me
 audacem, atq; imperitum appellet: modò rationes has
 meas, quas in Ciceronem protuli diluat omnes: &
 ostendat, iniuste Ciceronem à me accusari. Sed dum
 hac argumenta mea fuerint irreprehensa, atq; inex-
 pugnata, faciet omnino ille ineptè, atq; imperitè, qui-
 cunq; me audaciæ, atq; imperitiæ condemnare volue-
 rit. Sed his ne contenti estis, quæ hæcenus dixi: an
 etiã addi vultis aliã, quæ reliqua sunt? Absoluenda
 i 3 (inquit

(inquit Cardanus) tibi disputatio est, Antoni: scis enim Hesiodi præceptum esse, cum quis domum extruere cœperit, ne illam imperfectam relinquat: nam nos etiam reliqui, qui hodie venimus, in Ciceronem aliquid omnino dicere decreuimus: hi enim mihi adulescentes in via se paratos esse dixerant. Ego autem licet adhuc nihil excogitarim, tamen hodie spatium aliquod ad cogitandam sumam. Pergratum hoc, inquit Antonius, mihi futurum est; nam si forte ab istis Ciceronianis condemnatus fuero, calamitatis meæ scarios habiturus sum. Sed audite, quibus ea, quæ contradici possunt, argumentis refellat Cicero: Nihil ne igitur interest (nam hoc dicit aliquis) patrem quis necet, an seruum? Expecto Cicero, quid ad hæc obiectionem respondeas. Sed memento de peccatorum equalitate te verba facere: ne fortasse aliquid respondeas, (ut soles) quod nihil ad propositum faciat. Nuda (inquit) ista si ponas, iudicari qualia sint non facile possunt. Qua de causa obsecro? aut quid est tandem quod indicium impediatur, si constet utrunq; peccatum esse? nos enim de peccatis institutam à te disputationem videmus. Sit ego peccatum, patrem interficere: sit peccatum, seruum necare: deinde responde mihi, Nihil ua inter hæc peccata interest? Patrem, inquit, vita priuare, si per se scelus est, Saguntini qui parentes suos liberos emori, quàm seruos viuere maluerunt, paricidæ fuerunt

fuerunt. Hoccine modo mihi respondes? quid hoc ad
 propositam questionem? an non vides te aliam quan-
 dam, & quidem difficilem disputationem ingredi?
 Vtrum Saguntini peccarint, nec ne, quòd parètes suos
 emori liberos maluerint, quàm seruos viuere? Nos
 autem hoc à te non petimus, vtrum illud Saguntino-
 rum factum peccatum fuerit, nec ne: disputetur alio
 tempore, quoniam nihil ad propositum facit: nos enim
 de ijs, quæ constat esse peccata, quærimus, vtrum pa-
 ria sint, nec ne: solue igitur propositam questionem.
 Parenti, inquit, nonnunquam adimi vita sine scelere
 potest, & seruo sepe sine iniuria non potest. Prò bo-
 ne Iupiter, quàm importune, Cicero, questiones quæ-
 stionibus accumulās, neq; vllam soluis. Quid enim hoc
 loco prodest intelligere, vtrum parenti nonnunquam
 adimi vita sine scelere possit, nec ne? an non vides à
 scopo te longè aberrare? Sed dic mihi Cicero, quo-
 niā te sine ratione vagantem reuocare dicitur oportet,
 cum parentis sine scelere, si modo hoc accidere po-
 test, vita adimitur, est ne hoc peccatum? Minimè ve-
 ro: quod enim sine scelere, ac sine iniuria fieri potest,
 quæ causa est, ut id peccatum appelletur? vide igitur
 tandem, quo modo mihi respondeas: cum enim inter
 se peccata comparamus, non querimus ea, quæ pecca-
 ta non sunt: ut si fortè queram ab aliquo, vter acu-
 tius, et ingeniosius: Aristoteles ne, an Plato disputat:

Et is ita mihi respondeat, interdum Aristoteles non
 disputat: possent ne auditores risum cōtinere, qui tam
 absurdam responsionem audiant? Quid hoc Cicero
 tuum ab illo differt? Vtrum maius peccatum est, pa-
 trem ne interficere, an seruum? Interdum, inquit, pa-
 trem interficere peccatum non est. Sed quid hoc ad
 rem? non enim quero, quando non sit peccatum: sed
 cum vtrunq; peccatum est, vtrum maius sit? Causa,
 inquit, hæc, non natura distinguit: quæ quando alteri
 accessit, id fit propensius: si vtriq; adiuncta sit, paria
 fiant necesse est. Hæc mera fuga est, & aperta falla-
 cia: nam quæ tandem est ista causa, quæ peccata di-
 stinguit? potest ne esse iusta aliqua peccandi causa?
 Certè non tam amens eris Cicero, vt hoc dicas: quo-
 niam nulla vnquam tanta causa reperitur, propter
 quam debeat aliquis ab honestate recedere. Quero
 igitur, quæ sit ista causa: nam si quis parentem propter
 aliquam iustam causam, quam leges, & ratio probet,
 interfecerit, nullum est peccatum: si verò non iusta de
 causa quis et parentem & seruum interficiat, eodem
 reuoluimur: queram enim, vtrum maius peccatū sit.
 Sed eum vtriq;, inquit, adiuncta causa est, paria fiant
 necesse est. Quibus nos præstigijs ludis Cicero? certè
 ne te quidem satis aduertisse arbitror, quid hoc loco
 diceres. sed id vnum studuisse, vt in falsa, & nugatō-
 ria causa, aliquid dicere videreris. Quod facit sanè
 tulissim.

tulissem, nisi grauissimum Socratis, & veritatis no-
 men nobis obiecisses: vt qui istas tuas ineptias lege-
 rent, eas & Socraticas, & veras existimarent. Sed
 explica, obsecro, nobis causam illam, quæ vtriq; scele-
 ri adiuncta, faciat tam graue peccatum esse, seruum
 necare, quàm parentem: cur eam nobis abscondis? cur
 non patefacis? an eam tanquam Cereris mysteria vul-
 gare nefas est? Maximam profecto causam istam esse
 oportet, quæ cum peccatis adiungitur, ea necessario pa-
 ria faciat: sed eam cupio mihi declarari, neq; enim
 aliter vt isti tuæ conclusioni credam, adduci possum,
 nisi prius illius causam mihi demonstraris: nam ab
 Aristotele didici, nullam conclusionem necessario
 veram esse, quæ non à causis suis deducatur. Sed ipse
 ais, necessario peccata esse paria: fac igitur, vt causa
 nobis appareat. At profecto nulla penitus excogitari
 vera potest: neq; enim quæ falsa sunt, causam vllam,
 vt sint, habere possunt. Cum igitur nulla sit causa, quæ
 nos tam absurde conclusioni fidem habere cogat, me-
 rito te possumus irridere Cicero, qui pluribus in locis
 hoc in paradoxo te necessario concludere putes. Sed
 tandem ad propositum redis, atque in causa propria
 prædicaris. Concedis enim in seruo necando, si adsit
 iniuria, semel peccari: in patris vita violanda, multa
 peccari: quoniam violatur is, qui procreauit, is qui
 aluit, is qui erudiuit, is qui in sedē, ac domo, atq; in
 i s Repub.

Repub. collocavit: itaq; multitudine peccatorum pre-
 stare, eoq; maiore pœna dignum. Hoc est, quod a te vo-
 lebam, Cicero: neq; enim mihi persuadere poteram, te
 in tam absurda sententiâ esse, ut eundem pœna dignum
 putares, qui seruum interfecisset, cum eo, qui patrem
 pariciose vita priuasset. Maiore igitur pœna di-
 gnus est parricida. Quid ita? quia in patris vita vio-
 landa, multa peccauit. Siquis igitur probaret, vnum
 tantum scelus atq; peccatum esse, patrem interficere:
 an non, quia maiore pœna dignum est, etiam grauius
 peccatum esset? Certè de hac re nemo dubitare potest.
 Age ergo, quoniam tecum hac in parte mihi iocandum
 est; qui patrem per iniuriam interficit, an non male fa-
 cit? Nemini dubium id quidem est. Quid si illum vno
 ictu transfodiat? an nō hoc vnum factum erit? Ne hoc
 quidem dubium esse potest. Ergo qui patrem interficit
 hoc modo, quia malefacit, et id vno ictu facit, id vnu
 malefactū erit? Ita profecto est. Sed mihi quæso dic Ci-
 cero, Malefacta pctâ sunt, an non? iam a te concessum
 est, esse peccata: igitur si malefacta pctâ sunt, etiam
 vnum malefactum vnum peccatum erit. Sed iniuria
 patrem interficere, vnum est malefactum, ergo etiam
 vnum peccatum est, grauius autem punitur & maio-
 ri pœna dignus est parricida, quam qui seruum neca-
 uit, ergo patrem interficere maius peccatum est, quam
 necare seruum. Nam si ratio illa admittatur, quod in

uno facto multa peccata sunt, nullum peccatum iniu-
 rietur quod unū sit. itaq; neq; illud verum erit, quod
 in seruo necando. seruel. peccetur, possum enim ita di-
 cere, violatur is qui nobis seruit, qui nostra curat, qui
 domesticus est, qui nostram effigiem præ se fert, qui
 vitam suam pro nobis profundere paratus est, qui de-
 niq; homo est. Age vero, quid ad hoc respondebis Ci-
 cero, seruum & parentem per iniuriam interficere,
 peccare est; sed quia qui parentem interficit, maiori
 pœna dignus est, necessarium est, ut etiam magis pec-
 cet, alioquin iniusta leges essent. Sed qui magis in re
 aliqua peccat, maius peccatum committit: non igitur
 paria sunt peccata. Sed, inquis, nos in vita non qua-
 cuiq; peccato pœna sit, sed quantum cuiq; liceat, spe-
 ctare debemus. Quare Cicero? nullam enim rationem
 video, cur ea quæ grauius vindicantur, non maiora
 scelera existimem; affer ergo rationem. Sed nulla est.
 Vis igitur ut tanquam oraculis quibusdam tuis, effatis
 sine ratione credamus? saltem aliquam rationem ine-
 ptam, falsam, excogitasses, ne planè nobis illudere vi-
 dareris. Nō debemus spectare, quæ cuiq; peccato pœna
 sit? cur? Nescio, inquit: peto ut hoc mihi credas. An
 non te pudet, Cicero, ea quæ nemo cōcesserit, tanquam
 axiomata quædam omnibus nota sumere, ut verita-
 tem subuertat? An te præterit, nihil omnino turpius
 esse, quam sine ratione verba profundere? imò vero
 solent

solent omnes, contra istam sententiam tuam, quæ cuiq;
peccato pœna sit spectare: atq; ex ea de peccati gra-
uitate, vel leuitate, iudicare. Sapientissimi enim legi-
latores, & maiores, & minores pœnas delictis irro-
garunt, vt rectam proportionem obseruarent: maiora
enim peccata maioribus pœnis, minora minoribus
vindicare iustissimū est. Sed, inquit, quicquid nō opor-
set, scelus esse: quicquid non licet, nefas putare debe-
mus. Esto ita, vt quicquid contra honestatem perpe-
tratur, peccatum sit, & nulli penitus peccare liceat,
vt in minimis etiam rebus à peccato cauendam sit:
hæc sanè omnia concedimus, quoniam & Socratica,
et vera sunt. Sed ex his confici, vt omnia peccata sint
aqualia, nullo modo uolumus: quoniam nulla ratio est
omnino, quæ nos id credere compellat: quin potius plu-
rimæ sunt, quæ nos in contrariam sententiam addu-
cant. At nobis histrionis & Poëta similitudinem
adducis, qui exhibentur, & exploduntur, cum in vna
syllaba peccauerint. Quid tum? concedam enim etiam
civem accusari, atq; reprehēdi debere, qui in re quam-
uis leui peccauerit. Sed erit ne ideo confectum, vt tan-
tundem peccet, idemq; (vt ait Horatius)

Qui teneros caules alieni fregit horti;

Et qui nocturnus diuum sacra legerit?

Sed hinc tandem paradoxo coronidem imponamus,
quod ita concluditur à Cicerone: Quicquid peccatur,

pertub

perturbatione peccatur rationis, atq; ordinis: perturbata autem ratione semel, atq; ordine, nihil potest addi, quo magis peccari posse videatur. Quam in conclusione duo sunt effata, quorum neutrum à Cicerone confirmatur: sed illud primum concedimus, Quisquis peccatur, rationis perturbatione peccari: nihil est aliud peccatum, quam quodam à ratione digressio: sed omnes quimi perturbationes rationem quodammodo impediunt, et peccandi causam prabent. Verum illud secundum omnino falsum est, Quod perturbata semel ratione, nihil addi possit, quo magis peccari posse videatur: sunt enim & grauioribus, & leuiores animi perturbationes, quod omnes Philosophi tradunt, atque etiam pluribus in locis Cicero restatur, & ipsa nos experientia, rerum omnium magistra, docet: videmus enim homines et leuiter, & grauius irasci, interdum parua, interdum magna cupiditate trahi: neq; dubium esse potest, quin leues perturbationes leuiter etiam rationem impediât, graues verò grauius. Sed cum animi perturbationes peccatorum cause sint, necessario sequitur, vt grauior perturbatio, grauius etiam peccatum pariat, lenior autem leuius. At verò si plures ad vnum aliquod facinus cause concurrant, quod fieri facile potest: hoc est, si quis pluribus animi perturbationibus commotus in aliqua re fuerit, necessario fit etiam, vt in ea grauius peccet: vt si quis forte filius

improb

improbus, molestū patrem habeat, qui nulla in re sibi
 indulgere velit, eum primò fallere incipiet, deinde se
 pater eum verberibus afficiat, etiam odisse incipiet,
 quòd si nullas à patre pecunias habere possit, quas ar-
 bitratu suo profundat, patris mortem concupiscet, neq;
 tamen fortasse offendet: quòd si pater eum domo ex-
 pellat, sur exheredet, quoniam rectè se gerere velit,
 tunc incipiet de patricidio cogitare: deniq; si qua alia
 causa grauis accesserit, quæ ad furias scelesti illius sitij
 animam impellat, quæcunq; ratione poterit patrem in-
 terficere conabitur. Quid ergo perturbata quidè erat
 ratio iuuenis illius, cum patrem fallere atq; odisse coe-
 pit: sed non tamen vsq; eò, ut illum interficere velleret,
 alie deinde perturbationes multæ, atq; graues acces-
 serunt, quæ tandem scelestum filium ad patricidium
 impulerunt. Nequaquam igitur verum esse potest,
 quòd perturbata semel ratione, nihil addi possit, quo
 magis peccari posse videatur: nisi quis tam demens
 sit, ut par scelus esse putet, patrè fallere, atq; eundem
 interficere. Sed iam tempus est, ut ab hac disputa-
 tionis parte discedamus, quoniam omnia Ciceronis ar-
 gumenta dissoluta sunt: in quibus ideo fui longior, quo-
 niam videbatur hoc in capite sibi multum Cicero pla-
 cere, cum à Philosophis ea sumpsisse argumèta se præ-
 dicet, et Socratem ita disputare solitum affirmet. Sed
 cum perspicuum sit, nihil ab eo verè, nihil acutè con-
 clusum,

clusum, quæ reliqua mihi sunt, longè faciliora videbuntur. Restat enim ut ostendam, neq; Socraticam, neq; veram hæc esse sententiam. Neq; enim unquam Socrates, neq; Plato paria dixit esse peccata: & ipsa ratio, atq; veritas longè aliter nobis dicat. Quod autem inter peccata multum inter esse, atq; alia maiora, alia verò minora Socrates esse velit, infinitis penè in locis apud Platonem perspicui potest. Sed ne nimium longa sumatur oratio, paucis contentus ero. Ac primo in postrema Phædonis parte planissime hoc Socrates demonstrat: ubi ostendit, peccata quedam esse sanabilia, quæ scilicet minora sunt: quedam autem insanabilia, quæ maxima sunt. Et eos, qui propter magnitudinem sceterum insanabiles sunt, qui vel sacrilegia multa & magna, vel cædès iniquas, vel alia horum similia perpetraverint, in Tartarum mergi, unde nunquam egrediantur: eos verò qui sanabilia peccata commiserint, aliquando liberari. Eadem ferè in postrema Gorgia parte repetit, ubi tradit, Tyrannos, & reges, et civitatum gubernatores, acerbissimis, gravissimisque poenis omni tempore cruciari. Quippe cum (inquit) hi ob ipsam peccandi licentiam gravissima prophanissimaq; peccata committant. Videris ne ut Socrates peccatorum gradus constituat? & alia sanabilia, alia insanabilia, alia levia, alia gravissima dicat esse: quod si paria esse putasset, nunquam hæc ita profecto dixisset:

nam

nam in eodem Gorgia dicit, Iniustitiam peccatorum omnium esse grauissimam. Quare necessario concludi ex Socratis sententia potest, alia omnia esse leuiora, atq; ideo non aequalia. Quamuis autem haec ad ostendendam Socratis & Platonis sententiam sufficere videantur, tamen vt res etiam manifestior euadat, alia quaedam ex Platonis legibus addere constitui. Nono igitur de legibus libro, ita loquitur hospes Atheniensis, qui Plato est: vt quisquis iniurias, siue paruas, siue magnas commisit, corrigatur, à lege. Auditis ne paruas, & magnas iniurias? Eodem in loco tres peccandi primas causas ponit, Iracundiam, Voluptatem, Ignorantiam. Deinde ignorantiam bipertito distribuit, & aliam esse simplicem ait, aliam verò Duplicem: Simplicem quidem leuium peccatorum esse causam: Duplicem verò vocat, quando non ignoratione solum quispiam detinetur, sed etiam sapientiae opinione inflatus, quae omnino ignorat, ea se scire, prorsus existimat. hanc ait, si robur, viresq; consecuta, fuerit, ingentium, turpissimorumq; scelerum causam esse. Decimo verò de legibus libro, quinq; peccatorum genera constituit, quorum ea maxima omnium dicit esse, quae in Deos & res sacras publicas committuntur; Secundo loco ponit, quae in patriam, & sacra priuata, atq; sepulchra: Tertio, quae in parentes: Quarto, quae in magistratus: Quinto, quae in ciues aliquos, atq; homi-

nes

nes priuatos perpetrantur. Hæc est Socratica doctrina, de peccatorum magnitudine, & paruitate: quam cum Cicero vel non aduertisset, vel non meminisset, ausus est literis mandare, Socratis fuisse sententiam illam, quã ab insanis Stoicis didicerat. Sed profectò verissimum illud est, quod his versibus scribit Horatius:

Quis paria esse ferè placuit peccata, laborant
 Cum ventū ad verū est, sensus, moresq; repugnāt,
 Atq; ipsa vtilitas iusti propè mater, & equi.

In hac igitur veritate requirenda, que disputationis huius tertia atq; vltima pars est, nullum alium mihi autorem, quàm ipsum Ciceronem libentius assumam, vt ipse contra se ipsum testimonium dicat. In omni enim iniustitia permultum interest, inquit ipse Cicero de Officijs primo, vtrum perturbatione aliqua animi, que plerunq; breuis est, & ad tempus: an consultò, & cogitata fiat iniuria. Leuiores enim sunt ea, que repentino aliquo motu accidunt, quàm ea, que meditata, & preparata inferuntur. Videtis ne, quanta vis sit veritatis? vt sese contra calliditatem hominum facillimè defendat? Quid ais Cicero? leuiores sunt peccata, que repentino aliquo motu accidunt, quàm ea que meditata, & preparata inferuntur? Sic est. Ergo ex peccatis alia leuiores, alia grauiora: quomodo igitur paria sunt? Repugnant enim hæc inter se omnino, vt paria peccata sint, & alia
 k leuiores

leuiora sint, alia grauiora. Vel igitur hoc in loco falsum defendis, Cicero: vel in officijs falsa doces. Sed ea, quæ à te traduntur in officijs, vera sunt: quoniam & cum Socrate, & cum ratione maxime conueniunt. Igitur hoc falsum est. Idem Cicero, eodem libro Panetium reprehendit, qui triplicem tantum consilij capiendi deliberationem statuit: quarum prima est, cum honestum ne factu sit, an turpe dubitamus, id quod in deliberationem cadit: altera, cum utile ne sit, an inutile: tertia, cum pugnare videtur cum honesto id quod videtur utile. Nec enim solum, inquit, utrum honestum, an turpe sit, deliberari solet: sed etiam duobus propositis honestis, utrum honestius: Itemq; duobus propositis utilibus, utrum utilius. Ita quam ille triplicem putauit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. Hæc certè Ciceronis ipsius verba sunt, ut non dubitandum sit, quin longè aliter ipse senserit, quàm quod hoc in Paradoxo probare conatus est: atque hoc ioci tantum gratia fecisse videri posset: nisi addidisset, hæc Paradoxa Socratica esse, atque verissima, quod virumque maxime falsum est. Sicut enim aliquid est honesto honestius, ita etiam turpius: ut si honestum sit amicum tueri, sed honestius patriam seruare: ita etiam turpe est amicum deserere, sed longè turpius patriam prodere. Rursum in postrema primi de officijs parte, Sapientiam illam,

illam, quam Græci *Σοφία* vocant, principem omnium virtutum esse dicit: & id officium, quod à communitate ducitur, hoc est à iustitia, cæteris omnibus anteponendum ostendit. Ex quo facile potest intelligi, iustitiam longè maiorem esse virtutem quàm reliquæ sint: atq; ita fiet, ut iniustitia, quemadmodum Socrati placere diximus, sit omnium peccatorum maxima, neque ullo modo cæteris vitijs æquiparanda. Quin etiam in ipsa iustitia, in qua continetur Deorum atq; hominum communitas, & societas ipsorum inter ipsos, sunt gradus officiorum, inquit Cicero, ex quibus quod cuique præstet intelligi possit: ut prima Dijs immortalibus, secūda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, duobus propositis honestis, aliud alio honestius esse posse: atque eodem modo duobus propositis turpibus, aliud alio posse turpius esse. Quod idem est, ac si quis dicat, aliam virtutem alia maiorem esse: et peccatum aliud, alio maius.

Hæc cum dixisset Antonius, illud addidit, Hæc sunt, quæ pro collecta mea vobis affero: quæ si fortasse vobis horridiuscula visa sunt, quàm expectabatis, ignoscite: non enim alios fructus Stoicorum dumeta, ad quæ me compulit Cicero, producant. A te verò Cardane, atq; ab Octaviano, & Constantino, longè politiora, atq; ornatiora expectamus. A me verò,

k 2 inquit

inquit Cardanus, qui iam pridem medicam artem exerceo, neque has humaniores literas amplius attingo, vel certè rarissimè. Sed tamen quid possim experiri, quoniam inter nos omnia licet. Tunc Marcus: Tempus mihi videtur, inquit, ut etiam ventri satisfaciamus, qui iam dudum obstrepit, & indignari quo tam modo videtur, quòd animum tantum oblectemus, sui verò non meminerimus. Scitum est enim illud Catonis Censorii, qui cum legem agrariam dissuasurus esset, orationem suam sic exorsus est, ut diceret, Arduum esse, ad ventrem verba facere qui auribus careat: & Seneca, Venter, inquit, præcepta non audit, poscit, appellat. Ut placet, inquit Cardanus: Verum scitote, sumpto prandio non satis esse salubre statim disputare atque mentem agitare, nisi de rebus tantum iocosis, & facilibus agatur. itaque totam hanc disputationem in pomeridianam horam, quousque sol ad occasum spectet, reijciamus: & interim unà vivamus, non eo modo, quo Lucilius eo carmine præcipit,

Vivite Lurcones, comedones, vivite ventres.

Sed eo modo, quem Cato maior apud Ciceronem his verbis dilandat: Bene enim maiores accubationem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, Conjuvium nominarunt: melius quàm Greci, qui hoc idem tum Computationem, tum Concenationem

vocant.

vocant. His dictis exurreximus, ut ad paratum iam dudum prandium veniremus: sed inter eundem, Cuius, inquit Antonius, partes erunt hodie disputandi? scire enim aueo, quis mihi successor futurus sit.

Quis alius, inquit Marcus, quam hic Cardanus noster, cuius tanta facilitas est, ut non dubitem, quin hanc dicendi provinciam libentissimè suscepturus sit, cum presertim hoc ultro ipse pollicitus sit. Cras deinde duos hos mihi charissimos cõmilitones audiemus: manè Octavianum, vesperi verò Constantinum.

M. ANTONII MA-
IORAGII ANTIPA-
RADOXON LIBER
QUARTVS.

*

LACVERAT omnibus Marci sententia, disputationisq; distributio, cum lanti, atq; alacres vna discubimus, & varijs iocis, atque fabellis nosmet in eo conuiuio mirifice delectauimus: cum tamẽ nihil à quoquam dictum fuerit, quod non ad eruditionem aliquo modo pertinere videretur. Itaque non ita multò post, quam remota fuerunt epulae, coeperunt adolescentes ex Antonij disputatione quaedam repetere, quae acute

k 3 concl

conclusa videbantur, & ad cœlum ea tollere: nonnulla etiam quæ defendi à Cicerone facile posse dicerent: nam Antonius ipse, & Cardanus, cùm horam ferè unam à prædio nobiscum fuissent, inter se nescio quid collocuti discesserant, vel ad cōmentandum, vel certè ad meridiandum. Marcus autem quasi ludibundus ponere quæstiones iussit adolescentes de verbis, & dicendi generibus, atq; locutionibus, quæ apud Ciceronem legerentur, & quæ non: seq; ad omnia paratum esse respondere ostendit. Certatim igitur & Franciscus, & Octavianus, & Constantinus alternis interrogabant. Ego autem incredibilem animo voluptatem capiebam, cùm Marcum meū viderem promptissimè non tantum ea reijcere, quæ Ciceronis non essent: sed etiam memoriter loca plurima citare, in quibus aliter Cicero locutus fuisset: quæ verò Ciceronis erant, ita accipiebat, ut statim ostenderet, quot modis illis, & quibus in locis eleganter Cicero uteretur. Itaq; tres amplius horas in ea re iucundè transigimus, donec Antonius & Cardanus redierunt: Et paratus sum, inquit Cardanus, cùm me symbolam meam proferre volueritis: sed, ut verum fatear, hic tam immensus calor mihi molestus est: velim igitur, si fieri posset, ut in opacum aliquem locum, ubi spiraret aura, concederemus. Quam vellem, inquit Marcus, ut in Gynecœum ingredi possenius, in quo locus

quidam

quidam tam amoenus & iucundus est, ut ne antro quidem illi Nympharum cedat, quod multis carminibus ab Homero describitur. Sed vereor, ne secum mater eius loci claves in urbem attulerit, et statim quandam ad sese vetulam vocari iussit, quæ clauium custodiam habere consueverat: quæ cum tremulo capite se Gynæcei claves habere annuisset, lati omnes eam secuti sumus. Quò postquam peruenimus, Dij boni quæ locum, quæ cœnationem, quæ aspectu delectabilem, quæ amœnam, quæ leni aura undiq; perflatam reperimus? erat enim opere quidem testudineo atq; fornicato constructa, sed ab omni parte ianuis atq; fenestris aperta, pavimento vermiculato, lacunari verò fulgentissimo, & varijs interlucente auro picturis distincto, parietes quadratis quibusdam partibus candidissimi, sed crebris atq; auratis columnis, variaq; pictura quasi striatis distinguebantur: quarum fastigia capitulis, atq; methopis ornata erant: verum cū ipsius lacunaris pictura, quadam quasi trabe perpetua atq; inaurata coniungebantur. Stylobatæ verò non ad pavementum usq; pertingebant, sed erat quasi spiræ quædam variè picta, quæ ab inferiori parietum parte totam cœnationem cingebat, supra quam ad pictoris libramentum stylobatæ collocari fuerant. Fenestræ autem ita constructæ fuerant, ut alteram altera respiceret, ut ex omni parte perflari tota cœnatio facillimè

k 4 possit:

posset : ab ima verò fenestrarum parte marmorea sedilia consurgebant , in quibus coccinei atq; serici pulvini erant appositi. extra cœnationem quaque versus humiles quedam atq; frondose arbores consite erant, quæ tamen ad cœnationis fastigium exurgerent , & omnem solis impetū penitus arcerent. In medio mensa erat pulcherrimo tapete constrata, circa quam undiq; visebantur coccineæ cathedræ, scabellaq; variè depicta, quibus in omnibus hæc erat inscriptio , quâ Marcus apponi iusserat , PRVDENS MVLIER FAMILIÆ CLAVVS. Quid multa? nympharum omnino domū diceres: nam in ea Marci mater lectissima fœmina Brigida , atq; eiusdem Marci soror doctissima , atque pudicissima Hippolyta , cum alijs honestissimis matronis plerumq; æstiuam auram captare cōsueuerant. Hunc igitur locum postquam Cardanus vidit, vehementer admiratus Vereor (inquit subridens) Marce , ne hic locus tam venustus, & ornatus, nos potius inuitet, vt aliquid de Amore, & de iucundissima mulierum consuetudine loquamur, quàm vt institutam disputationem perficiamus. Itaq; tua culpa sit Marce, si me tam acrem disputatorem, vt sperabas, hodie nō audieris, quem enim ferum atq; trucem animum locus iste non emolliat? Verūm si libet, sedeamus, & (vt ait Poëta) quod nunc instat agamus. Hic omnes confedimus, & ad Cardanum conuersi

conuersi quæ dicturus esset expectabamus. Tum ille, Nunquam profectò fore putassem, adolescentes optimi, ut in Ciceronem coram vobis quodammodo mihi declamandum, atq; dicendum esset. Sed quoniam ita usu venit, ut vobis aliter satisfacere nõ possem, omnẽ saltem diligentiam adhibebo, ut apertissimè intelligatis, & errasse grauissimè Ciceronem, & absurdissimè in hoc quarto Paradoxo disputasse. nam postquam à vobis (ut scitis) à prandio discessi, petiui ab Antonio, haberet'ne secum Ciceronis illud volumen, in quo Paradoxa reperiuntur: qui cum è Marci bibliotheca se illud manè prompsisse diceret, accepi, & totum illud caput quartum, de quo mihi disputandum esse intelligebam, perlegi. Sed prò Dij immortales, quàm mihi inepta visa est eius disputatio, quàm absurda, quàm à veritate aliena: ut ne verbum quidem in ea mihi esse visum sit, quod ad propositam quæstionem facere videatur. Cum enim se proposuisset ostendere velle, Stultos omnes insanire: quod nequaquam Socratis, ut ipse falsò asserit, sed Stoicorum potius decretum est: expectabam sanè auidius argumenta aliqua, quæ refellerem, & falsa esse ostenderem: quippe qui præclarè intelligerem, ipsam propositionem esse falsam. Sed prò Deum hominumq; fidem, quantopere me fefellit expectatio mea: nam ne vnum quidem verbum in toto capite reperi, quod cum ipsa inscriptione

conueniret : quod non tantum mihi , sed omnibus mi-
rum uideri debet. Itaq; prius ipsius Ciceronis uerba
(quid enim dicam argumenta, cum in toto capite nul-
lum sit?) excutere, atq; refellere decreui. Deinde, pro-
positum hoc neq; Socraticum esse, neq; uerum, osten-
dam. Nam, audite obsecro diligenter quo modo proce-
dat Cicero, primò conclusionem hanc proponit, Omnes
stultos insanire: quæ nulla penitus ab eo ratione proba-
tur. Deinde Clodium insanum esse ostēdit, ut omnino
nobis illudere uelle uideatur. Itaq; urgens est à me
diligenter. Quid ais Cicero? Omnes stulti sunt insani.
Audio : sed qua de causa? Quia Clodius est insanus.
O mirabilem argumentationem. Ergo quia Clodius
est insanus , ideo sequitur , ut omnes stulti sint insani?
Quis te hoc genus argumentationum edocuit? est ne
hic modus disputandi, quo Socrates uti solebat? Audi
quid valeat ista tua argumentatio. Si dixerò ego, Phi-
losophi omnes summum bonum in uoluptate ponunt:
& aliquis inficietur, petatq; à me ut hoc probem, atq;
ego ita respondeam: Epicurus summum bonum in uo-
luptate statuit , ergo omnes Philosophi idem sentiunt.
An non putabit ille se à me derideri? qui quod in uno
Philosopho, aut in aliquibus est, id omnibus attri-
buam? Quid ergo? non ne uides Cicero, tuum hoc ar-
gumentum nihil ab eo differre? & nihil te pudet isto
modo disputare? Quid, quod nihil in toto capite præter
hoc

hoc primum dicis, quod ullo modo possit, vel bene vel male cum proposita questione conuenire? nam postea disputas, Romam non fuisse ciuitatem, quo tempore tu expulsus es: sed tunc demum fuisse ciuitatem, quando te reuocauit: perinde quasi tu ciuitatem tecum abstuleris, atq; eandem tecum retuleris. sed cur non erat ciuitas Roma Cicero quo tempore tu pulsus in exilium fuisti? an quia te talem disputatorem amiserat, qui quoniam Clodius insanus erat, probare contenderes, omnes qui perfectam sapientiam adepti non sunt, quia stulti adhuc sunt, insanire? magna verò iactura propter quam Roma ciuitatis nomen amitteret. Sed libet aliquas huius capituli clausulas sigillatim examinare, vt apertè intelligatis, id esse verum, quod initio dixi, ne vllum quidem esse verbum quod ad propositum attineat. Ego verò, inquit, te non stultum, vt sepe, non improbum, vt semper: sed dementem, & insanum rationibus addicam necessarijs. Dic mihi Cicero, quæ causa fuit immutatae tuæ voluntatis? cur quem sepe stultum, semper improbum appellasti, nunc insanum potius appellare vis? aliquid omnino subesse oportet, quod te ista proferre compellat. Quæ tandem sunt istæ rationes necessariæ, quibus insanus ille tuus inimicus dici debeat? equidem neq; causam vllam, neq; rationem, à te proferri video, cur ei nomen immutari oporteat: Tuo igitur arbitrio, sine ratione, nomina fingis?

hoc

hoc sanè modo posses eum Regem, posses Tyrannum; posses Deum appellare, cum nullam nominis eius probationem afferas. Sed mauius insanum appellare: cur obsecro te? Quia omnes stulti insaniunt. Proba igitur hoc mihi, non enim ita facile credo, nisi rationes aliquas prius audiuerò. Verùm nulla est ratio, nullum argumentum: sed tanquam oraculum è tripode proferatur, Omnes stultos insanire, quod ideo nobis credendum est, non quia probetur à Cicerone, sed quia ipse dixit. Ego verò nequaquam ita credulus sum: perscrutari volo cetera ut tandem videam siquam huius conclusionis probationem ex Ciceronis verbis elicere possim. Sapientis, inquit, animus magnitudine consilij, tolerantia rerum humanarum, cõtemptione fortune, virtutibus deniq; omnibus ut mœnibus septus, vincetur & expugnabitur, qui ne ciuitate quidem pelli potest? Intellego: rectè declamas Cicero, rectè sapientem laudas, scio te bonum esse Rhetorem, sed nunc non erat his opus: non enim id hoc tempore agimus, quàm belle tu declamare scias, aut quàm fortis sit, aut quibus laudibus dignus vir sapiens: non hoc loco quærimus, utrum vinci atq; expugnari possit sapiens, nec ne: non est questio, utrum sapiens è ciuitate pelli possit: seruentur hæc quæstiones in aliud tempus, quoniam nihil ad propositum faciunt: nunc, obsecro te, proba quod proposuisti: nisi fortè hoc argumento probasse te putes, Sapiens quia

quia virtutibus omnibus, ut moenibus septus est, neque
vinci, neque expugnari potest, neque etiam è ciuitate
pelli: ergo omnes stulti insaniunt. Hoc tibi vide-
tur esse coniectarium? non hercle magis, quam si quis
ita argumentetur, Animantes omnes quia mouentur,
& cum libet locum mutant, radices non habent, ergo
omnes arbores ficus ferunt. Quid enim simile habet
sapiens cum insano? Tuum istud argumentum for-
ta se probaret aliquid, si te proposuisses ostendere velle
stultos omnes vinci, atque expugnari, & è ciuitate pelli
posse. sic enim à contrario procederet argumentatio:
Sapiens neque vinci, neque expugnari, neque è ciuitate
pelli potest: ergo quicumque vincuntur, & expugnan-
tur, & è ciuitate pelluntur, stulti sunt. hoc certe con-
sequens esset si prius illud effatum verum sit, utrum
autem vinci possit, aut è ciuitate pelli vir Sapiens, vi-
deris ipse Cicero, qui te sapientem profiteris, & tamen
victus, atque expugnatus, et è ciuitate pulsus es. Equi-
dem hanc questionem nihil ad institutam disputa-
tionem facere video. Quid enim prodest scire, utrum
sapiens vinci possit, ad hoc ut intelligas, omnes stultos
insanire? Fateor me non esse tam acutum, ut argumen-
torum id genus vim penetrare possim: & qui totam
Aristotelis logicam, & legendo, & interpretando,
& etiam publicè docendo sepius contriui, & quasi
per dissectionem quãdam singulas eius partes apertas
vidi,

vidi, nunquam tamen tale genus argumentationis obseruavi: neq; etiam apud Platonem vidi quenquam, qui hoc modo disputaret. Prò bone Iupiter, quid hoc argumenti est, Sapiens vinci non potest, ergo omnes stulti insanire? Sed reliqua rideamus. Quæ est enim, inquit, ciuitas? omnis'ne conuentus ferorum, atq; immanium, omnis'ne etiam fugitiuorum, ac latronum congregata vnum in locum multitudo? Certè negabis. Negabo: quid deinde? quis à te petit vt ciuitatem hoc loco definias? Non hoc à te querimus Cicero, vt explanes nobis, quæ sit ea, quæ verè ciuitas appelletur: sed expectamus vt id probes, quod proposuisti, Stultos omnes insanire. Quid enim mihi prodest scire, vtrum fugitiuorum ac latronum congregata vnum in locum multitudo sit ciuitas nec'ne, ad hoc vt sciam, an stulti insaniant? Habeas per me sanè hæc omnia quæ disputari, & refelli possunt, viceris in hoc Cicero, quoniam nihil ad rem propositam facit, non sit ea ciuitas in qua leges nihil valent, in qua iudicia iaceant, in qua mos patrius occiderit, in qua ferro pulsus magistratibus, Senatus nomen non sit. Non sit (inquam) ea ciuitas, sit potius prædonum concursus, & latrocinium: quid hæc tibi, quæso, prodesse possunt ad tuæ cõclusionis approbationem? Non enim video, quamuis concursus prædonum non sit ciuitas, cur omnes stultos insanire existimem. Sis ergo copiosus in verbis, valeas plurimùm
in ling

*in lingua volubilitate, fundas tota nugarum plau-
 stra, modò intelligas, te nihil tot ambagibus concludere.
 At pulsus, inquit, ego ciuitate non sum, quæ tum
 nulla erat. Quid (malum) hoc ad me? quid est cur ego
 querere debeam utrum ciuitate pulsus sis, nec ne? de
 hoc ipse videris, qui cùm in eam calamitatem incidis-
 ses, tam abiecto et fracto animo fuisti, ut omnes tuam
 sapientiam desyderarēt. Non igitur ego quero, utrum
 Roma, quo tempore tu pulsus es, ciuitas fuerit, nec ne:
 quoniam hoc nihil ad versum, ut aiunt: sed quero,
 utrum omnes stulti insaniant, quemadmodum propo-
 suisti. Accersitus sum, inquit, in ciuitatem, cùm esset
 in Repub. cōsul, qui tum nullus fuerat, cùm esset Sena-
 tus qui tum occiderat. Rursus ad ineptias redis. Mitte
 tandem de te loqui, & de re ipsa loquere. Quid enim
 hoc ad me, utrum in ciuitatem accersitus sis, an non?
 noli ista tua tantopere iactare: scimus quo te modo
 gesseris: recordare quid probandum susceperis, et illud
 tandem nobis explica. Sed verba fiunt mortuo, nihil
 audit Cicero, nihil intelligit. Sed pergit ineptire, &
 seipsum laudare, atq; extollere: nam se cum inimico
 suo Clodio comparat, & sapientem se esse probare
 contendit, illum verò dementem. Quæ omnia, quan-
 tum à proposita questione sint aliena, neminem ve-
 strum esse opinor, quin intelligat. Quid enim prodest
 ad sciendum an omnes stulti insaniant, quòd Cicero
 iactam*

*iacctam et immiffam à Clodio nefariam effe iniuriam
 femper duxerit, perueniffe tamen ad fe nunquam pu-
 tarit? aut quòd cum Clodius Ciceronis parietes diftur-
 babat, aut cum tectis fceleratas faces inferebat, fuo-
 rum aliquid ruere, aut deflagrare arbitraretur? quis
 tam rerum ignarus eft, vt hæc non videat ab hac di-
 fputatione longè effe aliena? Quid illud quod addit,
 Nihil neq; meum eft, neq; cuiusquam, quod auferri,
 quod eripi, quod amitti poteft. Quid tandem hæc tam
 pulchra, tamq; vera fententia poteft ad hoc, vt omnes
 ftulti infaniant? Quid quòd probare contendit, à Clo-
 dio fe nequaquam iniuriam accepiffe: quoniam nõ sibi
 Clodius diuinam animi fui constantiam, nõ curas, non
 confilia, non mentem eripuerit? quo tandem hæc modo
 cum quæftione propofita conuenire poffunt? Profectò
 aut ego nullam differendi rationem intelligo, in qua
 tot labores & vigilias conſumpſi: aut hoc in toto ca-
 pite Cicero ipſe egregiè infanit, dum omnes ftultos in-
 fanire per hæc que commemorat, probare fe opinatur.
 Sed nimium amor ille fui, qui non ſine cauſa cæcus effe
 dicitur, eum decepit. Quàm enim ſibi placet, quãtum
 gloriatur, quibus verbis ſuam ſapientiam amplificat
 hoc in loco: vt mihi quidem videatur quadam rerum
 ſuarum dulcedine atque iocunditate captus, non ſatis
 aduertiffe, quid, aut quo modo diceret. Nam ſiquis re-
 ctè conſyderet, nihil aliud in toto hoc Paradoxo repe-
 riet*

riet à Cicerone concludi, quàm, Ego sapiens, Clodius
 insanus: Ego ciuis, Clodius exul. Quare si quis esset
 paulò proteruior, qui Ciceroni velles illudere, rectissi-
 mè posset huius capituli inscriptionem immutare, ut
 quæ nunc ita apponitur: Omnes stultos insanire.
 Ita ab eo conuersa, atque mutata poneretur: Cicero-
 nem esse sapientem & ciuem, Clodium insanum &
 exulem. Nam hæc omnino verior esset inscriptio, quo-
 niam nihil aliud probare conatur: quamuis etiam hoc
 imperitè faciat. Quid enim aliud hæc verba volunt,
 Ergo ego semper ciuis eram, & tum maxime, cum
 meam salutem Senatûs exteris nationibus, ut ciuis
 optimi, commendabat: tu ne nunc quidem es ciuis, nisi
 fortè idem & ciuis, & hostis esse potest. Deinde
 ita progreditur ad finem vsq; , ut nihil aliud omnino
 dicat, quàm Clodium, & omnes impios, & scelera-
 tos, non ciues, sed exules esse. Quid autem opus est
 ut eius verba recenseam, in quibus tantum Clodij sce-
 lerata commemorat, & suum illud exilium, non exi-
 lium fuisse dicit? quamuis enim pluribus & grauibus
 verbis in Clodium inuehatur, tamen illud affirmo, ne
 vnum quidè ex tot verbis esse, quod ad primam que-
 stionem attineat. Quin etiam illud maxime ridiculū
 mihi videtur, quòd cū proposuisset, Omnes stultos in-
 sanire, tandem concludit, Clodium non esse ciuem, sed
 exulem: quo quid ineptius dici, aut excogitari potest?

l longè

longè enim hoc turpius est, quàm id quod reprehendit
Horatius:

— *Anphora cœpit*

Institui, currente rota cur vrceus exit?

*Inuitus quidem feci, ut ita Ciceronem deriderem. Sed
quid facerem, cum tam absurde disputare videatur?*

*Nunc, quoniam satis ostendimus, nequaquam à Ci-
cerone probatum esse, quod ab eo propositum fuerat,
nempe Stultos omnes insanire, videamus, an contra
probare nos possimus, conclusionem hanc à Socratis
sententia penitus abhorrere, & omnino falsam esse.
Qua igitur potissimum ratione confirmare poterimus,
Socratem in ea sententia minimè fuisse, ut existima-
ret, Stultos omnes insanire? an non si ipsum aperte
clamantem, & clarissima voce testantè, nequaquam
eos qui stulti sunt, etiam omnes esse insanos, induca-
mus? Hic nulla circuitione verborum opus est, nullis
argumentis, nulla inductione. Socratem ipsum aperte
Ciceroni contradicentem, atq; illi mendacij notam im-
pingentem audite: nam in eo Dialogo, qui secundus
Alcibiades, vel de supplicatione, seu de voto inscribi-
tur, cum dixisset Socrates quosdam esse homines, qui à
Deis immortalibus maxima sibi mala deprecantur:
respondet Alcibiades, eum omnino insanire, qui sibi
mala precetur. Tunc Socrates quasi dedita opera, ut
eos refelleret, qui Stultos omnes insanire dicunt (quod
omnino*

omnino Cicero non aduertit) ita progreditur: Dabitur enim profectò hanc mihi veniam, ut integram Platonis paginam vobis recitem, quò res hæc manifestior euadat: ait igitur Socrates: Insanire non'ne cõtrarium est ei, quod est prudentem esse? ALCIBIADES, Omnino. SOC. An non ex hominibus alij prudentes esse, alij Stulti videntur? ALC. Ita sanè est. SOC. Age ergo videamus, qui nã isti sint. Esse enim quosdam Stultos, quosdam prudentes, alios insanos, inter nos cõuenit? ALC. Conuenit. SOC. Præterea non'ne bene valentes aliqui sunt? ALC. Sunt sanè. SOC. Igitur etiam ægrotantes aliqui? ALC. Haud dubium id quidem. SOC. Non ergo ijdem sunt. ALC. Minimè verò. SOC. Sunt'ne alij quidam, qui neutrum istorum in se habeant? ALC. Nequaquam. SOC. Necesse est enim hominem vel egrum esse, vel non egrum? ALC. Mihi quidẽ ita videtur. SOC. Quid autem de Prudentia, atq; Stultitia, num eadem sentis? ALC. Quo modo hoc ais? SOC. Num videtur tibi necesse esse, hominem aut prudentem, aut stultum esse? an aliquid est horum medium, quod hominem neq; prudentem esse, neq; stultum efficiat? ALC. Nõ sanè esse arbitror. SOC. Meministi'ne igitur te confessum fuisse, prudentiæ insaniam esse contrariam? ALC. Memini. SOC. Et præterea nullum esse tertium in medio, quod neq; prudentem esse hominẽ, neq; stultum

l 2 effic

efficiat? A L C. Confessus sum. S O C. Sed qua ratione fieri potest, ut vni rei duo contraria sint? A L C. Non fieri potest. S O C. Stultitia igitur, atq; insania idem esse videntur? A L C. Ita videtur. S O C. Quicumq; igitur ô Alcibiade dixerint, omnes stultos insanire, y rectè dicent? A L C. Ita est. S O C. Itaq; si quidam ex equalibus tuis stulti sunt, ut profectò multi sunt, aut ex maioribus natu, nam per Deum immortalem an non existimas ex eis, qui in ciuitate sunt, per quam paucos esse prudentes, stultos autem plurimos? Omnes igitur tales insanos appellas? A L C. Omnino. S O C. An censes nos inter tot insanos in Repub. securos et letos diutius versari posse? quin percutiamur, & eijciamur, & ea omnia patiamur, quæ ab insanis hominibus fieri consueuerunt? Sed vide vir beate, ne res aliter se habeat. A L C. Quomodo sese hæc habent, ô Socrates? non enim ita esse videtur, quemadmodum ego existimaram. S O C. Neq; sanè mihi videtur ita esse, sed hoc fortasse modo considerandum. A L C. Quomodo? S O C. Ego tibi dicam. An non aliquos aegrotos esse existimamus? A L C. Sine dubio. S O C. Nunquid igitur tibi necesse esse videtur, ut quicumq; aegrotus est, ille podagra, aut febris, aut lippitudine laboret? an potius videtur tibi, etiam si nihil horum patiatur, alia tamè posse aegritudine laborare? sunt enim alia multa aegritudines, non autem hæc solum. A L C. Ita mihi

mihi esse videtur. S O C. Videtur ne igitur tibi lippitudo omnis, esse ægritudo? A L C. Certè. S O C. Num quid etiam omnis ægritudo lippitudo? A L C. Non sanè mihi: verùm incertus sum quid dicam. S O C. At si mihi mentem adhibueris, & ambo simul cogitauerimus, fortasse inueniemus. A L C. Attendo Socrates pro viribus meis. S O C. Constat igitur inter nos omnem lippitudinem esse ægritudinem; sed nõ contrà: non enim omnis ægritudo est lippitudo. A L C. Constat. S O C. Et rectè mihi sanè hoc dictum videtur: etenim febricitantes omnes ægrotant, non tamen quicumq; ægrotant etiam febricitant, vel podagra, aut lippitudine laborant: sed quicquid est eiusmodi communiter quidem ægritudo, vel morbus dicitur. Differre autem Medici dicunt eorum curationem: non enim omnes aut similes sunt, aut similiter pertractantur: sed secundum propriam vim singuli, cum tamen omnes morbi dicantur: quemadmodum aliquos opifices esse dicimus. An non ita est? A L C. Verù. S O C. & cerdones, & fabros, & sculptores, & quàm plurimos alios, quos referre singulos nihil opus est, qui partes opificij sui discretas habent: atq; omnes quidem opifices sunt, non tamen fabri omnes, neq; cerdones, neq; sculptores, sed cuncti generatim opifices. A L C. Ita est. S O C. Eadem quoq; ratione stultitiam inter se distributam habent, & qui maiorem eius partem

consecuti sunt, eos insanos vocamus: qui verò aliquan-
 tò minorem, fatui, atq; stolidi dicuntur: sed qui hone-
 stioribus eos nominibus appellare volunt, partim qui-
 dem magnanimos appellant, partim minimè morosos,
 alij verò simplices vocant, & imperitos, ac ignoran-
 tes, & stupidos. Quòd si querere volueris alia etiam
 plurima nomina reperies, quæ tamen omnia vno stul-
 titiæ nomine comprehenduntur. Hæc sunt quæ So-
 crates eo quem citauimus loco de stultitia disputat.
 Ex quibus intelligi facillimè potest, ita statuissè So-
 cratem, vt Stultitia genus quoddam sit, quod multas
 sub se species cõtineat, sicuti ægritudo, atq; opificium:
 Insania verò stultitiæ quædam species sit, quod omni-
 no verissimum est: nam insanos eos tantùm appella-
 mus, qui omni ratione postrata, cum impetu quodam
 cæco atq; temerario omnia faciunt: & etiam qui fu-
 riosi sunt, insani dicuntur, vt in Academicis his ver-
 bis ostendit Cicero: Quod idem contingit insanis, vt
 & insipiètes furere sentiant, & dicant aliquid quod
 non sit, id videri sibi. Ita imperiti, & fatui, & stupi-
 di, & imprudentes, & meticulosi, & loquaces, &
 pleriq; alij, stulti dicuntur, cum tamen insani dici non
 soleant. Sunt enim plurimæ stultitiæ species ab insania
 distinctæ. Ipsa verò insania dupliciter in Phædro à So-
 crate distribuitur: quarum alteram ait esse, quæ ab
 humanis perturbationibus originem trahit: alteram
 verò,

verò, quæ à Deis ipsis immittitur, quæ Poetas & Sibyllas, & Vates afflari putat. hanc in Apologia Enthusiasmum appellat: nostri verò hanc modò furorem diuinum, modò insaniam vocant: vnde Poetas insanos appellare consueuimus, & Sibyllam insanam, vt Aeneidos tertio Vergilius,

Insanam vatem aspicias, quæ rupe sub ima

Fata canit.

Sed huius insanie causam atq; originem Aristoteles in problematibus non Deo tribuit, sed nature melancholicæ: probat enim omnes ingeniosos melancholicos esse. Quin etiam addit, vt primo de Diuinatione scribit Cicero, eos qui valetudinis vitio furunt, & melancholici sunt, habere aliquid in animis presagens, atq; diuinum, & quia non nisi per insaniam hanc futura prædici censent, factum est, vt apud Latinos interdum vaticinari sit idem quod insanire. Quod pro Sextio Cicero docet his verbis: Qui hæc dicerent vaticinari, atq; insanire dicebat. Et in Epistolis: Sed ego fortasse vaticinor, & vtor etatis vitio. Sed hæc insaniam diuinam, de qua & in Phædro, & in Menonis extrema parte, & in alijs locis, multa Plato disputat, ab omni stultitia remoueri debet. Illa verò quæ ab humanis perturbationibus nascitur, quemadmodum Socrati placere ostendimus, stultitiæ pars quedam est: vt omnino cum Stoicis grauissimè Cicero aberrarit;

l 4 qui

qui omnes stultos insanire dicat. Idem est enim, ac se
 diceret, Omnis pars eadem cum toto est: & Omnis
 species eadem quod genus. Quod quàm falsum, et ab-
 surdum sit, quis tam imperitus est, ut non intelligat?
 Quis enim manum toti corpori equalem esse existi-
 met? aut hominem idem esse quod animal? Nihil enim
 omnino interest, utrum quis dicat, Omnis stultus est
 insanus: an dicat, Omne animal est homo. Sicut enim
 animal genus est hominis, ita stultitia genus est insa-
 niæ. Possem hoc loco ex Medicis nostris multa recen-
 sere, quibus ostenderem, quot stultitiæ species repe-
 riantur, & quibus ex causis oriuntur, & quomodo
 ab alijs stultitiæ formis insania distinguatur: quod ter-
 tio libro de morbis Galenus eleganter & copiosè fa-
 cit: nisi vererer, ne me putaretis ab arte mea discede-
 re non posse. Sed certè etiam eiusmodi commemora-
 tionem superuacaneam esse video: quoniam mihi satis
 probatum esse videtur, nequaquam eam Ciceronis cõ-
 clusionem esse veram, quòd omnes stulti insaniant.
 Nam si vera sit, etiam omnis stultitia est insania. Sed
 hoc omnino falsum est: ergo illa vera esse non potest.
 Vnde igitur tantus error Ciceronis originem habuit?
 Ab eo scilicet, quod in precedenti Paradoxo disputa-
 rat. Cum enim se probasse crederet, peccata omnia pa-
 ria esse, cœpit ita colligere, Profectò rectè sentiunt
 Stoici: Omnes enim qui peccant, quatenus peccant,
 stulti

stulti sunt. Sed omnia peccata paria sunt : ergo etiam, ut omnes stulti pares sint, necesse est. Idem ergo stulti sunt & insani. Sed cum iam illud ab Antonio nostro copiosè refutatum sit, & probatum, nullo modo fieri posse, ut peccata sint paria: certè sequitur, ut neq; stulti omnes sint insani. Quàm enim imperitè hoc Stoici faciant attendite. Volunt enim sapientem solum esse sanū, eo quòd nulla penitus animi perturbatione quætiatur. Eum verò, qui non sit sapiens, esse stultum & insanum, quia perturbetur animo, neq; rationem sequatur. Talem autem sapientem, qui nullam omnino perturbationem sentiat, aut neminem esse, aut certè quàm paucissimos inueniri : ita concludebant, Omnes ferè homines stultos dementes, atq; insanos esse. Nos verò, qui Stoici non sumus, & Socratem potius, atq; ipsam veritatem sequimur, quamuis aliquis nondum perfectam sapientiam sit adeptus, non tamè eum stultum, nedum insanum appellamus. Multi enim sunt insipientes, qui non tamen omnino stulti dici possunt: ut ingeniosus puer, & virtutis cupidus, certè non sapiens dici potest, neq; tamen ideo stultus erit : quantò igitur magis ab insania distabit? que (ut Socrates ait) maxima stultitia pars est. Siquis autem in aliquos errores prolabitur, stultus ex ea parte sanè dicatur, quatenus peccat: non tamen statim insanus erit. At verò si maxima flagitia vel in Deos, vel in patriam, vel in

l s parentes

parentes perpetravit, tunc insanus rectè poterit appellari: quoniam hoc verbum insanie magnitudinem quandam, atq; immensitatem stultitiæ declarat. Ex quo factum est, ut maiores nostri sæpenumero verbū hoc insanum, pro magno usurparint: ut Cicero pro Milone, Substructionum insanis molibus oppresserat. Et alibi: Propter insanas illas substructiones, hominē mille facillè latere posset. Quod autem insania maiorem quandam vim habeat, & maiorem mentis alienationem significet, quàm Stultitia generaliter sumpta, declarat his verbis in Eunuchō Terentius: Scitum hercle hominē, hic homines prorsus ex stultis insanos facit. Vnde miror, quid in mentem Ciceroni venerit, ut imitandorum Stoicorum studio, cū rem aliter esse intelligeret, tamen etiam in Tusculanis contra veritatem, & quidem longè acrius, quàm hoc loco, disputavit. Ibi enim non vlla sanè firmissima ratione, sed verborum tantū captionibus ostēdere conatur, omnem animi commotionem esse insaniam: quam & maiorum suorum, & Socratis sententiam fuisse falsò asserit. Quia nomen (inquit) insanie significat mentis ægrotationem, & morbum, idest insanitatem, & ægritudinem animi quam appellant insaniam. Omnes autem perturbationes animi morbos Philosophi appellant, negantq; stultum quemquam his morbis vacare. Qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipient

insipientium animi in morbo sunt : omnes insipientes igitur insaniunt. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam, constantiaq; censebant, his rebus mentem vacuum appellarunt insaniam, propterea quòd in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse nõ potest. His, atq; huiusmodi nonnullis alijs rationibus, probare se putat Cicero in Tusculanis, nullam esse animi commotionem, quæ non insania dicatur: ut si fortè Plato, aut Xenocrates, aut aliquis alius sapiens, ob illatam sibi iniuriam ingentem paulum ad iram se commouerit, statim ex Ciceronis sententia insanus sit futurus. Sed quid ait ad huius suæ sententiæ probationem Cicero? Totum, inquit, id quod quærimus quid et quale sit, verbi vis ipsa declarat : eos enim Sanos intelligi necesse est, quorũ mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit: qui contra affecti sunt, hos Insanos appellari necesse est. Ita'ne Cicero res ad verba deflectere contendis? sapientium autem rationes & autoritates negligis? Quæ res est, quæ perverti non possit, si verborum vim, non autem rerum ipsarum naturam spectare voluerimus? Sed sequamur sanè, si ita placet, ipsa verba, quamuis hoc iniquissimum sit, ut ipse pro Cecinna copiosissimè, atq; elegantissimè disputasti : videamus quam vim habeat istud tuum argumentũ, Cuius mēs nullo motu perturbatur, ille sanus est: ergo cuius mens aliquo motu perturbatur, insanus est.

Hoc

Hoc quidē consecrarium esse videretur, si tantū ille sanus esset, cuius mens nullo motu perturbaretur. Sed cū hoc longè & à sermonis consuetudine, & à veritate abesse videatur, (quoniā si ita sit, nullus omnino mortalium inuenietur, quin insanus sit) non est illa conclusio concedenda. Quis est enim ex omnibus, cuius mens non aliquo motu moueatur? Erat iracundus frater tuus (vt accepimus) Q. Cicero: num igitur etiā insanus, quoniam iracundia est animi cōmotio? Omnino tibi Cicero hoc fateri necesse est, qui omnem animi commotionē insaniam esse putas. Cur igitur nusquam eum insanum vocas? cū interim Clodij, Catiline, ceterorumq; consccleratorum ubiq; insaniam consecreris? Quod si quis alicuius vel propinqui, vel amici, vel fratris, vel filij morte doleat, erit ne insanus, quoniam dolor est animi commotio? Quis hoc ferat, si insanum (exempli gratia) Catonem dixeris, quod optimi, & clarissimi viri filij sui morte tristitiam aliquam senserit? An non vides, te non tantū contra omnium sententiam, sed etiam contra naturam ipsam pugnare? omnibus enim animantibus (vt primo Politicorum preclare docet Aristoteles) natura iucunditatis, atq; tristitiæ vim ingenerauit: neq; alia de causa vocem eis natura dedit, nisi vt per eam animæ suæ motus indicent. Quamobrem si omnis animi commotio insaniam est, pessimè de nobis Deus, ac natura ipsa merita est,

qua

qua nos omnes insanos procreavit: nam omnino voluptas & tristitia, naturales animi motus sunt. Quod etiã in Philebo Socrates multis verbis disputat. Itaq; sublato eo fundamento tuo, quod nullo modo verum esse possit, omnem animi commotionem insaniam esse: vides, reliquas etiam omnes rationes tuas, Cicero, corruisse. Quid ergo, inquires: sanus ne est animus, cum dolet, cum metuit, cum cupit, cum gaudet? omnino si sanitatem mentis in eo constituis, cum nullo penitus motu ab illa sua tranquillitate mouetur animus, non poterit in aliquo dolore, aut metu sanus esse: sed cum in homine mortali nulla vnquam huiusmodi sanitas reperitur, quippe cum hominibus ab ipsa natura, Socrate, Platone, Aristotele testibus, hæ commotiones animi sint ingenerata, stultum est, aut insanum potius, homines insanos ideo iudicare, quoniam Gigantum more cum Deo non præstantur, hoc est natura non repugnant: aut quoniam id non habeant, quod habere nullo modo possunt. Sanus igitur ille est, non qui penitus omni animi perturbatione vacat, quoniam hoc fieri non potest: sed qui ita motionibus animi moderatur, vt obedire consilio, rationiq; possint, Quod si quando aut egritudine, aut alia aliqua perturbatione tãquam tempestate quatiatur, & necesse sit animo commoueri, non statim insanus efficitur: nisi forte prostrata ratione, atq; consilio, se totũ appetitui tradiderit, neq;

amplius

*amplius quicquam de honestate cogiter: tunc enim
 rectè poterit insanus appellari. Ac mihi quidem vi-
 detur, Cicero, cum mentis sanitatem in eo constituit, si
 nullo penitus motu perturbetur, idem efficere, ac si quis
 diceret, corporis firmitatem, & valetudinem in eo si-
 tam esse, si nihil omnino corpus patiatur. Quis igitur
 meritò non rideat, si quis probare se putàret, omnes ho-
 mines egrotos esse, atque infirmos corpore, quoniam
 omnes aliquid in corpore patiuntur, ut famem, sitim,
 frigus, calorem? Possent enim hoc modo argumentari
 quemadmodum Cicero: Cuius corpus nihil omnino pa-
 titur, ille sanus est: ergo quicumq; aliquid patitur, est
 egrotus, & infirmus. Sed Hercules famem patitur.
 Vides ne, ut tibi necesse sit confiteri, Herculem infir-
 mo, atq; egroto esse corpore? Eodem modo, si quis in la-
 pidem impegerit, si quis digitum leuiter percusserit,
 sicuti colaphus impactus fuerit: hi omnes, quoniam ali-
 quid corpore patiuntur, hac ratione necessariò dicen-
 tur egroti. Miseros homines, et calamitosos, qui Cice-
 ronis sententia sunt omnes insani, infirmi, atq; egroti.
 Sed vide Cicero, ne tu potius decipiaris, plurimi autè
 homines & sani mente sint, & firmo corpore. Non
 enim statim egrotum corpus dicimus, si digitus, aut
 articulus aliquis indoluerit: sed tunc demum egrotum
 dicimus, cum perturbatis humoribus, non amplius se
 sèomode sustinere potest, neq; sua obire munia. Eodem
 modo,*

modo, animus non statim insanus dicitur, cum leui aliqua commotione perturbatur, sed cum oppressa penitus ratione, atq; ordine, sine ullo discrimine in omne scelus prolabitur, verè tunc insanus appellari potest.

Itaq; (ut ad primam conclusionem redeam) minimè verum esse potest Stoicorum id decretum, quod hoc loco probare voluit Cicero. Licet enim concedamus, omnem stultitiam animi morbum esse: nò tamen ideo sequi dicimus, ut omnis stultitia sit insania. Multæ sunt enim stultitiæ species, quæ potius ignorantia, quàm insanix dicuntur. Sed ne meum hoc figmentum putetis, audite quid in Timæo de hac re Plato sentiat. Morbum quidem (inquit) animi stultitiam esse concedendum est, sed eius duo sunt genera, Insania & Ignorantia. Quibus ex verbis quis non intelligit, non omnem stultitiam insaniam esse? Nam imperitus quidem homo stultus est, non tamen insanus. Eum qui facile credit, qui facile decipitur, qui imprudenter res suas administrat, stultum quidem dicimus: insanum verò non dicimus. Qui verò propter immensam aliquam cupiditatem, vel dolorem, vel aliam animi perturbationem, quasi furibundus fertur, & impetu quodam scelus arshelando quiescere non potest: tunc ille iure optimo non tantum stultus, sed etiam insanus appellatur. Verum iam tempus est ut vela cõtraham. Non enim cuiquam vestrum dubium esse existimo,

quin

quin à me rectè Cicero reprehensus sit : vel siquid est,
 quod Maioragius contra velit dicere, quoniam sapius
 iam Ciceroni patrocinatus est, audiamus. An cre-
 dis (inquam ego) Cardane, me insanum esse : qui cum
 omnes vos in unum Ciceronem Coniurasse videam,
 tot eruditis viris, & tam acribus in disputando me
 solum opponere velim ? Cedam hoc tempore, quoniam
 ita necesse est : nam tempori cedere semper sapientis est
 habitum. Sed mihi credite, non diuisius istam (quod
 pace omnium dixerim) proteruitatem vestram inul-
 tam feretis. Tunc ridens Constantinus, Commotus
 est, inquit, Maioragius : & certè, si vera est Ciceronis
 sententia, insanus est : nam omnis animi commotio
 Ciceroni insania est. Itaque vel ei contra Ciceronem
 suum sentiendum est, vel si ei credit, insanum se esse
 fateatur oportet. Fatear (inquam ego) libenter, quo-
 niam insania mea socios vos omnes habebo : nullus est
 enim, qui non aliqua in re insaniat. Postquam igitur
 hæc inter nos acta fuissent, in hortis proximis ad pri-
 mam noctis horam inambulantes, et multis alijs collo-
 cutionibus animum nostrum oblectauimus. Sed ante-
 quam cubitum discederemus, data est Octauiano pro-
 nuncia, ut postridie manè Paradoxum quintum euer-
 tere pro viribus aggredereetur.

M. ANTONII MA-
IORAGII ANTIPA-
RADOXON LIBER
QVINTVS.

*

V M igitur exorto iam sole tertio die, quo in suburbanum illud animi relaxandi gratia concesseram, Marcus qui à latere meo, quo ad ei licebat, nunquam discedebat, iam ad me venisset, paulò post Octavianus & reliqui socij omnes affuerunt. Tum Antonius ad Cardanũ conuersus, Quid est Cardane, inquit, imus'ne sessum? non enim tantum te admonitum venimus, sed etiam flagitatum. Imò verò (inquit Cardanus) flagitare nihil opus est me, qui libentissimè sum Octavianum auditurus. Sed hunc fortasse Maioragium non tantum flagitare, sed etiam obsecrare oportet, vt se nobis alacrem hodie præbeat, et æquo animo quæcunque dicentur accipiat: nam heri vesperti visus est oratione mea non nihil commoueri. Non ita est (inquam ego) Cardane: non enim tam facile moueri soleo, præsertim ijs in rebus, quæ sanè mihi quàm leuissimæ videntur, & ioci tantum gratia dicuntur. Ioc'i ne tantum gratia (inquit ille) me & Antonium heri disputasse credis? Imò ne erres, scito me ex animo

m locut

locutum esse: quippe cum mihi certissimum sit, in errore fuisse Ciceronem, quod idem etiam Antonio videri existimo. Mittamus hac, (inquit Marcus) & nobis locum ad reliquam disputationem dispiciamus. An ille placet locus, qui in medijs hortis est? is enim & maximè opacus est, & frigidus. Sanè, inquit Octavianus: etenim est in eo loco sedes huic nostro non inopportuna sermoni. Cum placuisset idem ceteris, in medios hortos venit, & ibi magna cum audiendi expectatione confiditur. Tum Octavianus, Non hercule, inquit, ego possum idem in hac disputationis meae parte verè dicere, quod paulò ante de sua Cardanus dicebat: certum scilicet esse mihi, atq; exploratum, à Cicerone erratum fuisse. Mihi enim hoc in quinto Paradoxo multa verè, atq; præclare dicere Cicero videtur. Quòd nisi cum autoritas, atq; amicitia vestra, tum Marci facilitas mihi recusandi libertatem eripuisset, omnino re diligentius perpensa, atq; cogitata, prouinciam hanc dicendi repudiaffem. Quid enim agam in hac causa? negem ne sapientes esse liberos? At quis hoc præter vos ferre posset? Negem stultos esse seruos? neq; hoc fortasse quisquam paulò doctior tolerare posset. Sed postquã ita accidit, vt in partienda disputatione mihi id eueniret, quod ad refellendum omnium esset difficillimum, petam à vobis, vt nisi expectationi vestrae plenè satisfecero, mihi ignoscatis. Primum

igitur

igitur ostendere tentabo, non omnino cum Socratis doctrina, neq; cum veritate Paradoxon hoc convenire: deinde Ciceronis argumenta refellere conabor. Constat autem nullam aliam admirabilitatem quintum hoc caput habere, neq; alia de causa Paradoxon appellatum, nisi quia Servitutis & Libertatis nomina à vulgari atq; propria significatione ad animum transfert. Nam si verborum proprietatē sequi voluerimus, quam omnes & Latini & Græci scriptores sequuntur, præter unicam Stoicorum sectam, Servus ille propriè dicitur, qui in alterius omnino potestate est, cuius vis, & fortune cōditio infima est, qui sui iuris non est, qui libertatem perdidit: atq; hac in significatione falsum est hoc Paradoxon. Non enim omnes improbi, qui stulti à Stoicis nuncupantur, corpore servi sunt: et præterea multi qui sapientes habiti sunt, servitutem servierunt, ut Diogenes Cynicus, Aesopus fabulator, epictetus Stoicus, multiq; præterea alij, de quibus in Epistola quadam ita Seneca: Nescis qua etate Hecuba servire cœpit? qua Croesus? qua Darij mater? qua Plato? qua Diogenes? Liber autem is propriè dicitur, cuius corpus nemini mancipatum est, sed sui iuris atq; potestatis est, & qui nemini est addictus in servitutem. Atque hoc sanè modo pleriq; improbi liberi sunt, ut Dionysius Tyrannus, Phalaris, Archelaus, ceteriq; innumerabiles: qui cùm essent improbissimi,

m 2 tamen

tamen regio dominatu ciuitates oppreſſerant, & ſibi in ſeruitutem addixerant. Hoc eſt quod in M. Antonium ait Cicero, Nationes alias ſeruitutē pati poſſe, populi Romani propriam eſſe libertatem. Quare non ſatis mirari queo, quid in mentem Stoicis venerit, vt relicta communi omnium loquendi conſuetudine, ſibi nouum quendam locutionis modum conſingerent. An non ſatis erat, Sapientes homines ſolos diuinos, ſolos bonos, ſolos beatos, ſolos immortalitate dignos, ſolos Deo ſimiles appellare: niſi eoſdem etiam ſolos diuites, ſolos ciues, ſolos liberos, ſolos regum reges eſſe dicerēt? Quid enim ineptius eſt, quàm cum in vna ciuitate centum fortaffe hominum millia, atq; amplius ſint, quorum nemo prorsus ſapiens ſit, (quis enim eam, quam Stoici volunt, ſapientiam adipiſci poteſt?) nullum eorum eſſe diuitem, nullum ciuem, nullum deniq; liberum: ſed omnes mendicos, exules, atq; ſeruos? Quis eſt, qui riſum continere poſſit, cum hæc audiat? Si Numa Pompilius, (exempli gratia) aut Lycurgus, in leuem aliquem errorem inciderit, quoniã peccata ſunt equalia, non amplius eſt Rex, non ciuis, non liber: ſed ſtatim regno ſpoliatur, exulat, ſeruus efficitur. An non hæc à communi ſenſu prorsus abhorrent? an non penitus hæc inſanorum oratio videtur? equidem hæc nunquam apud Ariſtotelem, nunquam apud Platonem Philoſophorum principes, nunquam apud ipſum Ciceronem, praterq

*præterquam hoc in loco, aut ubi Stoicorum portenta
 recitat, obseruari. Nam apud hos autores ubicunque
 seruorum, atq; liberorum mentio fit, de ijs intelligitur,
 qui corpore seruiunt, & qui suæ sunt potestatis, quos
 aliqui volunt ita natura generari: aliqui verò, quod
 mihi certè verius esse videtur, iure gentium seruos
 esse factos. Nam Aristoteles, Politicorum primo, mul-
 tis verbis probare contendit, esse quosdam à natura li-
 beros generatos, quosdam seruos, quibus & utilis sit,
 & iusta seruitus. Duobus enim (inquit) modis Ser-
 uire dicitur, et Seruus. Est enim quidam seruitus, quem
 leges faciunt. Lex enim conuētum est quoddam, quo
 bello capta victorum esse dicuntur. Sed aliqui seruitu-
 tem hanc iniustam esse existimant: nam isto pacto
 fiet, ut nobilissimus quisq;, & clarissimus sit seruus.
 Et ex seruis, si accidat ut captus vendatur, est etiam
 seruus, quem natura procreauit. Itaq; vult Aristote-
 les eam solam seruitutem esse firmam, & stabilem,
 qua naturalis sit: eam verò, qua iure quodam civili,
 atq; legibus fit, infirmam esse, quoniam est contra na-
 turam. Quin etiam quorundam sententiam recitat,
 qui virtute et vitio libertatem & seruitutem distin-
 guunt: ut videatur hæc sententia nonnullorum etiam
 antè Stoicos fuisse, qui dicerent, Virtute præditos esse
 liberos, vitiosos autem seruos. Volebant enim, ut ex
 homine homo, et ex bellua bellua nascitur: sic ex bonis
 m 3 nasci*

nasci bonos. Atqui hoc (inquit) natura vult, & e-
 natur efficere, sed tamē saepe non potest. Ergo hoc qui-
 dem apparet, disensionem hāc quadā ratione mixtam
 esse, aliosq; esse natura seruos, alios liberos. Et paulò
 post ostendit, neq; dominum, neq; seruum, neq; libe-
 rum quenquam ex scientia nominari, sed quia natura
 tales sint. Ex his igitur perspicuum est, longè diuer-
 sam Aristotelis à Stoicorum opinione fuisse senten-
 tiam: quippe qui non virtute, & vitio, neq; ex scien-
 tia, sed natura potius seruos à liberis distingui velit.
 Ac mihi quidem licet à natura nequaquam seruos ge-
 nerari placeat, tamen ea sententia verissima videtur,
 quòd non ex sapiētia serui aut liberi debeant homines
 appellari. Cur enim ille seruus dici debet, qui in nobi-
 lissima atq; amplissima familia natus, non tamen ad-
 huc sapientiam adeptus sit? Aut cur liber ille sit, qui
 Domino suo paulò sapientior habetur? An non hęc
 ratio non tantum domos & familias, sed etiam ciui-
 tates & regna perturbaret? Nam cum quis seruus do-
 minum suum in aliquo esse vitio videret in quo ipse nō
 esset, statim se liberum esse clamaret, dominum verò
 seruum: atq; ita iam infinita bella seruilia concitarien-
 tur. Neq; apud Platonem vnquam tale dicendi genus
 reperi, ut sapientes solos ciues, solos reges, solos liberos
 appellaret. Quare nequaquam verè dicere Cicero po-
 test, hoc Paradoxon esse Socraticum, cum potius So-
 crates,

crates, ut paulò post apertè declarabo, mortales uniuersos tam sapientes, quàm insipientes, Deorum esse possessionem velit, atq; Deorum seruituti addictos, ut hac ratione nemo prorsus liber dici possit: quin potius, si quis se in libertatem vendicare uoluerit, et Deo non parère, statim improbißimus efficitur. Illud quidem verum est, quòd improborum hominum mores Socrates aliquando seruales appellat: sicuti contrà, bonorum hominum liberales. Sed hoc quadam similitudine fieri perspicuum est: quoniam serui, fortasse quia nõ tam diligenter educantur ut ingenui, plerunq; ratione carent, atq; improbi sunt. Atq; hoc est quod Homerus dixit, Iouem optimum Maximum eis hominibus, quos seruos effecit, dimidium mentis abstulisse. quemadmodum Plato de legibus sexto scribit. Ingenui verò homines longè commodius bonis artibus, & uirtutibus, quàm serui, possunt incumbere. Atq; hoc est quod pleriq; dicunt, Nobilitatis propriam esse uirtutem. Ita Socrates in Alcibiade primo, Vitiositatem rem seruilem esse ait, uirtutem autem uirum ingenuum maxime decere. Quo ex loco fortasse Cicero suspicatus est, Paradoxon hoc esse Socraticum, quòd omnes stulti serui sint, sapientes verò soli liberi. Quod (ut dixi) nusquam, quod sciam, aut meminerim, apud Platonem reperitur. Nam quoties de seruis, atq; de seruitute Plato uerba facit, semper eos, qui in Dominorũ potestate

m 4 sunt,

sunt, intelligit: nisi fortè per similitudinem aliquam
 loquatur, ut sexto de Legibus, Nos eadem seruitute
 legibus adstrictos esse debere dicit, qua Deis immor-
 talibus sumus. Et decimo de legibus ait, Homines in
 Deorum atq; Dæmonum esse potestate. Sed profe-
 ctò natura liberos omnes homines procreauit, quem-
 admodum Vlpianus noster affirmat: Iure enim natu-
 rali (inquit) omnes homines ab initio liberi nasce-
 bantur. Seruitutem autem volunt Iurisconsulti iuri
 naturali contrariam esse. Vnde etiam Libertatem Iu-
 stinianus Imperator ita definit, ut dicat esse natura-
 lem facultatè eius quod cuiq; facere libet, nisi siquid
 vi, aut iure prohibetur. Seruitutem autem esse consti-
 tutionem iuris gentium, qua quis dominio alieno con-
 tra naturam subijcitur. Quod idem affirmat Pompo-
 nius iureconsultus, digestis de verborum significatio-
 ne, Et Florentinus digestis de statu hominis. Seruos
 autem ex eo appellatos quòd imperatores captiuos ven-
 dere, ac per hoc seruare, nec occidere solerèt, qui etiam
 Mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu cape-
 rentur. Ex quo perspicuum est, seruitutem eo tempore
 inuentam esse, cum inter se homines bellare, atq; alius
 alium sibi subijcere cœperunt: cum antea omnes natu-
 rali libertate fruèrentur. Hac igitur ratione, omnes
 tam stulti, quam sapientes, liberi sunt, qui per seruitu-
 tem nulli mancipati sunt. Contrà verò siue sapiēs, siue
 stultus

stultus fuerit, cum ita in alterius est potestate, ut ei parere necesse sit, seruus est. Sed hac facile concedet Cicero, quoniam non de corporis, sed de animi seruitute atq; libertate loquitur. Esto igitur, ne de verbis inter nos contentio sit: possem enim in hoc immorari, & pluribus exemplis ostendere, Seruitutem & Libertatem proprie de corpore dici, ut Cicero, Qui à vestro corpore iugum acerbissimum repulit seruitutis, et alibi: Populus Rom. pro turpi stupro datus in seruitutem. pro Domo sua: Ciuitas seruitute oppressa. de Officijs: Mors seruituti anteponenda. in Antonium: Seruitus est postremum malorū omnium, non modò bello, sed morte etiam repellendum. Verum à Socrate Magistro didici, nō oportere de nominibus esse sollicitum. Nā in eo Dialogo qui Politicus inscribitur, ita inquit: Si verborum curiositatem vitaueris, euades in senectute sapientior. Quare verborum proprietatem, que tota pro nobis contra Ciceronem est, relinquamus, & rem ipsam potius videamus. Dico igitur primò, naturaliter omnes homines tã corpore, quàm animo liberos esse, neq; vllum omnino seruum à natura procreatum. Atq; hac ratione, falsa erit omnino Ciceronis sententia, quòd soli sapientes sint liberi. Satis enim constat inter omnes qui rectè sentiunt, liberas omnium esse voluntates, ut vel virtutes amplecti, vel vitia sequi si voluerint, suo arbitrio possint: ut etiam qui improbus

m. s. est,

est, eam habeat libertatem, ut relicta mala viuendi consuetudine, possit ad honestatem animum applicare, quod in categorijs Aristoteles his verbis praeclare docet: Ex bono etiam improbus, & vicissim ex malo probus effici potest. Prauus enim si ad meliorem usum, rationemque, ex mala deducatur, iam habeat ad virtutem progressionis aliquantum: cum autem semel vel parum in virtute processerit, profecto aut perfectam sapientiam mutatione morum consequetur, aut certe magnam in virtute faciet progressionem: semper enim aptiores animos habet ad virtutem, quamuis parum initio in ea processerit: ut verisimile sit, eum maiorem progressum esse facturum. Quod si sit sempiternum, tandem certe aliquando nisi tempus impediatur, perfectam sapientiam consequetur. Quare contra Cicero- nem ita concludi potest: si improbi potestatem eam in se habent, ut abiecta animi prauitate, virtutem, atque honestatem sequantur, nequaquam serui sunt dicendi: si enim eorum animus seruus esset, nullo modo libertatem eam haberet, ut viuendi consuetudinem immutaret. Sed quamplurimos legimus, cum longo tempore vitij omnibus sese dedidissent, postea viros optimos esse factos. Sic C. Valerius Flaccus, cum luxu perditam adolescentiam egisset, postea quantum prius luxuriae fuerat exemplam, tantum modestiae, & sanctitatis specimen enasit. Sic Q. Fabius Allobrogicus,

CHIUS

cuius adolescētia nihil infamius, senectute verò, nihil ornatius, aut honestius. Quid de Themistocle dicam? quē propter ingentia vitia pater abdicavit, cuius mater ob immensam filij turpitudinem suspendio vitam finiuit: sed quis eo postea virtute, & sapientia clarior extitit? Nihil de Polemonis adolescentia dicam, qui non tantum flagitiosis ac turpissimis voluptatibus, sed etiam ipsa infamia gaudere videbatur: verum postea gravissima Xenocratis oratione commotus, ex infami Ganeone maximus & sapientissimus Philosophus evasit. Sed tempus mehercle deficeret, si omnes, quorum mihi exempla succurrūt, commemorare vellem, qui ex improbissimis & pessimis, sapientissimi atque optimi facti sunt. Quae res omnino declarat, eos liberam habuisse voluntatem, ut eam à vitijs ad honestatem inclinarent. Quin etiam contra, vir probus & honestus, quemadmodum in Protagora Socrates ait, impius & sceleratus fieri potest: quod infinitis exemplis facile potest intelligi. Quot enim in literarum monumentis reperiuntur, qui cum honestissimè longo tempore vixissent, postea flagitijs omnibus dediti, turpissimè vitam egerunt. Quorum exempla, ne videar historiam contexere, non disputare, praetermittam. Patet igitur, liberum esse nostrae voluntatis (ut Theologi nostri vocant) arbitrium: quod etiam Cicero multis in locis ostendit: sed in eo praecipuè libello, quem de fatq
contra

contra Stoicos conscripfit: in quo reprehendit eos, quòd
 mentem hominis voluntate libera spoliata necessi-
 tate fati deinciant: probatq; esse debere motum ani-
 mi voluntarium. Nam quod Theologi nostri Liberum
 arbitrium, Cicero Voluntatem liberam, & Motum
 animi voluntarium appellare solet. quod in omnibus
 hominibus esse tam seruis, quàm liberis: tam foeminis,
 quàm maribus: tam improbis, quàm probis, Christia-
 nis nobis institutiones persuadent. Neq; enim opus est,
 ut hoc loco recenseam ex scripturis sacris sanctissimo-
 rum hominum auctoritates, quibus voluntatem homi-
 num omnium esse liberam comprobetur. Nam neque
 ego id commodè præstare possem: quippe qui per eta-
 tem nondum satis illi studio nauare operam potui: nec
 si possem, opportunum hoc tempore putarem esse. Satis
 enim mihi videtur ad institutam disputationem, id
 vos admonuisse, quod sapientissimi homines sentiunt,
 & nobis credere necesse est: siquidem Christiani esse
 volumus, neq; hæresis (ut vocant) nomine condemna-
 ri. Liberos esse animos nostros, & suo arbitratu, vel
 honestatem, vel vitia complecti posse. Quæ cum ita
 sint, iacet omnino Ciceronis sententia, Nisi sapientem
 liberum esse neminẽ. Nam hac ratione mortales vni-
 uersi liberi sunt, quatenus motus animi voluntarios,
 & liberas voluntates habent. Repugnant enim hæc
 omnino inter se, cum de animo solo loquamur, Seruos
 esse,

esse, et Liberam habere voluntatem. Quare nullo modo fieri potest, quod ad hanc rationem attinet, ut improbi serui sint. Verum quia negare non possumus, quin à sanctissimis viris, & nostrae religionis antistitibus dictum sit, Sceleratos homines peccatorum suorum esse seruos: Nam etiam ipse nostrae salutis autor & parens Christus, diuinam eam sententiam, quae in Ioannis Euangelio legitur, sua voce protulit, Quicumque (inquit) peccatum committit, is peccati seruus est, quod eleganter sanè Claudianus his versibus explicuit:

Si metuis, si praua cupis, si duceris ira,
 Seruitum patiere iugum, tolerabis iniquas
 Interius leges. tunc omnia iura tenebis,
 Si poteris Rex esse tui.

Videamus quid de hac animi seruitute sentiendum sit: nam illud, quod prius diximus, immotum omnino, atque inconcussum manere oportet, Animum omnium naturam liberum esse. Neque enim aliquid per se deliberationis inire, nihil statuere, nihil consultare posset. Verum quamuis hoc ita sit: tamen omnes, siue stulti, siue sapientes sint, sua sponte se in seruitutem tradunt: non alia sanè de causa, nisi ut siquo modo fieri potest, feliciter, ac beatè viuunt. Natura enim omnibus beatitudinis cupiditatem ingenerauit: quam ut aliquando assequantur, nullam conditionem recusant durissimae seruitutis. Sed in hoc à stultis intelligentes differunt: quod

quòd intelligentes rectam felicitatis viam ingressi virtuti atq; honestati seruire incipiunt : vel (ut melius dicam) per virtutem atque honestatem Dei immortalis serui efficiuntur : atq; isti sunt, qui sapientes appellantur. Stulti verò, quia summū in corpore, atq; in voluptatibus, bonum esse putant, improbiſſimis dominis dedecori, atq; turpitudini se in seruitutem tradere non dubitant. Atque hac sanè ratione mortales omnes iure optimo serui dici possunt. Sed boni viri, atq; sapientes, Dei immortalis serui sunt : improbi autem, atq; stulti, peccatorum suorum imperio, ac potestati, tanquam vilia atque abiecta mancipia, subditi sunt. Quòd autem sapientes Dei serui dicantur, plurimis exemplis declarari potest : sed adeo manifestum est, ut ferè probatione non egeat. Illud tamen silentiò præterire non possum, quod ad Dionis propinquos, atq; amicos, in epistola quadam Plato scripsit : Seruitus (inquit) & libertas si modum excedat, utraq; mala est : si modum obseruet, utraq; bona. Moderata quidem seruitus est, quæ Deo exhibetur : immoderata verò, quæ hominibus. Hac de causa Socrates aiebat, Magis Deo, quàm cæteris omnibus parendum esse. Nam in Apologia sua his verbis utitur : Ego quidem vos Athenienses veneror, ac diligo : sed mihi certum est, magis Deo, quàm vobis obedire. Quin etiam idem Socrates in Phadone, Rectissime (inquit) hoc mihi dictum

Etum

Num videtur, Quòd Dei nostri curam agant: & quòd homines una quædam Deorum possessio sunt. Et paulò post, hoc siquid aliud (inquit) affirmando ego contenderem, morientes nos ad Deos, tanquam ad optimos Dominos accedere. Huc accedit, quòd non tantum Dei, sed etiam iustitiæ & legum viri boni serui dicuntur: atque ideo pro Cluentio inquit Cicero, Legum ideo omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. Atq; etiam in commune consuetudine, cum aliquem maximè religiosum, & optimum atq; sanctissimum hominem significare volumus, cum Dei seruum appellamus. Quamobrem & sapientes, & improbi serui sunt: sed in eorum dominis maxima differentia est. Nam sapientum Dominus, ipse Deus omnium bonorū autor & largitor est, qui seruos omnes suos æterna beatitudine donare solet: improborum autem Dominus, ipsum est peccatum, miseriarum omnium, atq; calamitatum pelagus, quod seruos suos in sempiternas ærumnas, & perpetuos cruciatus præcipitat. Quamuis igitur omnes tam animo quàm corpore, natura liberi sint: tamen quia hominis natura priusquam finem suum sortiatur, quæ felicitas est, quodammodo manca atq; imperfecta est: ideo necessitas cogit, ut se omnes in seruitutē ei dedant, à quo se beatam vitam adepturos sperant. Plerique autem deprauato animi iudicio, quia beatos se fore existimant, si libidines suas omnes

explere

explere potuerint, peccatorum omnium nequissimi serui efficiuntur. At verò nonnulli Delphico illi oraculo parentes, quo iubetur unusquisque se ipsum noscere, diuinam originem suam intuentur: atque ita præclare intelligentes, non aliunde se posse felicitatem assequi, quam ab immortalis Deo, rerum omnium parvè optimo, suas omnes cogitationes, suum studium, suas curas, mentem denique omnem ei quasi mancipio tradunt: atque hoc modo Dei immortalis optimi serui efficiuntur. Sed hæc omnino servitus, qua viri boni Deo mancipati sunt, sola vera libertas appellari potest. Cur enim ea, quæ manifestissima sunt, & rationi maxime consentanea negemus? Vera (inquam) & sola libertas est, Deo fidelissimè servire, atque eius præcepta diligentissimè custodire. Non enim vereor, ne in propria causa prævaricator esse videar: cum præsertim alijs rationibus ostendere possim, falsum hoc esse Paradoxon. Quamvis enim concedam, nullam aliam esse malorum fugam, quemadmodum in Phædone Socrates docet, nullam rationem qua possimus à calamitatibus liberari, nullam viam qua nostros animos in libertatem vindicare possimus, nisi pro viribus nostris enitamur Deo quam simillimos fieri: non tamen ideo Ciceroni concedam, solos sapientes esse liberos: aut solos stultos servos. Tamen si facile illud etiam concesserim, omnem animi fractam atque obiectam obedientiam, qua quis

dedec

dedecori atq; turpitudini mancipatur, pessimam esse
 seruitutem. Quid ergo? An non soli sapientes sunt li-
 beri? soli stulti serui? Minimè verò, si hoc absolute in-
 telligas. Naturaliter enim omnes (vt diximus) liberi
 sunt. Sua verò sponte se etiam omnes in seruitutem
 dedunt. Itaq; quodammodo sine discrimine omnes li-
 beri sunt, quodammodo serui. Verùm quoniam dixi-
 mus, verissimam esse libertatem Deo quàm fidelissi-
 mè seruire: videamus, an hoc illius tantùm sapientis
 sit, quem Stoici consingunt, qui nullus omnino esse po-
 test. Volunt enim illum tandem sapientem appellari,
 qui nulla penitus animi perturbatione concuti possit,
 (nam omnem animi commotionem, vt doctè sanè Car-
 danus heri contrà disputauit, insaniam appellant) qui
 nunquam vlla re doleat, nunquam letetur, nihil omni-
 no speret, nihil extimescat. Hic est sapiens Stoicorum,
 qui nihil à stipite, atq; trunco, mihi sanè differre vi-
 detur. Sed nullus est omnino mortalium, qui vet possit,
 vel debeat his animi motionibus penitus carere. Pro-
 deest enim aliqua in re dolere, prodest sperare, prodest
 extimescere. Vnde nostris legibus, idest Christianis,
 optimè institutum est, vt quoniam nemo perfecte sa-
 piens esse potest, sed vt omnes in re aliqua peccèt, atq;
 in errorem incidāt necesse est, quotannis publico quasi
 dolore quodam, et tristitia declaremus, peccatorū no-
 strorum nos poenitere: credimusq; dolorem illum, atq;
 n illam

illam trīstitiā nos à peccato liberare. Quin etiā verā sapientiæ principium, non in nihil pertimescendo, sed potius in Dei timore collocamus. Tātum autem abest, ut nihil sperandum dicamus, ut etiam firmam spem, unam è summis virtutibus esse statuamus. Latitiam verò non tantum non fugiendam censemus, sed etiam ipse nostræ salutis autor Christus, nobis precipit, ut lætemur, & exultemus quoties intelligimus laborum nostrorum quasi mercedem in cælo nobis esse repositam. Non tantum igitur nullus est sapiens, qualem Cicero cum Stoicis fingit, sed nec esse debet. Nam istud Nihil moveri, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Quare si nullus sit eiusmodi sapiēs, nullus erit omnino liber. Sed omnes tanquam in ergastulo servitutis cōstricti vitam agent. Quòd autem nemo talis sapiens reperiatur etiam ipse vidit Cicero: ut maxime mihi mirum videatur, quòd cum se non esse sapientem intelligeret, tamen eam sententiam secutus sit, ut quicumq; non esset sapiens reum & stultum & servum nequissimum existimaret: nam libro de Divinatione secundo eius hæc sunt verba: Nam si quod rarò fit, id portentum putandum est, sapientem esse portentum est: sepius enim mulam peperisse arbitror, quam sapiētem fuisse. Quin etiam de Officijs tertio, perfectum id officium, quòd omnes virtutis numeros habet, in sapiētem solum

solum ait posse cadere: pauloq; post ostendit, neminem esse eorum, qui sapientes videntur, qui verè sapiens dici possit, his quidem verbis: Nec verò cum duo Decij, aut duo Scipiones fortes viri commemorantur, aut cum Fabricius, aut Aristides iustus nominatur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his iustitiæ, tanquam à sapientiæ petitur exemplum. Nemo enim horum sic sapiens, ut sapientem intelligi hic volumus: nec ij, qui sapientes habiti sunt, & nominati M. Cato, et C. Lælius sapientes fuerunt, nec illi quidem septem: sed ex mediolorum officiorum frequentia similitudinem quandam gerebant, speciemq; sapientum. Hoc idem etiam Socrates attestatur in Apologia sua: Deus (inquit) solus est sapiens: humana verò sapientia parui cuiusdam, vel potius nullius pretij est. In Hippia verò minore Socrates idem inquit: Hominum sapientissimum, si cum Deo conferatur, tanquam simiam quandam esse. Præterea in extrema Phædri parte, Magnum quiddam, inquit, mihi certè videtur, ò Phædre, sapientem appellari, nomenq; hoc Deo soli conuenire: ipsum autem hominem, vel sapiëntiæ amatorem, vel aliquid eiusmodi potius conuenit appellare. Satis igitur constat, nullum penitus hominem rectè sapientem appellari posse. Quod etiam vulgari prouerbio iactari solet, Neminem esse mortalium, qui omnibus horis sapiat. Quod etiam septima libro Plinius usurpat. Nam quis

n 2 homo

homo reperiri potest, qui ita liber sit, ut secundo ser-
monum libro, Stoicos secutus, Horatius depingit his
versibus:

Quis nam igitur liber? sapiens, sibi qui imperiosus,
Quæ neq; pauperies, neq; mors, neq; vincula terrêt,
Responsare cupidinibus, contemnere honores,
Fortis, & in se ipso totus teres, atq; rotundus,
Externi nequid valeat per leue morari.

In quem manca ruit semper fortuna. aut qualem
in epistola quadã his verbis Seneca describit: Sapiens
ad omnem incursum inuictus, & interritus est: non si
paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor
impetum faciat, pedem refert, interritus contra illa
ibit, & inter illa sapiens plenus est gaudio, hilaris, &
placidus, & inconcussus cum Dijs ex pari viuit. Ne-
mo igitur talis reperitur: sed nobiscum præclare agi-
tur, si à peccatis illis grauioribus abstinere poterimus,
nedum speremus ab omni nos crimine liberari posse:
rectè enim dixit Horatius:

Nam vitijs sine nemo nascitur: optimus ille,
Qui minimis urgetur. Et secundo libro Propertius:
Vnicuiq; dedit vitium natura creato. Et Catul-
lus: Suus cuique attributus est error. Quod etiam in
Alcibiade primo Socrates ostendit, cum apertissimis
rationibus probat, nullum esse hominem qui curatione
non indigeat. Quamobrè ex his omnibus id conficitur,
Nullum

Nullum esse mortaliū, qui verè sapiens dici possit.

Quod si vera est hæc Ciceronis & Stoicorum sententia, Nisi sapientem liberum esse neminem: nullus erit ex omnibus, qui liber vocari possit: sed servorum, & stultorum erunt omnia plena. Atq; ita fiet, ut animal hæc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, præclara quadam conditione generatū, quod à Deo solūm ex tot animantium generibus, atq; naturis, particeps rationis & cogitationis, cūm cætera sint omnia expertia, formatum est: nihil aliud sit, ex hæc Ciceronis & Stoicorum sententia, quàm vile quoddam, & stultum, & abiectum mancipium. Quod si hoc prorsus absurdum est, nequaquam vera potest hæc esse sententia. Sed certè quicunq; se honestati, atq; virtuti tradunt, quamvis sapientes non sint, nihilo tamen minus liberi dicuntur: et quamvis in aliquem errorem aliquando labantur, non tamè statim libertatem amittunt, aut dementes fiunt. Quod si diligenter hoc admirabile Stoicorum effatum considerare voluerimus, certè aut indignari, aut ridere necesse nobis erit. Quid enim hoc quæso est? Nemo nisi sapiens liber est. Quid tum postea? Omnes stulti servi sunt. Audio: sed quis est sapiens? Qui omnibus virtutibus instructus est, qui omni prorsus vitio caret, qui nunquam animo commouetur. Rectè sanè, nam talem esse Deum censemus, aut quicunq; Deo quam simili-

mus est. Sed est ne aliquis ex mortalibus eiusmodi
 Nemo sanè. Cùm ergo nemo sapiens sit, ne liber qui-
 dem quisquam erit? Esto. Quid ergo? qui sapiens non
 est, quo eum nomine appellabis? Sultum, inquit. Et qui
 liber non est? Seruum. Sed nullus homo sapiens: ergo
 omnes stulti, atq; serui. At verò in superiori Parado-
 xo concluderat, Omnes stultos insanire. Quo fit, vt tan-
 dem concludendum sit, Mortales omnes & stultos,
 & seruos, & insanos esse. Quo quid ineptius concludi
 potest? Nos igitur, qui nequaquam Stoici volumus
 esse, quamuis neminem esse sapientem statuamus: non
 tamen ideo concedimus, omnes esse stultos. Nam inter
 veram sapientiam, & stulitiam, multos esse gradus
 intelligimus: vt ille stultus dicatur, qui nihil cum ra-
 tione, nihil cum virtute agit: sed libidini tantum, atq;
 appetitui pareat. Qui verò videt quidem quid ratio
 postulet, quid virtus sit, neq; tamen pro virili nititur
 honestè se gerere, sed interdum rationem, interdum
 appetitum sequitur, is nequaquam penitus stultus est,
 sed tamen nondum bonus dicitur. At qui quantum
 facultas sua fert, honestati dat operam, & quicquid
 agit, quicquid cogitat, id ad vnum rectè viuendi fi-
 nem refert, quamuis in aliquos errores vel per impru-
 dentiam, vel propter humanam imbecillitatem pro-
 labatur: nihilo tamen minus. vir bonus, & quodam-
 modo sapiens appellatur. At verò Stoici cùm primum
 in err

in errorem aliquem homo vel leuissimum incidit, eum subito stultum, seruum, insanum proclamant: quoniam nullum inter peccata discrimen statuunt: ut tam improbus sit, & stultus, & insanus, qui per iniuriam seruum suum leuiter percusserit, quam qui parentem suum nefarie strangularit. Hæc cum intelligerem Stoicorum dogmata inepta esse atq; ridicula, non dubitavi contra Ciceronem sententiam meam, quæ cum Socrate, & cum veritate conuenit, coram vobis proferre. Reliquum est, ut ipsius Ciceronis argumenta diluamus: quæ tamen pleraq; potius cum nostra sententia conueniunt, ut intelligetis, quam Stoicorum dogma confirment: nisi forte quis vestrum aliquid ad hæc amplius requirit. Nihil sanè, inquit Marcus: nam ita dilucide, atq; aperte disseruisti: ut non dubitandum sit, quin pessimè cum Stoicis Cicero senserit. Itaq; facillimam tibi video ad eius argumenta destruenda viam esse præmunitam. Perge igitur, ut coepisti, & institutam disputationem tuam perfice: nam si Constantinus etiam (ut spero) rectè se gesserit, cui Paradoxon ultimum euertendum obtigit, omnino magna res à nobis erit acta, quam nullus vnquam tentare ausus est. Enitar (inquit Constantinus) pro viribus, ne vobis inferior in hac parte videar. Quamuis enim neque doctrina, neq; eloquentia cum vllò vestrum comparandus sim: efficiam tamen profectò, ut omnes intel-

ligant, non rectè à Cicerone probatum esse, Solum sapientem esse diuitem. Sed prius Octavianum pensum suum absoluentem audiamus. Tum ille: Primum est hoc (inquit) Ciceronis argumentum: Non est imperator ille laudandus, neque hoc nomine dignus, neque cuiquam imperare libero potest, qui non potest cupiditatibus suis imperare. Primò si tibi hoc concedam Cicero, nequaquã tamen id quod vis efficies. Licet enim ille non rectè Imperator appellari possit, non tamen ideo rectè sequitur, ut seruus sit, aut stultus. Et quamuis hoc etiam concedatur, nequaquam tamen erit conclusum, solum sapientem esse liberum. Verùm si communem loquendi sermonem sequi volumus, ille verè dicitur Imperator, qui belli gerendi bonus est administrator, & cuius officium est, summæ Reip. consulere, & pro salute patriæ, vel pro imperij amplitudine bellare. In quo si scientia rei militaris, si bellica virtus, si autoritas, si felicitas insit, rectissimè summus Imperator appellatur, qualem Pompeium pro lege Manilia fuisse probat Cicero. Nec in eo queritur, ut eo modo, quo Stoici volunt, sapiens sit, ad Imperatoris nomen obtinendum. Licet enim aliquando irascatur, & alicui se voluptati dedat, tamen si rectè exercitui præest, & adeo callidus & peritus sit, ut ab hostibus non facile circumueniri possit, Imperatoris summi nomen obtinet. Nisi fortè Annibalem, quem toties summum

Imperat

Imperatorem & à Cicerone, & ab alijs plerisq; scriptoribus appellatum legimus, nos quia crudelis, atque impius erat, non Imperatorem fuisse, sed inertissimum seruum existimare volumus. Aut Cæsarem, qui virtute bellica mortales uniuersos antecelluit, quia cupiditates suas refrænare fortasse nesciebat, aut nolebat, indignum Imperatoris nomine censeamus. Quis igitur erit Imperator? certè neq; Themistocles, neq; Conon, neq; Miltiades, neq; Scipiones, neque Pompeius: quoniam nullus horum sapiens fuit, sed aliquis fortè Græculus summa loquacitate præditus ex Stoicorum schola delectus, qui longo otio penè marcidus sit, & qui nūquam gladium vagina vacuum viderit, si Dÿs placet, summus erit Imperator. Itaq; quoties de bello deliberandum est, non in cōsiliū C. Marius admittetur, non L. Sylla, quoniam isti sapientes non fuerunt: sed excitabitur aliquis ex diuturna garrulitate sua Barbatu, qui (vt ait Persius) exporrecto trutinetur verba labello: atq; hic rectè summa Reipub. præficietur, quoniam scilicet optimus est Imperator: didicit enim famem & sitim tolerare, quia nihil erat, quod ederet: didicit voluptates & diuitias contemnere, quoniam summa paupertate premebatur: didicit iracundiam cohibere, quoniam omnibus ei blandiendum, atque adlaudum fuit, vt ventri satisfaceret. Hæc summi sunt Imperatoris officia. Sed extra

n s iocum,

iocum, certè mihi videtur non rectè fecisse Cicero, qui spoliavit eos Imperatorum nomine, quicumque non omni animi commotione carent: non enim hoc loco disputabo. Peripateticis, atque Academicis ita visum esse, ut animi perturbationes utiliter à natura datas existimarent, & iracundiam fortitudinis cotem esse dicerent. Illud dicam ineptè penitus concludi, quòd solus sapiens sit Imperator: nisi forte nova aliqua nomina fingenda nobis sunt, quibus illos appellemus, qui bellicis rebus præficiuntur. Hos enim passim apud scriptores & antiquos, & recentiores, Imperatores appellari video: cum neminem tamen unquam ex tot summis Imperatoribus, qui post hominum memoriam floruerunt, sapientem eo modo, quo Stoici volunt, fuisse compertum sit. Itaque cõcludendum est, laudari posse eum Imperatorem, & eo nomine dignum censerì, qui rei militaris scientiam habeat, qui bellica virtute cæteris antecellat, qui magna sit autoritate præditus, cui prosperè res illæ, quas gerit, plerumque succedunt, etiam si non omnibus cupiditatibus suis imperet. non enim ideo Pompeius, cum in Asia bellaret, summi Imperatoris nomen amisit, quia quædam nimis cupidè atque insolenter ageret, & invidia quadam inductus de Luculli fama, qui antè illum in ea provincia nomen Imperatoris summa cum laude ac celebritate tenuerat, assidue detraberet. Quid Alexander ille Macedo?

quantus

quantus Imperator ab omnibus semper iudicatus fuit? ut post hominū memoriam nullus unquam tam breui tempore tantam gloriam in bello sit adeptus, & tamen pluribus vitis Imperatorias eas laudes inquinavit. Quid ergo? dicet aliquis, an non præstantior esset Imperator, si summam esset adeptus sapientiam? Quis de hac re dubitare potest? imò potius omnes eum, si quis eiusmodi reperiretur, non tanquam aliquem natum, sed tanquam è coelo delapsum Deum intuerentur. Sed quis ille fuit unquam, aut esse potuit, qui cum summa bellica laude, perfectam etiam sapientiam copularit? Itaque si plurimi fuerunt Imperatores eximij, nec eorum quisquam verè sapiens unquam fuit, omnino distincta est à summa sapientia laus Imperatoria. Quare poterit esse: aliquis Imperator summus, aut saltem magnus, etiam si cupiditatibus suis, eo modo, quo sapientes solent, imperare nesciat. Falsum est igitur quod ait Cicero, dam aliquis cupiditatibus suis obedit, neq; Imperatorem, neq; liberum appellari posse. Sed dictum est ab eruditissimis viris, Nisi sapientem liberum esse neminem. Sit ita sanè, quoniam Stoici dementes prorsus homines tibi videntur eruditissimi. Sed quibus id rationibus probant? Quoniam (inquit) libertas, potestas est viuendi ut velis. Hac sanè definitio verissima, nam libentissimè quæ vera mihi videntur Cicero concedo: quoniam non contra dicendi studio, sed

veris

veritatis indaganda gratia, tota hac à nobis suscepta
 disputatio est. Itaq; non in eam disputationem descen-
 dam, quæ maximè probabilis esse videretur, quòd
 omnes principes atq; reges, quamvis improbi sint, ta-
 men ex hac definitione omnium essent liberrimi, quo-
 niam eam potestatem, & quidem summam, habere
 videntur, ut vivant quomodo velint. Nam ab optimo
 præceptore Socrate in Gorgia didici, Scelestos homi-
 nes, quâvis ea faciant, quæ sibi bona atq; utilia viden-
 tur, non tamen ea facere, quæ volunt: quoniam omnes
 naturaliter, tantum quæ verè bona sunt volunt, licet
 plerunque fallantur. Totam igitur hanc disputationis
 partem prætermittam, Ciceroniq; cõcedam, scelestos,
 atq; improbos homines, nequaquam vivere ut volunt:
 & tantum eum vivere ut vult, qui recta sequitur,
 qui gaudet officio, & quæcunq; sequuntur, nam co-
 piosè sanè, atq; eleganter sapientem describit hoc loco
 Cicero: quæ concedenda illi sunt omnia, præter eam
 conclusionem, Nisi qui talis sit esse liberum neminem.
 Sed fortassè vestrum aliquis admiratur, quomodo hoc
 fieri possit, ut quamvis libertatis definitionem veram
 esse concedamus, & solum sapientem ut velit vine-
 re, negemus tamen conclusionem, quæ necessariò con-
 sequi videtur, si ita conformetur argumentatio, Li-
 bertas est potestas vivendi ut velis, solus sapiens vi-
 nit ut vult, ergo solus sapiens est liber. Atq; hac sanè
 mihi

mihi ratiocinatio duobus modis peccare videtur: primò quoniam in maiori propositione rei natura ponitur, quæ per definitionem explicatur: in minori verò non natura rei, sed effectus hominum ponitur, atq; ita non idem de eodem dicitur. Non enim ab hominum effectu rei natura penditur: quoniam vel rarò, vel nunquam accidit, ut in homine aliquo perfecta sit alienius rei natura, quamvis alius alio magis eam participet: atq; ideo fit, ut quoties multi rei naturam alicuius participant, quamvis alius alio magis, tamè omnes ab ea nomen habent, atq; appellationem. Ut artis oratorie vis & natura ea est, ut persuadere possit quis velit: nemo tamen fortasse reperietur tam excellens orator, qui quæcunq; voluerit ea persuadeat, licet artem oratoriam plurimi participant. Quòd si fortè aliquis, ut Demosthenes, quæcunq; velit persuadeat: ineptè tamen faciet, quisquis eum solum oratorem esse cõcludere voluerit: cùm etiã alij pleriq;, licet non omnia que velint, tamen plurima persuadeant. Concedemus igitur maiorem quidem, & meliorem oratorem esse Demosthenem: sed solum esse oratorem, non concedemus. Ita cùm sapientia sit humanarum ac diuinarum rerum cognitio, quis nõ videt, nullum esse mortaliũ, qui res omnes diuinas atq; humanas cognoscat? Et tamen cùm eam cognitionem plerique participant, sapientes meritò vocantur: quoq; maiorem habent di-

uinarum

uinarum atq; humanarū rerum cognitionē, eò sapien-
 tiores dici solent. Eodem igitur modo, cū libertatis
 natura ea sit, ut quocunq; modo voluerit, viuere pos-
 sit: fortasse nemo reperitur, qui sibi plenē in omni vita
 satisfaciat, licet omnibus naturaliter sit ingenita li-
 bertas. Quod si sapiens aliquis reperiatur, qui rebus in
 omnibus uiuat ut vult: non tamen solus ipse liber dici
 potest, quoniam etiam alij quamplurimi, quamuis non
 in omnibus rebus, tamen in pluribus, viuunt ut vo-
 lunt. Sit ergo per me sapiens ceteris longē liberior,
 modō intelligatur, nequaquam solum esse liberū, quo-
 niam homines omnes libertatis naturam participant:
 Et quō quis melior Et sapientior per virtutem effici-
 tur, tantō etiam liberior euadit: atq; ita qui omnium
 est sapientissimus, est etiam omnium liberrimus. Sed
 quia nemo perfectē sapiēs esse potest, ideo neq; undiq;
 absolutam libertatem nemo consequitur. Atq; hic
 est primus modus quo peccat hæc Ciceronis ratiocina-
 tio: quōd scilicet à rei natura procedit ad hominum
 effectus, qui nunquam perfectē rei naturam exprime-
 re possunt. Alter est captionis modus longē apertior,
 quem à Cicerone non animaduersum esse vehementer
 admiror; cū enim omnis recta definitio, quemadmo-
 dum Dialectici volunt, ex genere constet, atque suis
 differentijs, Et libertatis definitio sit hæc, quam affert
 Cicero: potestas viuendi ut velis: Potestas erit liber-
 tatis

tatis genus : ipsum verò, Viuere vt velis, differentia.
 Et quoniam genus de suis formis omnibus generatim
 dicitur, verum erit dicere, Omnis libertas est pote-
 stas. Sed quia nequaquam hæc ratio reciprocatur, neq;
 enim species de generibus dicuntur, non erit verum
 dicere, Omnis potestas, est libertas : contrahitur enim
 libertatis nomen ad vnã quãdam potestatis spe-
 ciem. Constat igitur, omnem libertatem in potestate
 sitam esse, quoniam omnes species in suis generibus
 sunt: sed potestas & actus, vt Aristoteles, & ceteri
 omnes Peripatetici docent, inter se plurimũ differunt:
 vt quæ sunt in potestate, nequaquam tamen statim in
 actu sint: et præterea quæcunq; naturam suam habent
 in potestate, nequaquam ex actu denominantur, sicuti
 neq; actus à potestate denominatur : vt homo, quan-
 quam semper ridere possit, non tamen semper ridet,
 neq; ridens ideo dicitur, quia ridere possit, sed ab ea
 proprietate non ridens, sed aptus ad risum dicitur. Cũ
 igitur libertas in potestate naturam suam habeat, quia
 potestas est viuendi vt velis, certè non ab actu viuendi
 denominari debet. Itaq; quamuis nullus in omnibus
 rebus omnino viuat vt vult, possunt tamen omnes esse
 liberi, quoniam viuendi vt volunt potestatem habent,
 quæ libertatis definitio atq; natura est: Non enim di-
 cit Cicero libertatem esse viuere vt velis: sed potesta-
 tem viuendi vt velis. Quare cùm omnes homines (vt
 alibi

alibi diximus) liberam habeant voluntatem, etiam ad honestatem animum applicare possunt, & vivere ut volunt: quò fit, ut omnes liberi sint. Decipitur autem in minori propositione Cicero, quoniam à potestate ad actum transit, cum ita format argumētationem, Libertas est potestas viuendi ut velis: Solus sapiens viuit ut vult. Oportebat enim hoc modo assumere, Solus sapiens potest vivere ut vult: quæ apertè falsa assumptio est, cum omnes liberam animi voluntatem habeant. Quòd si rectè velit argumentari, quacumq; pro assumptionis approbatione sumuntur ab eo, in quibus rectè sapientem describit, falsa erunt. Non enim verum est, quòd tantum ille possit vivere ut vult, quicumq; recta sequitur, & qui gaudet officio, & quæ sequuntur. Quod autem ait Cicero, Igitur omnes improbi serui: facile concedimus, quatenus improbi sunt, eos esse peccatorum seruos: sed non tamē necessarium est, ut animi libertatem penitus amittant: quoniam quotiescumq; voluerint à peccatis se liberare, id in sua positum est facultate: quoniam ab immortali Deo libertatem eam omnes consecuti sunt. Et quamuis omnes improbi serui sint, quoniam hoc negare non possumus: non tamen rectè concluditur, Omnes stultos esse seruos, quoniam non omnes stulti sunt improbi: licet contrà rectè dicatur, Omnes improbos esse stultos. Est enim stultitia genus quoddam, quemadmodum ex

Socr

Socratis sententia rectè Cardanus heri declarauit, cuius vna magna species est Improbitas. Sed improbitatem eam intelligimus, quæ à deprauato animo proficiscitur: vt enim si Phalaris, aut Dionysius Tyrannus aliquid fortè iustè ac moderatè fecerit, non tamè ideo iustus, ac moderatus diceretur, quoniam nequaquam à iusto, ac temperanti animo, neq; ab habitu rationi consentaneo; sed casu, & fortuita quadam animi inclinatione, actiones illæ proueniunt. Ita si quis vir iustus, ac temperans, in aliquam fortè iniustitiam, atq; libidinem inciderit, non tamen debet illico seruus, atq; improbus appellari: alioquin quis seruitutis nomen effugere poterit? cum nemo tam religiosus, nemo tam sanctus inueniatur, quin in aliquod aliquando peccatum incidat. Clamat enim ille sapiens Hebræus, Septies vno die peccabit iustus. Quòd si vera esset hæc Ciceronis sententia, septies vno die seruus fieret, atque ita nemo penitus mortaliù esset, quin graui seruitute premeretur. Sint ergo hæc distincta, vt qui prauitate animi virtutem omnem, atq; honestatem negligit, & in omne scelus prolabitur, is omnino seruus appelletur: qui verò studio virtutis inuigilat & omnia honestatis adipiscende, fugiendæq; turpitudinis gratia facit, etiam si sæpenumero propter humanã imbecillitatem peccet, is liber est existimandus. Nam si seruus est, vt ipse desinit Cicero, obedientia fracti animi, & ab-

o iecti

iectione, & arbitrio carentis suo; certè nemo, nisi vehementer improbus, & qui iam in vitijs ita callum obduxerit, ut vel nullo modo, vel summa cū difficultate possit emendari, seruus dicitur: homo enim eiusmodi penè totum arbitrium suum amisit, & à vitijs ita obstrictus tenetur, ut nullam honestatis partem intueri possit. Cuius verò animus nondum ita fractus, atque abiectus est, ut arbitrio suo careat: sed ad honestè quidem viuendum est inclinatus, verum interdū in vitia aliqua prolabitur, quæ causa est, ut hic seruus dici debeat? Sint ergo serui illi, quicumque signis, tabulis, calato argento, Corinthijs operibus, ædificijs magnificis delectantur, si ydem etiam sint improbi: quod si cæteris in rebus honestatem colant, nõ video cur eos, qui Echionis tabula stupidi detinètur, aut aliquo signo Polycleti, debeant à te Cicero ineptiarū omnium serui iudicari. Quæ enim improbitas est, aut quæ malicia, tabulis & signis delectari? Profectò facere non possum, quin mecum aliquãdo suauiter rideam, cū hæc Ciceronis argumenta perlego: cū enim proposuisset, improbos omnes esse seruos: quod quidē nos, etiam si non probet, facile cōcedimus: magnā deinde huius capituli partem in eis vituperandis consumit, qui tabulis, signis, & piscibus delectantur: perinde quasi hæc ea sint, quæ hominem improbum & seruum efficiant. Sed tandem ad auaros reuertitur, qui cupiditate pecuniæ nullam

condit

eōditionem recusant durissimæ seruitutis: qui sine con-
 trouersia non tantum serui sunt, sed etiam nequissimi
 serui: quin etiam ambitiosos & nocentes, quibus ma-
 gnus exoritur ex cōscientia peccatorum timor, seruos
 esse nequissimos cōcedimus. Sed quæ causa est, ut eam
 eloquētissimi viri L. Crassi orationem vituperes Cice-
 ro, qui populum Ro. rogabat, ut se ex seruitute eripe-
 ret, his quidem verbis: Eripite nos ex seruitute, nolite
 sinere nos cuiquam seruire, nisi vobis vniuersis, qui-
 bus et possumus, & debemus. Quæ causa, inquam, est,
 cur hanc orationem vituperes? Quia, inquit, dominum
 mutare, non liber esse vult. Quid ergo? vis omnes ita
 liberos esse, ut nemini seruiant? an non vides quantam
 rerum omnium confusionem inducas? ita enim neq; fi-
 lius patri, neq; vxor marito, neq; populus magistrati-
 bus obediet, ne in seruitutem incidat. Sed nimirum, Ci-
 cero, ludis in ambiguis, & verba tantum consecrari
 videris, rem autem ipsam negligere. Nam quis non
 intelligit, aliam animi, aliam corporis esse seruitutem?
 & aliam qua vitiorum serui dicuntur homines, aliam
 qua legum, populi, senatus, magistratuum serui quo-
 dam modo vocantur? potest enim vir probus animo
 liber esse, corpore autem seruus: & præterea debent
 omnes (ut ais) quod est turpe non reddere, & in li-
 bertatem à vitij sese vindicare: non tamen ideo quis-
 quam debet in libera ciuitate, qualis erat Roma populi
 o 2 quodd

quoddam imperium detrectare, neq; Senatus, neque eorum, qui sunt in aliquo magistratu, praesertim si nihil imperent, quod ab honestate sit alienum: non enim idem est, vitijs, & populo Rom. servire. Quamobrem eos reprehende Cicero, qui vitiorum serui sunt, qui virtutem omnem atq; honestatem negligunt, qui libidini atq; turpitudini parent: nam isti rectè reprehenduntur; L. autem Crassum cur accusas? qui se non turpitudini, non dedecori, sed populo Romano, hoc est ei populo, cui tu semper seruiuisti, servire velle dicit. Atq; hoc quidem ita commodè facere potest, ut animi sui libertatem semper inuiolatam conseruet, modò se nulli vitio mancipauerit. Hic dicendi finem fecit Octavianus, cuius orationem omnes, & praesertim Marcus, mirificè laudauit: quòd tam ingeniosè verba fecisset, ut & quae verisimilia essent Ciceroni concessisset, & tamen eum multis in locis errasse non leuiter ostendisset; quodq; ea rerù varietate suam orationem illustrasset, ut quamuis acute disputasset, magnam tamen in dicendo, perpetuamq; obletationem auditoribus attulisset. Tum Antonius, Illud magis, inquit, admiratus sum in Octauiano Marce, quòd cù ita exorsus fuisset, ut quid diceret habere non videretur, tamen ita postea copiosè locutus est, ut me certe mea facultatis in dicendo paeniteret. Gaudeo, (inquit Octavianus) ut Hector ille Neuianus laudari me à

me à laudatis viris, quamuis à vobis istas laudes sanè non sperabam: satis enim me affecuturum initio putabam, si non omnino malè dicere videret. Nunc eo maior est letitia mea ex laudatione vestra, quò minus sperata fuit. Sed quid ait Maioragius noster. Ego ne (inquam) te ingeniosum, & acutum adolescentem, quòd semper iudicavi: non ita tamen, ut speres à te refutatam esse Ciceronem. Tua igitur, inquit Cardanus, erunt partes, Ciceronis sententiam tueri. Verùm iam mihi tempus esse videtur, ut exurgamus: et quoniam satis animos oblectauimus, suam etiam corpori temporis partem tribuamus. Vnum autem tantum caput superesse video, quod (ut spero) Constantinus hodie subuertet.

M. ANTONII MAIORAGII ANTIPARADOXON LIBER SEXTVS.

*

HAC ab omnibus approbata sententia, nos ad paratum prandiam, in gynaecio, quo in loco pridie eius diei Cardanus disputauerat, alacres propter summam loci amoenitatem contulimus: cumq; ibi multas
o 3 horas

horas varijs de rebus inter nos collocuti fuiffemus, inclinato iam in pomeridianum tempus die, Velim (inquit Cardanus) vt hæc noſtra diſputatio perficeretur, quoniam in urbem redire hodie veſperi mihi neceſſe eſt. Itaq; tempus mihi videtur Conſtantine, vt in arenam deſcendas, & ſapientem illum Stoicorum, quem ſolum diuitẽ eſſe Cicero vult, ſuis diuitijs ſpolies. Nam te diuitem eſſe ſcimus omnes, quamuis eo modo ſapiẽs non ſis, quo Stoici ſapientem fingunt. Præſtabo (inquit ille) quod pollicitus ſum: ſed ſcito Cardane, me ferẽ animo cecidiſſe, poſtquam copioſam, & elegantem Octauiani orationem audivi. Nam præterquam quòd me video nullo modo parem in dicendo illi eſſe poſſe, multa etiam dixit, quæ ego in hac mea parte dicere præmeditatus fueram: quæ ſi repetere volucro, ineptus videar: ſin relinquo, vereor ne oratio mea, in quã de Diuitijs locuturus ſum, inops, atq; adeo mendicæ eſſe videatur. Verùm tamen quo ad facultas mea feret, enitar, ne cùm cætera partes huius diſputationis benè peractæ ſint, extremus hic actus tanquam ab inertii poëta neglectus eſſe videatur. Quid igitur ait extremo in Paradoxo Cicero & Solum ſapientem eſſe diuitem. hoc ſanè ab eodem fonte manauit, vnde cætera omnia, quæ hoc in opere diſputantur: itaque non difficilius, vt ſpero, ſubuertetur, quàm cætera ſubuerſa ſint. Primum igitur oſtendam, Paradoxon hoc eſſe

esse falsum, & alienum à Socratica doctrina. Deinde
 Ciceronis argumenta nullius esse ponderis ad id quod
 proposuit ostendendum. Atq; ut ab ipso Diuitiarum Diuitiæ qd
ad corpus
 nomine profisciscatur oratio mea, nemini dubium esse
 potest, quin eo nomine res illæ tantum (si propriè loqui
 volumus) intelligantur, quæ ad usum corporis neces-
 sariæ sint. Et hoc est, quod nono de Repub. libro Plato
 dixit: Diuitias corporis gratia constitutas esse, corpus
 autem ipsum animi gratia. Et ipse Cicero primo de
 Officijs, Expetuntur autem, inquit, diuitiæ tum ad usum
 vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates. Et in
 libro de Amicitia, Cætera res quæ expetuntur, inquit
 opportuna sunt singula rebus ferè singulis, diuitiæ ut
 vitare, opes ut colare, honores ut laudare. Quin etiam
 hoc in Paradoxo, quasi veritate coactus, quod scilicet
 non ad animum, sed ad corpus diuitiæ referantur, di-
 uitem ita definit, ut eum dicat esse, cui tanta possessio diuitiæ
 sit, ut ad liberaliter viuendum facillè contentus sit.
 Quod si quis maxima virtute præditus sit, ut cæteris
 omnibus sapientia præstet, tamen nisi adsint aliquæ
 diuitiæ, nullo modo liberaliter viuere poterit. Atque
 ideo quoniam sine diuitijs commodè nemo viuere po-
 test, eas pleriq; viri doctissimi magnis laudibus extu-
 lerunt: adeo ut Theognis dicere sit ausus, Etiam si-
 quis Rhadamanti sapientiam, & Sisyphi scientiam
 exuperaret, nullam tamen earum virtutum illi usum
 fore,

fore, nisi adessent diuitiæ. Et Euripidos, Diuitias idèo pretiosissimas esse dixit, quoniam maximam hominibus potentiam præstant. Quod idem affirmat etiam Theognis. Nam Hesiodus, atq; Timocles, Sanguinem & vitam hominibus esse diuitias asserunt. Magnus autem orator ille Demosthenes, summa quadam cum orationis gravitate clamat, atq; aperta voce testatur, Necessarias esse pecunias, & sine illis nihil omnino geri posse quod præclarum sit. Quin etiam interrogatus aliquando Simoniades, utrum magis eligendum esset, Diuitias ne possidere, an Sapientiam? Nescio, inquit: Sapientes enim ad diuitum ianuas frequenter accedere video. Sed nusquam sanè clarius expressum legi, quanta sint utilitatis diuitiæ, quàm apud Stobæum, qui plurimas ex Græcis autoribus sententias, & præclara dicta collegit: ibi enim Pluto Diuitiarum Deus inducitur, qui pluribus verbis potèntiam suam extollit, & iactat se solum hominum necessitatibus subuenire, atq; illas emendare, cupiditates explere, damnis resistere, curare corpus, animo gratificari, in pace splendescere, militiæ sumptus suppeditare, ægrotæ corpora planè confirmare, singulis anni temporibus adiumenta reperire: nam hyeme calorem, æstiuo tempore frigus præstare: familias amplificare, magnarumq; cognationum successines: nuptias præterea magnificè præparare, liberorum generationem promoveri. Quid autem,

autem, inquit: an non Deorum immortalium templa
 solus ego exornare soleo? an non ciuitates omnes opera
 mea pulchriores efficiuntur? opera mea sunt moenia,
 portus, classes: ego profundos amnes pontibus instruo,
 terrasq; diuisas atq; dissitas facile coniungo, mea praesentia negotiatores indigent, ex arario meo sumptus
 agricultura sibi depromit, nihil enim ex se terra pro-
 ducit, nisi prius aliquid à me receperit, unde enim
 aliunde accipiat, cum ego solus omnia possideam? neq;
 est ex alijs omnibus quicquam cui non ego plurimum
 commoditatis impertiam: hominũ enim formam atq;
 pulchritudinem ornamentis meis non mediocriter au-
 geo, disciplinis omnibus praeceptores exhibeo. unde
 autem sibi mulieres ad lanificium uelera comparare
 possunt, unde arma viri? Ebur, aurũ, ceteraq; omnia,
 quibus vel Deorum simulachra conflantur, vel quae
 in templis reponuntur, mea sunt: propter me ciuitates
 magnae sunt, propter me regna potentiora. Ego dies
 festos cum iucunditate celebro, mihi mensa semper
 est hospitalis, à me prompta beneficia proficiuntur, à
 me remunerationes amplissimae: quicumq; me possidet,
 nõ solum ipse fortunatus vitam agere, sed alijs etiam
 fortunas suas communicare potest. Ego artes omnes
 meliores efficio, quoniam eis magnam mei spem atq;
 expectationem concito: fouentur enim mercedis ma-
 gnitudine, quam illis suppeditare soleo. Atqui tu certè

o s summe

summe Iupiter diuitiarum vsum mortalibus necessarium effecisti: corpus enim eis dedisti, quod non vt reliquis animantibus pilis ac pellibus munitum est, sed omnino vestibus indiget: deinde non alimentam eis herbas, neq; cetera id genus, que ex terra sua sponte gignuntur produxisti, sed aliquid ad victum quoridie coemendum, atq; præparandū esse voluisti. Idem ipse domos construi, & ciuitates habitari necessitate quadam constituisti: morbis quoq; tentatur hominum corpora, quibus sanandis pecunia opus est. Cur igitur non me felicem vocas, cum per me rerum omnium vsibus fruaris? Hæc sunt quibus verissimè Pluto gloriatur, qui solus verè diues, quamuis non sit sapiens, etiam ex Stoicorum sententia vocatur. Nam secundo de natura Deorum Cicero Stoicorum sententiã secutus, ait: Diti, qui Græcè Pluto dicitur, ideo terrenam omnem vim, atq; naturam esse dedicatam: quoniam diuitiæ omnes è terris oriantur, & in terras recidunt. Quod etiam in Cratylo Plato affirmat, cuius hæc verba sunt: Plutonē vocant quasi diuitiarum datorem, quoniam diuitiæ ex terræ visceribus eruuntur. Quæ cum ita sint, quid in mentem venit Stoicis istis nominum captatoribus, vt à propria significatione verba transferentes, in sapiente suo, qui nusquam reperitur, vt Octavianus egregiè docuit, omnia esse velint? Non enim tantum diuitem, sed Regem, sed Imperatorem, sed solum liberunt, solum

solam honoratum, solum verum omnium opificem optimum sapientem esse dicunt: ut rectè luserit Horatius in eum, qui dixerat, Sapientem regum esse regem:

— Vellunt (inquit) tibi barbam

Lasciui pueri: quos tu nisi fuste coèrces,

Vrgeris turba circum te stante, miserq;

Rumperis, et clamas, magnorum maxime regum.

Sed certè illud perspicuum est, quòd si propriè loqui volumus, ut sibi ipse cōtradicat Cicero necesse est. Nam in primo Paradoxo diuitias in bonis non esse numerandas persuadere conatur: quippe quæ neque meliorem, neq; laudabiliorem virum efficiant. In hoc autem extremo, solum sapientem esse diuitem vult. Ita fit, ut quoniam omnia, quæ veræ bona sunt, sapiens possidet, in veris bonis diuitiæ numeranda sint. Sed dicent aliqui, in primo capite de his, quæ propriè diuitiæ dicuntur, verba fecit: hoc autè loco de animi diuitiis. Quid igitur tibi faciam Cicero? si nouo quodam more atq; inusitato cum Stoicis loqui velis? nam ego Socratem, Platonem, Aristotelem, quos vehementer autores sequor, non ita loquentes video: sed quoties de Diuitiis verba faciunt, eas intelligunt, quæ ad usum corporis comparari solent, quas qui possident, diuites ab eisdem appellantur, etiam si minimè sapientes sint. Quæ sint autem veræ diuitiæ, primo de Repub. docet Aristoteles: nam ibi diuitiarum duo esse genera tradit, quorum alterum

natur

naturale sit, alterum artificiosum: quaecunq; enim in
 terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari exi-
 stimat. Itaq; agriculturam, pastoralem artem, vena-
 tionem, piscatū, aucupium, ceteraq; id genus, ex qui-
 bus vite commoditates, opportunitatesq; capiuntur,
 diuitias naturales appellat. Et certè, inquit, his vera
 diuitiae contineri videntur. Alterum autem genus di-
 uitiarum est in pecunijs, hoc est in nummis, qui non ad
 usum corporis adhibentur, sed in rerum commutatio-
 nibus, hoc est emptionibus, & venditionibus plurimū
 valent: qua quidem (inquit) arte factum est, ut diui-
 tiarum, & possessionum, neq; modus ullus, neq; finis
 esse videatur. Diuitiae igitur naturales certae sunt,
 atq; definite, quoniam ad usum tantū corporis ac-
 commodantur, non aliter atq; instrumenta quaedam ad
 usum suum. Artificiose verò diuitiae sunt eiusmodi,
 ut qui eis deditus sit, nunquam expleri aut satiari pos-
 sit. Unde mater omnium malorum (ut eam Bion ap-
 pellare consueuerat) nata est Auaritia. Inveigitur
 optimo damnatur eorum cupiditas, qui propter pecu-
 niam nullum questum turpem putant: qui quotidie
 fraudant, decipiunt, auferunt, eripiunt, quoniam non
 ad usum vite necessarium querunt diuitias, neq; illas
 quae vera diuitiae nominantur. Quòd si vera est Ari-
 stotelis sententia, ù certè verè diuites appellari possunt:
 non qui magnum pecuniarum numerum congestum
 habent.

habent, ut vulgus existimat: neque qui caelo & terra frui possunt & sapientes sunt, ut Stoici nugantur, de quibus in epistola quadam ad Trebatium ita scribit Cicero: Ballus mihi confirmavit, te diuitem futurum: id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum: an quomodo Stoici dicunt, omnes esse diuites, qui caelo & terra frui possunt, postea videro. Sed ij, qui res eas possident, quae sibi ad usum vitae necessariae esse videantur: hi (inquam) verè diuites appellantur, quos in hoc Paradoxo describit rectè Cicero, cum se probare putet solum sapientem esse diuitem: de qua re postea diligentius verba faciemus, cum Ciceronis argumenta discutiemus. Nunc autem tantum declaratum sit, duobus modis hominem posse diuitem appellari: vel, ut vulgò existimant, qui pluribus pecunijs, & possessionibus abundat: vel, ut Aristoteles, & reliqui sapientes credunt, qui veras diuitias possidet: hoc est, ea quae ad usum vitae accommodantur, ex quibus victus & vestitus constat: atque hic solus verè diues nominatur, quae quidè etiam apud antiquos Latinos appellatio fuit, ut ij tantum diuites vocarentur, qui vel agros, vel pecudes possiderent; quod Ovidius in Fastis attestari videtur his quidem verbis:

Aut pecus, aut latam diues habebat humum.

Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.

Iam igitur inuenimus eum, qui verè diues sit; nempe, qui

*Diuites
vere*

¶ in Sap. 2
 qui tantas habeat facultates, ut ei ad victum & vestitum nihil desit. Videamus nunc, an solus sapiens sit eiusmodi. Quò in loco possum à Cicerone iure optimo petere, an sapientia sit ad corporis usum necessaria? Quòd cum mihi responderit, ad animum tantum, non ad corpus sapientiam pertinere: statim contra eum concludam, nihil igitur sapientiæ cum diuitijs, neque quicquam sapienti cum diuite est: quoniam ad corpus diuitia, ad animum sapientia refertur. Quòd si dicat, eundem & sapientem & diuitem esse posse: quoniam nihil prohibet, eum qui sapientiam adeptus est, etiam ea possidere, quæ ad usum vitæ necessaria sunt. Id facile concedam: sed non tamen ideo sequetur, ut solus sapiens dives sit: quoniam hæc inter se distingui, atque separari possunt. Sunt enim quamplurimi verè diuites, quibus nihil ad victum atq; vestitum deest, et qui nullas amplius pecunias querunt, qui tamen sapientes non sunt, sed stulti potius, atq; insipientes. Contrà verò facile fieri potest, ut aliquis magna sapiëntia præditus sit, & tamen nihil habeat unde vitam sustentare possit: quin potius fame, atq; siti laboret, & nihil illi sit, quo suum à frigore corpus defendat. Quòd si vera esse hæc Ciceronis sententiã, necessitas cogeret, ut etiam vicissim hæc ratio retrò commearet hoc modo: Solus sapiens est dives: ergo quicumq; dives est, ille etiã est sapiens, ut si quis dicat, solus homo ridet: necessario sequis

sequitur, ut quodcūq; rideat, illud sit homo. Cū enim
 solum sapientem esse diuitem dicimus, alios omnes à
 diuitijs expellimus: itaq; fit, ut quicunq; diuitias pos-
 sidet, cum inter sapientes numeremus: perinde quasi
 diuitiae sint effectrices sapiētiae, quas in octauo de Rep.
 Plato plurimum à virtute discrepare tradit, cuius hæc
 verba notauimus: Ita virtus à diuitijs discrepat, quasi
 utraq; in lance statera sint posita, semperq; in contra-
 riam partem declinent. At verò quinto de legibus,
 idem Plato non solum sapientem (quod ait Cicero) di-
 uitem esse solum non vult: sed neq; etiam valde diui-
 tem bonum virum esse posse ostendit. At qui (inquit)
 honestè sumptum facit, & iustè solum acquirit, neq;
 facilè diuitijs excellet vnquam, neq; premetur inopia.
 Rectè itaq; sermo noster asserit, valde diuites bonos
 viros non esse. Quòd si boni non sint, felices quoq; non
 erunt. Ad Dionis autem propinquos atq; amicos scri-
 bens, quadam in epistola, Diuites, inquit, beatos appel-
 lare, sermo amens est. Non igitur sapientiam asserunt
 diuitiae: sed potius (ut ait Aristophanes) tanquam im-
 probus quidam medicus, cū ad nos videntes & sa-
 nos accesserint, statim occacare solent. Atque hac de
 causa dixit Euripides, Res quidem grauis est et mala,
 stolidum esse, atq; improbè viuere: sed quæ tamen di-
 uitibus sit innata. Sed quæ huius rei causa est? an quia
 cæca diuitiae, cū eius consuetudinē habent, ipsi quoq;

mentem

mentem propter fortunas occecatam habēt? Nec malè sanè dixit Socrates, Diuitiæ non tam honestati, quàm improbitati seruiunt: quoniam hominum ignavia, atq; socordia licentiam parant: & iuvenes ad voluptates instigare solent. Sed hæc sanè vitia (deceat enim ingenuè loqui) non in ipsis diuitijs sunt, sed in hominũ animo deprauato. Nam, vt Elenchorum secũdo rectè ait Aristoteles, diuitiæ simpliciter, ac per se, bona sunt: sed insipienti homini, qui illis uti nesciat, non amplius bonæ, verùm malæ potius efficiuntur. Itaq; si dixisset Cicero, Solum sapientem rectè diuitijs uti, fortasse tolerari potuisset, quoniam in eo: quod rectè facit, nõ immerito quilibet sapiens appellari potest. Sed cùm solum sapientem velit esse diuitem: non video, quomodo hoc defendi possit. Quòd si viderem eum de bonis tantum animi verba facere, & diuites eos solos appellare, qui maxima virtute, atq; honestate præstarent etiam si nullas omnino diuitias possiderent: improprie quidem eum locutum fuisse iudicarem: sed tamẽ intelligerem, ab eo diuitias non eas appellari, quæ ad vsum corporis necessariae sunt, sed quæ animum bonis moribus exornant. Video enim hoc & à Latinis, & à Græcis scriptoribus aliquando fieri, vt diuitiarum nomen ad ea quæ sunt animi bona transferant: vt in primo de Oratore Cicero ipse, In oratione Crassi, inquit, diuitias ac ornamenta eius ingenij per quedam inuolucra, atq; in-

regum

regumēta perspexi. Et Ovidius de Tristibus secūdo:

Diuitis ingenij est, ingētia Caesaris acta Scribere.
 Et Plato septimo de Repub. libro: In ea siquidē sola,
 inquit, verē diuites dominabuntur: non auri dico, sed
 cuius oportet virum beatum diuitem esse, vitæ probæ,
 atq; prudentis. Atq; ex hoc fortasse loco (ut opinor)
 Cicero putauit, solum sapientem à Socrate diuitem ap-
 pellari: nec vidit hanc allusionem quādam esse ad id,
 quod passim fieri solet. In omnibus enim ferē ciuitati-
 bus ditiores dominari solent. Hac de causa dixit Pla-
 to: Volo ut hæc vulgaris consuetudo immutetur in ci-
 uitate mea. Nam quemadmodum in alijs diuites do-
 minantur, hoc est qui magnas, & amplas possessiones
 habent: ita in ciuitate mea diuites quidem domina-
 buntur: sed non auri, neq; argenti diuites, verū ea-
 rum rerum, quæ beatum hominem efficiant, quæ rectē
 animi diuitiæ possunt appellari. Verū Cicero passim
 hæc in toto capite confundit, ut nunc de corporis, nunc
 de animi diuitijs loquatur. Itaq; nullo modo potest id
 quod vult efficere. Nam cum diuitem eum esse desi-
 niat, cui tanta possessio sit, ut ad liberaliter viuendum
 facilē contentus sit: qui nihil querat, nihil appetat, ni-
 hil optet amplius. Hac certē ad corporis diuitias ora-
 tio pertinet. Quare plures eiusmodi diuites reperiri po-
 terunt, qui nequaquam sapientes sint. Neq; enim hæc
 ratio concludit, Contentus est ad liberaliter viuendum,

p nihil

cic. ex Pla

cic.

prohib. 20

n. c. c.

nihil appetit, nihil optat amplius: ergo sapiens est. Neque hæc est vera sapientis definitio. Alioquin hac ratione plurimi adolescentes, atque adeo pueri sapientes essent. Quot enim stulti? quot adolescentes? quot pueri reperiuntur, qui de congerendis diuitiis nihil cogitant? qui contenti sunt iis quæ habent? nihil appetunt amplius, nihil optant? Sed concedamus sanè eum esse diuitem (non quidem, ut vulgò existimant, atque ut ipsum verbum propriè capitur, sed translatione ad animum facta) qui magna virtute atque sapientia præditus est. Quid tibi hæc nostra cõcessio proderit Cicero? an ideo confectum esse putabis, solum sapientem esse diuitem? sit enim diues iste tuus sapiens, qui nusquam reperitur, quoniam etiam à Platone nõnunquam, qui probus vir sit, & prudenter viuat, diuitem appellari video. Sed eum solum esse diuitem, non cõcedo. Nam si de iis, quæ vere diuitiæ vocantur, quæ ad vsum vitæ necessarium pertinent, verba facimus: perspicuum est, ab eis excludi sapiẽtem: neque enim eas solus possidet, sed etiam alij multi, qui nequaquam sapientes sunt. Sin autem de animi diuitiis loquamur, quanto quisque sapientior erit, tanto etiam ditior appellari poterit. Verum si tantum eum sapientem appellare voluerimus, qui virtutibus omnibus instructus sit, in quem nulla penitus animi commotio cadat, qualem in Tusculanis ex Stoicorum sententia depingit Cicero: cum nullus homo talis sit,

ant

aut esse possit, ne ullus quidem erit, aut esse poterit diues. Si verò sapientem eum existimemus, qui pro viribus suis sapientiam amplexus, ceteros homines, aut vniuersos, aut plerosq; saltem exuperat: non tamen ille solus diues erit animo, quamuis sit omnium ditissimus: sed etiam omnes alij, quicunq; virtutem atq; honestatem participant, animi diuitias habere rectè dici poterunt. Sed quid multis opus est? cum satis probari possit, si de animi diuitijs loquamur, eos potius sapientes appellari: qui pauperes sint, quàm qui diuites. Nam si velim ego Paradoxon hoc Ciceronis alio Paradoxo, longè veriori, atq; Christiano tanquam clauum (quòd aiunt) clauo trudere: facilè probare possem, solum sa-

solum sapiens
 e long

piem esse pauperem. Nam in sacris literis vbiq; ferè diuites ab aeterna vita, atq; beatitudine repelluntur, omni virtute spoliantur, inanes dimittuntur: Pauperes verò contrà beati nuncupantur, eis solis aeterna faelicitas, & caeleste regnum promittitur, esurientes veris bonis implentur. Dicuntur autem illi animo pauperes, qui sapientiae studio, atq; siti, nunquam explentur, aut satiantur: qui se imperitos, atq; insipientes semper existimant: qui nullam discendi occasionē pratermittunt: qualem Socratem fuisse legimus, qui se tantum vnum scire praedicabat, quòd nihil sciret: qui in Apologia sua Sapientiam humanam ait nullius esse momenti, solum autem Deum esse sapientem. Talis fuit Py-

p 2 thag

thagoras, Plato, Democritus, Anaxagoras, alijq; penè innumerabiles, qui sapientiæ deſyderio atq; amore capti, ſuas ætates in perpetua peregrinatione conſumpſerunt. Nam de noſtris religioſiſſimis, atq; ſanctiſſimis viris, quorū maxima fuit copia, nihil dicam: ne ſacra (quod aiunt) profanis immiſcere videar. Itaq; non alia de cauſa celebratum apud Græcos illud fuiſſe prouerbiū exiſtimo, quòd ſola paupertas ſapientiam ſortita ſit, niſi quia nullus omnino ſapiens fieri poteſt, niſi qui ſit animo pauper: quamuis apud Græcos omnis paupertas miris laudibus exornetur: nam eam morū *Ma-giſtram* eſſe Menander dixit: & præterea pauperes in tutela Deorum ſemper fuiſſe exiſtimatos. Diphilus autē, homine paupere nihil fortunatius eſſe, ſcriptum reliquit. Quin etiam Altiānus in hiftoria ſua tradit, pauperrimos fuiſſe Græcorum optimos, Ariſtidem Nicomachi filium, Phocionem Phoci, Epaminondam Polymodis, Pelopidam Thebanum, Lamachum Athenienſem, Socratem Sophroniſci filium, & Ephialtem Sophonidæ, Sed in hac parte nequaquam longior eſſe volo, quoniam nō de corporis, ſed de animi paupertate loquimur, quæ vera eſt ſapientia: neq; enim quiſquam ullam ſapientiæ partem acquirere poterit, niſi prius ea ſe egere cognoſcat: quoq; magis aliquis ſapiens fit, tantò pauperior animo fieri ſolet: & tunc appellari ſapientiſſimus meritò poteſt, cum ſe pauperrimum eſſe

esse cognouerit. Non enim alia de causa Socrates (ut ipsemet fatetur) omnium sapientissimus ab oraculo iudicatus fuit, nisi quia nihil omnino se scire profitebatur, hoc est animo pauperrimum esse. Quod nisi uererer, ne mihi Maioragius succenseret, mysterium quoddam à Platonis disciplina, quod ab eo nuper didici, vobis patefacere non dubitarem: ut intelligeretis, unde natus sit amor sapientiæ, neminemq; mortalium posse rectè diuitem appellari. Hic ego, Nihil est, inquam, quod vereare Constantine, quæcunq; didicisti liberè pronunciare. Licet enim ego solem ea vocare mysteria, quæ apud Philosophos cum religione nostra conuenientia quodam arcano modo reperio: non tamen eiusmodi ea esse existimo, ut enuntiare nefas sit. Dicam igitur (inquit ille) quod in conuiuio suo Plato scribit de cœlestis amoris ortu, qui nihil aliud est, quàm aternæ pulchritudinis atque sapientiæ desiderium. Ait enim, diuinum hunc Amorem in hortis Iouis, in natali die Veneris, è Paupertate natum esse, cum qua Porus Consilij filius, nectaris ebrius, rem habuerat. Quibus in verbis licet multa mysteria sint, illud tamen solum patefaciam, quod ad hanc disputationem pertinere videatur: atq; illud primo dicam, Porum nihil aliud significare, quàm rerum omnium pulcherrimarum copiam. Quod autem Porum velit Plato Cõsilij filium esse: idem est, ac si diceret, Dei filium:

nam Consiliū pro Deo ipso, etiam apud Theologos nostros, aliquando reperitur, qui Christum Dei filium magni consilij Angelum appellare quādoq; solent. Est igitur Porus Consilij filius: hoc est, à Deo rerū omnium pulcherrimarum copia prouenit. Sed hic Porus cum Penia, hoc est cū Paupertate cōmiscetur, ut Amorem generet. Penia igitur, quæ Paupertas est, nihil aliud apud Platonem significat, ut summis Platoniorum placere video, quā mentem eam, quæ diuinæ illius copię particeps fieri concupiscit: quæ cū Porū videt, hoc est diuinas diuitias, mirifico statim eius amore capitur. Nascitur ergo sapientiæ studiū ex eo, quòd mens nostra paupertatem suam agnoscit, & in Deo bona omnia esse intelligit, quorum particeps fieri vehementer exoptat: quāq; magis eorum bonorū amore inflammat, tātò magis virtuti, atq; honestati dat operam, ut eis possit aliquando perfrui. Sed ea bona nemo, nisi qui sapiens esse incipiat, agnoscere potest, neq; desiderare omnino. Quòd fit, ut iure optimo solus sapiens pauper appellari possit: quoniam sicut ij, qui se corpore pauperes esse cognoscunt, & ea sibi deesse, quæ ad vsurū vitæ necessaria sunt, semper habere desiderāt: ita qui vident animū suum diuina illa sapientia ad benè beatēq; viuendum indigere, ad eam acquirendam omni studio cōtendunt. Nam (ut argumēto Ciceronis utar) cui quesito opus sit, nemo vnquam hunc verè dixerit diuit

diuitem: est enim diuitiarum animi fructus in copia, copiam autem declarat satietas, quam quoniã in hac vita sapiens nunquam assequitur, quippe qui nunquam discendo, atq; proficiedo, studium sapientiæ remittit, nunquã omnino, dum uiuet, est futurus diues. Improbè autem, atq; insipientes, qui vera bona non agnoscunt, ea nunquam desyderant, atq; ideo nequaquam animo pauperes appellantur: quin potius se probos, atq; sapientes viros nominari volunt. Hi sunt diuites illi, de quibus in Euangelio legimus, Facilius esse rudẽtem, atq; funem nauticum per foramen acus transire, quàm eiusmodi diuitem, beatorũ sedes ingredi, atq; eternam consequi beatitudinem. Sed iam satis (vt opinor) declaratum est, nulla ratione verũ esse, quod ait hoc in Paradoxo Cicero, Solum sapientem esse diuitem. Reliquum est, vt ipsius Ciceronis argumẽta diluamus: nisi fortè quis vestrum, aliquid adhuc hac in parte desyderat. Tunc Octauianus, qui plurimũ Ciceroni fauebat, Rectè sanè, inquit, Constantine & Historicũ, & Philosophum, & Theologum egisse mihi videris, atq; omnem mouisse lapidem, vt Ciceronis sententiam euerteres: quæ tamen (vt mihi quidem videtur) si non omnino vera, tamen omnino probabilis est: siquidem solæ animi diuitiæ, veræ diuitiæ debẽt appellari. De hoc, inquit Constantinus, viderit Maioragius, quem credo nobis omnibus propediem responsurum, cum vt

Ciceronem suum ab hac nostra accusatione liberet: tum etiam, ut nobis auditoribus, atq; discipulis suis, veritatē aperiat: atq; doceat, quibus in rebus decepti fuerimus. Faciam (inquam ego) Constantine, longeq; libentius posthac vos docebo, quoniam video labores meos non interire: neq; enim unquam existimassem, quemquam vestrum me præceptore tantum profecisse, ut tam copiosè, & tam argutè, præsertim contra Ciceronem disputare possētis. Sed absolue, quæso pensum tuum, ut in urbem hodie redire possimus. Tunc ille, Pauca sunt, inquit, quæ mihi restant: nam in superiori disputatione mea ferè omnia dixi, quæ contra hæc Ciceronis argumenta dici possunt. Sed illud mirum mihi maximè videtur, quòd cum sapientem solum esse diuitem Cicero probare velit, auaritiã tantum insectatur, perinde quasi qui non sit auarus, ille statim sapiens sit. Perlegite totum hoc ab initio caput ad finem usq;: & si vitium aliud præter auaritiã damnari videritis, tunc me fallacem, & captiosum existimate. Nam principio diuitem auarum interrogat, an solum se diuitè existimet: deinde ex definitione diuitis probare contendit, eum, qui sit auarus, diuitem non esse: quod etiam nos facile concedemus, qui veras diuitias ex Aristotelis sententia diximus eas esse, quæ tantum ad usum corporis necessariae sunt: nam postea mihi Cicero præuaricari videtur, cum ait, Si tibi nihil deesse putas,

putas, nihil curas amplius, satiatus es, aut contentus etiam pecunia, concedo diues es. Quid ais Cicero? an non plurimi & adolescentes, & etiam seniores reperiuntur, qui nihil sibi deesse putant, quoniam ditissimi sunt, nihil diuitias curant, quin potius eas profundunt, dilapidant, abijciunt: ergo isti tuo iudicio sapientes erunt? quia concedis eos esse diuites, & solum sapientem esse diuitem vis? Quid igitur attinet pecuniarum auiditatem solam improbare, cum videas plurimos homines, imò potius omnes prodigos, quàmuis diuites sint, nequaquam tamen esse sapientes? Quare disertus sis, & eloquens in eis improbandis, qui nullum quæstum turpem putant, qui quotidie fraudant, decipiunt, spoliant, testamenta supponunt, cæteraq; infinita flagitia propter inexplebilem habēdi sitim perpetrant: modò intelligas, te his rationibus quod proposuisti probare non posse. Nō erat diues Crassus, ut ipse existimabat, quoniam ex suis possessionibus non tantum reficiebatur, ut ex eo tueri sex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia posset. At erat fortasse diues Lucullus, cuius domus (ut scribit Plutarchus) literatis omnibus patebat: qui post Mithridaticam pugnam nihil amplius curabat, satiatus erat, atq; cōtensus pecunia: non tamen cum tunc sapientem fuisse dices, cum è potestate mentis exhibat, et insaniebat. Eiusdem generis sunt reliqua omnia argumenta, quare omnia illa facile

p s conc

concedo, & prater eo, quæ contra me nihil facere videantur. Ad illud venio, quod ait: Hæc profectò, quæ sunt summarū virtutum, pluris æstimanda sunt, quàm illa, quæ sunt pecunia. Verissimè Cicero: quis enim, nisi improbus, de hac re dubitare possit? quare totū etiam illud concedo, quòd nulla possessio, nulla vis auri, & argenti, pluris quàm virtus æstimanda sit: verum quid hæc tibi profunt ad id probandū, quod suscepisti? quamuis enim pluris æstimanda sit virtus, quàm pecunia, non ideo tamen efficitur, ut solus sapiens dives sit, aut ut penitus negligenda pecunia sit, quam ipsemet aliquo pretio æstimandā esse confiteris, cūm pluris virtutem æstimari velis. Rursus ad ineptias redis: improbas eos, qui tecta aurea in villis, & sola marmorea faciunt, & signa, tabulas, suppellectilem, & vestem infinite concupiscunt: quos etiam ego tecum, si volueris, condemnabo. Verum illud mihi respondeas velim, utrum censeas eum, qui cūm habeat quæ necessaria sunt ad commodè viuendum, neq; plura desyderet, esse sapientem? Hoc sanè tuo iudicio verissimum est. Sed ego certè non video, qua ratione verum esse possit: nisi fortè eundem stultū, & sapientem esse posse censeas. Facile enim fieri potest, ut qui stultus est, habeat omnino quæ ad usum vitæ necessaria sint, neque plura concupiscat: qui certè dives dici poterit: tu vide, an hunc etiam sapientem velis appellare. Ego certè nō

tam

tam insanus sum, ut qui stultus est, eum sapientem existimem. Sed virtutem laudas, quæ nec eripi, nec surripi potest unquam, neq; naufragio, neq; incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur. Rectissimè sanè, poteras etiam ea commemorare, quæ à Platone, & Aristotele, cæterisque sapientissimis viris de virtute celebrata sunt: nam omnia tibi concederem, & facile paterer, multa te dicere, quæ nihil ad causam hanc faciant: verùm id quod addis, Qua præditi qui sunt, soli sunt diuites: vide ne fortasse negetur à nobis, quoniam rationes illæ, quæ adduntur, nõ tantam vim habent, ut hoc probent: quamuis enim soli virtute præditi res fructuosas, et sempiternas animo possideant: tamen si tanta paupertate premantur, ut nec victum, nec vestitum habeant, eos quomodo diuites appellabis? & si nihil isti tui sapientes habuerint, quomodo suis rebus poterunt esse cõtenti? potest ne satis esse putare quod est, qui fame cruciatur? qui vestem mendicare cogitur? potest ne nihil appetere, nulla re egere, nihil requirere, qui nesciat unde surdo ventri, cum inanitate laborat, satisfacere possit? an fortasse Stoicas illas sententias eo tempore proferet, atq; inquiet: Tace mi venter, noli cõqueri, quoniam ego diues sum, solus enim sapiens est diues, atq; ego sapiëntia sum refertus: quin etiam reges ipsos diuitijs supero, nullus est qui mecũ rerum copia contendere possit, nihil mihi appet

appetendum est, meis rebus me cōtentum esse oportet:
 nihil est autem meum, nisi quod animo possideo. Hac
 ille fortasse dicet: sed interim ieiunus venter, qui non
 audit verba libenter, latrare non desinet. Quòd si cor-
 pus etiam penetrabile frigus adurat, necesse erit ut
 quāuis sapiens sit, aliquid appetat, aliquid quærat am-
 plius: quare nullo modo diues appellari poterit. Crede
 mihi Cicero, quamuis rectè concludas, Improbos, &
 auaros, non modò non copiosos, ac diuites, sed etiam in-
 opes, & pauperes, existimandos esse: nunquam tamen
 efficies, quin sapiens aliqua re, sicuti alij homines, in-
 digeat: quamuis animo res fructuosas, & sempiternas
 possideat. Itaq; necessariò concludendum est, Diuitias
 à sapientia distinctas, atq; separatas esse: quoniam in
 vsu corporis diuitie consistunt, sapientia verò sedem
 habet in animo. Neque enim negare quisquam potest,
 tempus huiusmodi posse contingere, in quo sapiens ali-
 quis vir nihil habeat omnino, quo vitam sustentare
 possit: sed extrema inopia, atq; paupertate prematur:
 quo sanè tempore diues non erit, quamuis sit sapiens,
 Quemadmodum igitur sapientes aliqui reperiri pos-
 sunt, qui minimè diuites sint: ita etiam contrà, diuites
 inueniri poterunt, qui minimè sint sapientes. Atq; ita
 tandem concludetur, nequaquam hanc sententiam esse
 veram, quòd solus sapiens diues sit. Hac postquam
 dixisset Cōstantinus, magna omnium approbatio sub-
 secuta

secuta est: & Octavianus, Siccine mecum egisti Constantine? nam initio tuæ orationis, cum à me multa, quæ tu præmeditatus fueras, dicta fuisse simulasses, quamuis non verebar, ne tibi verba essent defutura, quippe qui tuum nouissem ingenium: tamen (vt ingenue fatear) sperabam me superiorem abiturũ. Nunc, vt video, nõ tantũ orationem meam adæquasti, sed etiã longo interuallo superasti: quod equidem non molestè fero. Cogit enim me singularis meus in te amor, vt non minus tuæ doctrinæ, quàm meæ faueã. Velim quidem ita esse, inquit Constantinus: sed satis ipse vires meas noui. Nam de amore certè in me tuo nihil dubito: in quo tamen non concedo tibi, vt tu me plus diligas, quàm ego te: verũ de oratione mihi satis illud est, si nõ omnino vobis rudis, aut impolita visa est. Imò verò, inquit Cardanus, ita rectè ambo vos gessistis, vt difficile sit, vter vtri præstiterit, iudicare. His discipulis, ad me omnes conuersi, rogare coeperunt, vt cum primum daretur otium, defendendi Ciceronis prouinciam susciperem. Quod ego liberaliter sanè pollicitus sum: nisi quis eam prius arripuisset. Habes Alciantem, quæ tribus illis diebus, quibus in Fannianorum suburbano cum Marco meo fui, disputata fuerunt: quo tempore tu iam annum vnum ius ciuile summa cum celebritate Ferrariæ publicè professus, Mediolanum reuertisti: in quibus quamuis multa ingeniosè, atque acute

*acutè dicta fuisse iudicavi, tamen in eam opinionem
discessi, ut crederè, multa etiam esse, quæ refelli haud
difficiliter possent. Licet omnino negare non possim,
quin Cicero Stoicorum sententiam secutus, nonnulla
dixerit, quæ & à Socratis sententia, & à veritate
sint aliena.*

FINIS.

IVLII SOCCIAGHI
Tetrastichon.

*Antiqua ingenio quamvis tibi cesserit ætas,
Par nostræ Tulli non tamen esse potès.
Nam te si iuvenes penitus strauere iocantes,
Quid grauium efficiunt seriatela virum?*

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE.